תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר זרעים

פתח עינים על ברכות

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על ברכות

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ג. 6
דף ג: 9
דף ד. 10
דף ד: 13
דף ה. 17
דף ה: 17
דף ו. 19
דף ו: 21
דף ז. 21
דף ז: 23
דף ח. 24
דף ח: 28
דף ט. 28
דף ט: 29
דף י. 30
דף י: 32
דף יא. 33
דף יא: 33
דף יב: 34
דף יג. 34
דף יד. 36
דף יד: 36
דף טו. 36
דף טו: 37
דף טז. 37
דף טז: 39
דף יז. 39
דף יז: 41
דף יח. 42
דף יח: 42
דף יט. 43
דף יט: 43
דף כ. 43
דף כ: 47
דף כא. 48
דף כב: 48
דף כג. 48
דף כד. 49
דף כה: 49
דף כו: 50
דף כז. 51
דף כז: 51
דף כח. 62
דף כח: 63
דף כט. 67
דף כט: 68
דף ל. 69
דף ל: 69
דף לא. 70
דף לא: 71
דף לב. 72
דף לב: 75
דף לג. 76
דף לג: 79
דף לד. 80
דף לד: 80
דף לה. 81
דף לה: 82
דף לו. 84
דף לו: 84
דף לז. 85

דף לח. 86
דף לח: 86
דף לט. 87
דף לט: 87
דף מ. 88
דף מ: 88
דף מא: 89
דף מב. 89
דף מג: 90
דף מד. 91
דף מה. 91
דף מה: 93
דף מו. 94
דף מז. 95
דף מז: 97
דף מח. 97
דף מט. 98
דף מט: 98
דף נ. 98
דף נא: 98
דף נב. 99
דף נב: 99
דף נג. 100
דף נג: 101
דף נד. 101
דף נד: 103
דף נה. 104
דף נו: 105
דף נח. 105
דף נח: 105
דף נט: 105
דף ס. 105
דף ס: 107
דף סא. 107
דף סא: 108
דף סב. 108
דף סב: 109
דף סג. 109
דף סג: 110
דף סד. 111

דף ב.

משנה. מאימתי וכו' ראשונים שאלו דהול"ל אימתי קורין. ואפשר דרך רמז שרצה לחבר תורה שבכתב ותורה שבע"פ כי סוף התורה לעיני כל ישראל הרי שסיים באות למ"ד וגם סוף המקרא בסוף ד"ה סיים ויעל ולכן התחיל במ"ם מאימתי שתהא סמוכה למקרא. [ואפשר לרמוז כי למד מם סיום התורה והתחלת המשנה הם רמז לז"ת כל א' כלולה מעשר והם זו"ן כי עיקר התורה והמצות ליחדם כידוע]. וחילק המשניות שהם תורה שבע"פ שהיא בחינת אות **ה** לששה סדרים בחינת אות **ו** ליחדא קבה"ו מלבד טעמים אחרים שיש. וכן בתורה שבכתב שהיא בחינת אות **ו** נחלק לה' חומשים בחינת אות **ה** ליחד קבה"ו. ובתיבת מאימתי שם תמצא אמת שהוא ת"ת ושאר אותיות גי' ס' נגד ו"ק כל אחד כלול מעשר וכנגד ס' מסכתות:

ומהר"ש סיריליייו בשם גאון כתב מאימתי כמו מתי אבא וארא פני אלהים הביאו הרב שדה יהושע וע"ש מה שכתב עוד. ולדעת גאון אפשר לרמוז כי רבינו הקדוש מחבר המשניות הוסיף על מתי אותיות מאי הוא ר"ת ממני אני יהודה לרמוז שמו הקדוש. ויען היה ניצוץ יעקב אבינו ע"ה לכך פתח בק"ש דערבית כי כן יעקב אע"ה תקן תפלת ערבית כי יעקב רומז לת"ת בסוד תתן אמת ליעקב ולכן תקן מדת לילה בחינ' מ' ליחד קבה"ו ורבינו הקדוש יאחז צדיק דרכו:

א"נ דרך רמז פתח בק"ש דערבית שהיא המצו' ראשונה שמקיים בר מצוה אחרי שהשלים י"ג שנה ונכנ' בי"ד אור לי"ד תחילת חיובו במצות על הרוב מקיי' מצות ק"ש דערבית וזו מצוה ראשונה:

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וכו'. ראיתי להרב מהר"ם חאגי"ז בס' משנת חכמים סי' תקמ"ה שכתב וז"ל תלי תנא זמן ק"ש משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ולא תני משעת צאת הככבים להורות לנו דבכל מקום זמן ק"ש אנו משערין לפי אורך קצרות היום שבעיר קדשנו ירושלם ת"ו דשם אוכלי' הכהנים התרומה בצאת הככבים ובזה נסתלקה קושית התו' בברכו' דף ב' ד"ה והא קמ"ל וזה למדתי משיטת הגמרא נקראת בשם לוית חן עכ"ל וס' לוית חן איננו פה עמנו. ולי ההדיו' אין דבריו מחוורין חדא דהכא בשכבך ובקומך כתיב ואמרו בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין ותו דאפי' בשבתות וימים טובים דלא תלו בשכיבה ובקימה אין הזמן תלוי בזמן ירושלם עה"ק רק בכל מקום לפי זמנו ועיין בתשובו' הרדב"ז דפוס ויניציאה סי' ע"ו. ולישו' קושית התוס' הנז' עמ"ש הגאון מהר"ש נר"ו בספרו בנין אריאל הנדפס מחדש. והביא דבריו בס' עטרת ראש דף ה' ע"ב והוסיף נפך ע"ש באורך:

תוס' ד"ה לתני דשחרית ברישא כדאשכחן בתמיד וכו'. יש להרגיש דאיך ס"ד דמקשן לדמויי ק"ש לתמיד הרי שני תמידין זמנם ביום משא"כ ק"ש ויש ליישב. ולולי דבריהם היה אפ' לומר דהמקשן אמתני' דלקמן דתני שחרית ברישא סמיך להקשו' דטפי הו"ל למתני הכא דשחרית ברישא משום פתח דבריך יאיר:

דף ג.

ואבע"א רישא לאו ר"א היא. לכאורה נראה דהאי תירוצא עדיף מלומר תרי תנאי אליבא דר"א ויש להרגיש על הרב לחם משנה פי' המשניות דפירש במתני' דבתחילת זמן כ"ע מודו ע"ש והיינו כשינוייא קמא וצ"ל תרי תנאי אליבא דר"א. והרי הש"ס פריק אבע"א רישא לאו ר"א והא עדיף מלומר תרי תנאי. ולענין דינא לא נ"מ מידי דלכל הדברות רבנן סבירא להו משעה שהכהנים וכמ"ש הרי"ף בהלכותיו:

אמר לי שלום עליך רבי. ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. הרב עיון יעקב דקדק אמאי ר' יוסי לא הקדים לו שלום. וניחא ליה בההיא דאמרינן ברישׁ מגילה אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה וה"ה בחורב' דשכיחי מזיקין לכן המתין עד שהקדי' לו שלו' שהוא שמו של הקב"ה וגמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה ואח"ך השיב לו שלום עכ"ל. ואינו מחוור דהתם שאמר לו שר צבא ה' עתה באתי לא אפ' דמשקר ומפיק ש"ש לבטלה לומר שר צבא ה'. אבל הכא כי קאמר נמי שלום עליך רבי אין ראיה דאינו ש"ש לבטלה. ותו דאליהו הוה רגיל למיתי לר' יוסי כדאמרי' סוף סנהדרין ומכירו הוה:

ואפשר לומר דר' יוסי לא הקדים לו שלום מדרך המוסר על דרך ראוני נערים ונחבאו כמ"ש בירושלמי ומביא סברא זו מור"ם בי"ד סי' רמ"ב ע"ש. והפשוט דברגע שסיים ר' יוסי תפלתו הקדים לו אליהו ז"ל שלום ולא היה אפשר לו לר' יוסי להקדים וק"ל:

אחר זמן רב בא לידי ס' זרע ברך ח"ג על ברכות ומידי עוברי חזיתיה להרב ז"ל הפלי' עצה הגדיל תושיה בהקדמות נוראות ואתיא מביניא איזה דברים אשר אני בעניי הכינותי והמה בכתובים מכמה שנים בקונטריסי זה וזכיתי לכוין לדעתו ז"ל. ובמאי דקמן הן כל יקר ראתה עיני שכיונתי קצת לדבריו ז"ל. האמנם לא יוכל יוסף להתאפק לרמוז במה שראיתי לו ז"ל בזה דברים תמוהים ואציגה נא עמך לשונו דף י"ז ע"ד בקיצור וז"ל אפשר לומר אפי' לא היה ר' יוסי מתפלל לא רצה לשאול בשלום אליהו שהוא רבן של חכמים וכו' ע"פ מ"ש האשרי עמ"ש דף כ"ז אמר ר' אליעזר הנותן ש' לרבו וכו' וכתב רש"י דאינו אומר ש' עליך רבי וכו' ועיין בי"ד סי' רמ"ב י"א וכן הוא באשרי דאין שואלין בש' רבו כלל וכו' והן דברי הירוש' פ"ב דשקלים ראה ר' יוחנן שר"א לא שאל בשלמיה וכו' והב'

שאין אומר הלכה משמי א"ל דכך המנהג דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה וידוע דסתם ר' אליעזר בש"ס הוא תלמיד של רבי יוחנן והוא ר"א ן' פדת וא"כ בירושלמי הוא ר"א ן' פדת וכאן בגמרא משמע ג"כ שהוא ר"א ן' פדת שהיה אמורא תלמיד של ר' יוחנן וראיה שמזכיר בש"ס אחר דברי רב יהודה שאמר בשם רב דף כ"ז וא"כ ק' למ"ד שמותר לשאול בש' רבו רק שיאמר שע"ר וכו' א"כ ק' למה לא נתן ש' ר"א לרבו ר' יוחנן שיאמר לו שע"ר וא"כ דברי ר"א סותרים זא"ז לדעת רש"י וכו' ושאלתי זאת לגאונים ואין פותר לי אח"ך האיר ה' עיני וראיתי באשרי גרסא ר' אלעזר [בן] חסדא ושמחתי מאד לר"א ן' חסדא י"ל סובר שע"ר מותר ור"א ן' פדת תלמיד של ר' יוחנן עשה כפי מנהגו וכו' ומה שהשיב ר' יעקב בר אידי הכל יודעין שר' אלעזר תלמידך וכל התורה שדורש שלך הוא ותמוה איך הוה אמינא וכו' אמרתי שהוא ר' אליעזר הנז' במס' סוכה דף כ"ז ששאלו לר' אליעזר בהלכות סוכה וכו' כל ימי לא אמרתי מה שלא שמעתי מרבותי וא"כ לפ"ז ידעו כלם שאינו סומך על חידושים שלו וכו' כי אם מה ששמע מרבותיו וא"כ יפה אמר לו ר"י בר אידי וכו' הגם מהרש"א כתב שאותו ר' אליעזר יש לומר שהיה תלמיד ריב"ז אבל אח"ך סותר עצמו דבריו דלפ"ז למה לא כתבו חז"ל גבי מדות טובות של ריב"ז דגם זה היה נוהג כל ימיו שלא אמר מה שלא שמע מרבותיו אלא ע"כ דר"א הנז' לא היה תלמי' של ריב"ז לכן נ"ל שזה היה תלמיד ר"י והוא ר"א ן' פדת וא"כ יפה השיב לר' יוחנן הכל יודעים מדה של תלמיד שלך שאין דורש כי אם מה ששמע מרבו כנ"ל עכ"ל בקצור ודלוג והיה לי להעיר אההוא ביני ביני הלשון שדלגתי אמנם לא רציתי להאריך רק את זה אומר וגם זה בקיצור ואני תמיה עליו ועל הגאונים שהרצה דבריו לפניהם איך חשבו כזאת דמ"ש לקמן דף ז"ך ותניא ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן ש' לרבו וכו' הוא ר' אלעזר בן פדת תלמיד ר' יוחנן ומלבד דקשה עליהם שאינם מדקדקים בין ר' אלעזר בלי יו"ד לר' אליעזר ביו"ד. עוד בה תימה עליהם דהרי אמרו ותניא ר' אליעזר אומר ואיך אפשר שיהיה ר' אלעזר ן' פדת שהוא אמורא בבריתא דאפי' ר' יוחנן רבו אמורא ואינו נזכר בבריתא ומהיכא תיתי ואיך עלה על לב שהש"ס יאמר תניא ר' אליעזר ונאמר שהוא ר' אלעזר ן' פדת:

ומה שהכריח דמייתי ליה בתר מימרת רב יהודה אמר רב אינו כלום דהש"ס פריך לר' ירמיה שהתפלל אחרי רב היכי עביד נגד רבו ובפניו התפלל לאחריו ומשו"ה אקדמיה להקשות מדרב ובתר הכי פריך מהבריתא ואלימא טובא למפרך מרב דהוא רביה ואתו עמו עביד איפכא טפי מן הבריתא דאפשר דלא שמיע ליה או יאמר שאינה הלכה ומה גם דר' אליעזר אמרה ואין הלכה כמותו אי נמי דדברי רב הם אמתפלל אחורי רבו ונגד

רבו דעסיק ביה והבריתא כוללת מילי אחריני וזה פשוט. ולכל הדברות הם דברי תנא דבריתא בשם ר' אליעזר דהוא ר' אליעזר הגדול ואין לטעות שהוא ר' אלעזר ן' פדת אמורא תלמיד של ר' יוחנן שהיה אמורא ג"כ. ולא היה צריך לגירסת הרא"ש דגריס ר"א בן חסמא ולשמחה מה זו עושה ששמח במציאה שמצא בהרא"ש. גם הביא הגרסא בטעות כמו שנדפס בטעות בהרא"ש ר"א ן' חסדא. ומנא תימרא דחיישינן לחסד"א הלא לא נמצא בתנאים ר"א ן' חסדא וכבר כתב הרב מעדני מלך שט"ס הוא בהרא"ש וצ"ל בן חסמא ע"ש וכן ראיתי שהוא גרסת הרי"ף ר"א בן חסמא:

ואשוב אתפלא בו אשר חשב והכי מסיק דר' אליעזר דאמרו פ' הישן שלא היה אומר דבר וכו' מפי רבו הוא ר' אלעזר בן פדת. והוא פלא. דהרי שם בסוכה ריש דף כ"ח הכי אתמר ת"ר מעשה בר' אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בה' סוכה י"ב אמר להם שמעתי י"ח א"ל לא שמעתי ר' יוסי בר יהודה אומר וכו' ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם אמרו עליו על ריב"ז וכו' ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם וכו' וכן היה ר' אליעזר תלמידו נוהג אחריו עכ"ל והכל בריתא אחת בש"ס. ולא אאריך רק דרך קצרה אמינא שאין מקום לדבריו כלל דהאי דלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו הוא תנא ומוזכר בבריתא כמ"ש תנו רבנן מעשה בר' אליעזר וכו' ור' יוסי בר יהודה שהוא תנא חולק על הת"ק במספר ההלכות ומפורש כשמש דהוא ר' אליעזר הגדול תלמיד ריב"ז וגם תני תנא דריב"ז לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו ומסיים בברית' וכן היה ר' אליעזר תלמידו נוהג אחריו והכל בריתא אחת. וכל זה הפך מ"ש הרב הנז' דהוא ר' אלעזר ן' פדת ושמהרש"א חשב וכו' והן נסתר מחמת שלא מנו זה במדות ריב"ז. והרי נתבאר שזה ברור לעיני הכל ולא שמהרש"א חשב רק מהרש"א אתא לישב לשון הזקקתוני וכו' ולא נסתפק שום בריה שאינו ר"א הגדול ומפורש ומבורר דמנו זה במדות ריב"ז כמבואר הכל בבירור פשוט וגלוי לכל רואי השמש:

ולא עוד אלא בכל זמן שישראל נכנסין לב"כ וב"מ ועונין אמן יהא שמיה רבא וכו'. פי' הרב הגדול מהר"ר יהודה שארף ז"ל כי הנה בתחל' הקדיש אנו מתפללי' על גדולת וקדושת שמו יתברך. וגם מתפללין עלינו ויקרב משיחיה. ואחר כך כשעונים אמן עונים דוקא על גדולת שמו ולא על הנוגע אלינו מביאת המשיח ולזה אומר הקב"ה אשרי המלך שמקלסין אותו כך שכל השבח והתפלה היא לו עד כאן דבריו. ויש להוסיף קצת דמתחלת הקדיש הוה משמע דמתפללים על קדושת שמו ועליהם שאמרו ויקרב משיחי' אבל ממה שעונין איש"ר מוכח דגם מ"ש ויקר' משיחי' אינו בעבור הנוגע להם רק מתפללים שיבא משיח לכבוד שכינתו ותורתו. וז"ש אשרי המלך שמקלסין אותו

כך שאין חוששין לכבודם כלל. ופירש רש"י כל זמן שקלוס זה היה בבית המקדש. דכיון דאין כונתם להתפלל עליהם כלל אף מ"ש ויקרב משיחיה מה טוב אם היה בבית המקדש ולעורר רחמיו ית' אומר כן כביכול. ולזה אמרו מנענע בראשו כביכול רמז שמעורר רחמיו במ"ש בתפילין דמארי עלמא שהם בראשו כביכול ומי כעמך ישראל וכו':

מפני חשד ות"ל משום מפולת וכו' עיין פירש"י ואפשר דדייק בברייתא דקתני מפני בכל חד והול"ל מפני חשד ומפולת ומזיקין אלא משמע דיש מציאות דשייך חד ולא אידך ומ"ה מפרשה בדרך שקלא וטריא וגם מ"ש ג' דברים משמע הכי דמנינא למה לי אלא להורות דיש מציאיות חלוקות. ועיין בפאר יעקב ומ"ש בהגהות הרמב"ם ובמחזי' ברכה א"ח סי' צ' בס"ד:

דף ג:

ור' נתן סבר לה כר' יהושע דתנן ר' יהושע או' עד ג' שעות וכו' כן היא גירסת הספרים. וראיתי לרש"ל בהגהותיו שכתב וז"ל ור' נתן ס"ל כר' יהושע דתני ר' יהושע אומר עד ג' שעות וכו' כצ"ל ונ"ב פי' הוא על הקרא דקדמו עיני אשמורות עכ"ל ונראה דהוצרך לזה משום דלגירסת הס' דגרסי' כדתנן קשה דלא פליגי אלא בזמן ק"ש אבל בהא דדרך מלכים לעמוד בשלש שעות לא שייך פלוגתא ואמאי אצטריך לאוקומיה כר' יהושע מיהו נראה דגירסת הספרים עיקר ולא מסתבר דר' יהושע אתי לפרושי קרא דהלשון אינו מורה כן כלל. ושפיר קאמר ור' נתן סבר לה כר' יהושע דתנן וכו' כלומר דר' נתן דעש' עיקר מבני מלכי' ומפרש קרא הכי סבר כר' יהושע דמשנתנו דעד אותו זמן מקרי זמן שכיבה. אמנם אי לאו סברת ר' יהושע נהי דבני מלכים ישנים עד שלשה שעות מ"מ בטילי במיעוטייהו ולאו זמן שכיבה מקרי וליכא לאוקומי קרא בהכי:

ובענין שלש משמרות ראיתי תשובה כ"י לרבינו האיי גאון זצ"ל בשו"ת הגאונים כ"י סי' ס"ז שכתב ואנן חזי לן פירוש ג' שאגות אלו בג' משמרות כנגד פרקי' דתנן במס' יומא בכל יום תורמין את המזבח בקריא' הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו ביוה"כ מחצות וברגלים מן האשמורה הראשונה וזוכר אותן הקב"ה אותן ג' עונות ושואג עליהן ולהכי מסתייעא מילתא ממאי דאמרינן כי קא חשיב סוף משמרה ראשונה ואמצעית דאמצעיתא ותחלת משמרה אחרונה והכי מכוון הענין לאותן ג' עונות שהיו תורמין את המזבח והן שעות של תחנונים ויש לו לדאוג על חרבן הבית משל לתלמיד היושב לפני רבו ורואה לרבו מצר הוא מצר עמו ומשחר' הבית אין שחוק לפניו לכך אסור

לאדם שימלא שחוק בפיו בעה"ז ובגמ' דתמיד תני ר' חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות ומ"מ חייבין בית ישראל לשחר בלילות ובאשמורו' [מדקאמר הגאון וחייבין בית ישראל לשחר וכו' וחובה על ת"ח לעסוק בתורה וכו' הראת לדעת מפי כבוד הגאון ז"ל דחיוב לקום באשמורות חיילא בכולל בין לתלמידי חכמים בין לבעלי בתים כי אף מי שאינו יודע ללמוד מחויב לשחר ולהרבות בתחנונים על חרבן הבית. וכ"ש כי רוב בעלי בתים יכולים ללמוד תהלים. ושמעתי מאדם גדול ומקובל דאפשר דגם לאזהרת רבינו האר"י זצ"ל על המקרא בלילה. אין התהלים בכלל עכ"ד. ויש סמך מב"ר פ' ס"ח דאמרו דיעקב אע"ה היה קורא תהלים בלילה ותו כי לא נאמרו כל השעורים הללו אלא ליודעים לא למי שאינו יודע כי אם קרוא מקרא ופשוט. והוזקקתי לזה לפי שגדול אחד צדד כי אין חיוב לקום באשמורות אלא לתלמידי חכמים. וכבר כתבתי במקומו שמזהר הקדוש מוכח להפך כאשר הוכיח הרב החסיד וקדוש מהר"א די וידאס זלה"ה בספריו הקדושים ראשית חכמה ותוצאות חיים ע"ש]. ולהרבות בתחנונים על חרבן הבית וחובה על ת"ח לעסוק בתורה ובענין הקרבנות דכתיב הנה ברכו את ה' וכו' מאי בלילות אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהן כאלו עוסקין בעבודה וכתיב לעולם זאת על ישראל ור' יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה בלילה מעה"כ כאלו נבנה בהמ"ק בימיהם עכ"ל ובהא דשלש משמרות נאמרו הרבה צורות ועמ"ש הרב גופי הלכות דף ק"ח ומ"ש בעניותי בקונטריס כסא דוד דרוש ה' בס"ד:

א"ר אבא בר כהנא לא אמרן אלא בד"ת וכ"ש מילי דעלמא. לשון לא אמרן לכאורה אינו מתישב ומהר"י פינטו פירש באר היטב וראיתי בשאלתות דרב אחאי פ' חיי שרה והרי"ף פ' מי שמתו ומרדכי שילהי מ"ק סי' תתקח"י דגרסי לא נצרכה אלא לדברי תורה. והיא גירסא דווקנית:

דף ד.

לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק וכו' אפשר לפרש במ"ש בירושלמי פ"ק דשבת כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט והאחרונים המה ראו כן תמהו דספרין פתיחו ספרן של צדיקים תנאי ואמוראי ורבוואתא קמאי ובתראי בכל הרואה אתו ממול"אי בכמה חומרות רבבות אלפי הן הנה ערו ערו עד היסוד דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ואנן בעניותין בשערי סי' ח' אמינא מילתא דכל מידי דאף דאיפסיקא הלכתא להקל. החומרא ההיא היא זריזות וזהירות דבר נאה ומתקבל גם

לדעת המקל דקי"ל כותיה. בהא לא מיקרי הדיוט אלא חסיד עושה לפנים משורת הדין ומקדש עצמו במותר לו. אמנם אם החומרא ההיא לדעת המקל דקי"ל כותיה ליכא שום זהירות וטיבותא בזה אמרו כל הפטור וכו' ועוד הבאתי שם משם הריטב"א פ"ק דקידושין שכתב דמצות אשר צוה ה' לאחרים אף שהוא פטור כגון נשים מקבל שכר אבל עוש' דבר שאינו מצוה כלל לשום אדם בזה אמרו נקרא הדיוט. איכו השתא דוד הע"ה קרי לנפשיה חסיד ויש להרהר על זה דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ומאי קאמר שמרה נפשי. על כן בא דבר הני אמוראי ליתובי דעתין וכל חד מתרץ לה לפום שיטתיה. חד אמר לא חסיד אני שכל מלכי וכו' ואני חצות וכו' דאף דאיני חייב מ"מ כ"ע מודו שהוא דבר גדול וזהירות וקדושה ובהא לא אמרו נקרא הדיוט וכמו שחילקנו. ואידך קאמר ידי מלוכלכות וכו' סבר לה כחילוק הריטב"א דנהי דאני פטור מצד שאני מלך וכלפי לייא מן הראוי הוא מלך יושב על כסא מלכותו מלך ביופיו אמנם כיון דמצוה גדולה היא שהחכמים מוזהרים בה כל העושה אותה אף שהוא פטור אינו נקרא הדיוט מאחר דאחרים מצווים כמ"ש הריטב"א וקדוש יאמר לו:

ואפשר לומר עוד בהקדמה זו באופן אחר. והוא דכתבנו בעניותנו במקום אחר לתרוצי סוגיא דהא דאמרינן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט לא אתמר אלא במצות שבין אדם למקום אבל בין אדם לחבירו אף שמן הדין הוא פטור מצי להתחסד ואינו הדיוט כי הוא אמר ויהי שיעשו לפנים משורת הדין כמ"ש במציעא דף ל' אשר יעשון זו לפנים משורת הדין דא"ר יוחנן לא חרבה ירושלם אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין וא"כ בין אדם לחבירו כל שעושה לפנים משורת הדין מקיים מצות ה' ואינו הדיוט. והכא דוד הע"ה קרי לנפשיה חסיד ויש במאמר חסיד לפרשו שהוא מתחסד עם קונו במצות שבין אדם למקום. או שהוא מתחסד עם חבירו במה שבינו לבין חבירו ויקשה על זה דהא קי"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. לזה אמר חד מינייהו מלכי לא חסיד אני שכל מלכי וכו' וראוי לעשות כמעשיהם ואני חצות לילה וכו' דכיון שיש בדבר מצוה וזריזות לא אמרינן כל הפטור וכו' וכמש"ל וז"ש הכתוב חצות לילה אקום ואם נפשך לומר זו מדה יתירה ולמלך אין שוה וקרו ליה הדיוט ומלך והדיוט תרתי דסתרן לז"א אקום להודות לך ויש בדבר מצוה רבה ובכי האי גונא לא מיקרי הדיוט כלל והוא שבח אף שהוא על משפטי צדקך כלומר דבר נוסף על משפטי צדקך דבדבר כזה שהוא להודות לך וכגון דא מצוה רבה לית דין אתר הדיוט. ועוד חבר אני לכל אשר יראוך רמז חילוק הריטב"א דלא נאמר דנקרא הדיוט רק כשדבר זה אין גם אחד מצווה עליו אז העושהו הדיוט אבל אם מעשה זה הוא מצוה שאחרים

חייבים אין זה נקרא הדיוט וז"ש עוד יש טעם אחר דהגם דמצד המלכות ראוי לשכב על משכבו כנימוס המלכי' וערבה שנתם מ"מ אני המזדרז וגם הקימותי אין זה מסוג הדיוט דהמצוה ישנה בעולם וזהו חבר אני לכל אשר יראוך כי הן רבים עתה חברים מקשיבים רבים קמים כל חוצ"י בך:

או יראה דשיעור הכתוב כך הוא במ"ש הגהות אשרי פ' אלו מציאות מא"ז דאף דאמרו זקן ואינו לפי כבודו פטור מ"מ אם הוא בעל נפש מחויב ליטול וקרובים דבריו לדברי הרמב"ם ופסקו מרן בח"מ סי' רס"ג וז"ש חצות לילה אקום להודות והוא נוסף על משפטי צדקך שכל מלכי מזרח ומערב מתענגים גם ישני"ם ואני עם שוני"ם לא אתערב וכי תימא כל הפטור וכו' לז"א חבר אני לכל [אשר] יראוך שהם בעלי הנפש וע"י כן שומרי פקודיך כמ"ש א"ז דבעל נפש מחויב וצריך למחול על כבודו וגם אני מוחל על כבודי דמצוה שאני כמ"ש בסוטה דף מ"א גבי אגריפס. ועוד טעם אחר דזה לא נאמר בדבר דיש בו זריזות ומצוה כנז"ל וז"ש חסדך ה' מלאה הארץ על ידי קימת חצות חסד ה' מלאה הארץ כמ"ש בזהר א"כ טוב לחצו"ת ומצוה גדולה היא ולא אמרו בזה דהוא הדיוט:

ואידך מאן דאמר פרושי קמפרש מ"ש כי חסיד אני במצות שבין אדם לחבירו וכך אמר וכו' ואני ידי מלוכלכות וכו' דכיון דהוא מצוה שבין אדם לחבירו אז אנו מצווים אשר יעשון זו לפנים משורת הדין ולא נאמר בזה הדיוט ושפיר קרינא אנפשאי חסיד ועושה לפנים משורת הדין לטהר אשה לבעלה. ועמ"ש בעניותנו בס' הקטן ראש דוד פ' מטות דף קל"ג בס"ד:

ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי וכו' ולא בושתי. קצת יש להרגיש דהול"ל ואיני בוש כי היכי דנקט ברישא אני נמלך. ואפשר במאי דאמרינן בסוף מכילתין כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור ולהבחין בין דיני ממונו' לדיני נפשות וטעמא לפי שמתבייש ואזיל סומקא ואתי חיורא כמ"ש שם הרב עיון יעקב. והיינו רבותיה דדוד דאחר דכמה פעמים נתבייש לפני רבו אשר שכרו נודע להבחין בין טמא לטהור ובין דין לדין אפ"ה תדיר היה נמלך ברבו ולא היה סומך על דעתו ולא על מה שנתבייש כבר ששכרו לכוין אל האמת וז"ש כל מה שאני עושה כל דייקא וגם עושה תדיר אני נמלך בטהרות ודינין הגם דלא בושתי לשעבר כלומר דלא חששתי למה שביישני והיה לי להמנע שזה פרי המתביש לפני רבו לכוין אל האמת אפ"ה כל מה שאני עושה וכו':

אחרי כותבי ראיתי להרב פרשת דרכים דף ל"ו ישב ודרש מאמרין בההיא דכל תלמיד שכועס וכו' אך גבהו דרכיו מדרכינו ע"ש ושם ראיתי שפירש בשם רבותיו דהא דאייתי

בסמוך תנא לא מפיבושת וכו' הוא לישב איך דוד הע"ה קרא לרבו בשמו לזה אייתי דהוא שם התואר והקשה דמשמע מרש"י פ' חלק דשרי לומר מורי רבי פ'. וחילק דלא שרי אלא כשאומר מורי פ' אבל אסור לומר פ' מורי והכא קאמר מפיבושת רבי ע"ש ובס' אור יקרות הקשה על חילוק זה ממ"ש בגיטין דף י"ד מי נתן לינאי אבא ע"ש. וכן יש לדקדק מדוכתי טובא ומהם משלמה הע"ה שהיה אומר דוד אבי כמה פעמים אף כשלא היה מדבר בתפלה לפני ה' כמ"ש ריש מלכים וגם מפסחים דף קי"ב ומעילה דף [י"ז:] שאמר ר' שמעון יוחאי אבא:

ואחזה אנכי להרב מהרש"א באגדתיה שהסכים דהאי מפיבושת הוא בן יהונתן וגרסינן מריב בעל שמו ע"ש ולא זכר שר דברי התוס' פ' הערל (יבמות דף ע"ט) גבי מפיבושת שהוקע בשאלת הגבעונים שכתבו משם ר"ת דהאי מפיבשת בן שאול שנקרא איש בעל בדברי הימים הוא רבו של דוד וגרסינן הכא אלא איש בעל שמו ואינו בן יהונתן ע"ש והרב ז"ל שם פ' הערל הזכיר דבריהם ע"ש ואחר זמן רב נזדמן לידי ס' מקום שמואל וכמו רגע נראה לי שם בשער התירוצים שהשיג על מהרש"א ז"ל בזה ע"ש:

עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אפשר לומר דרך דרש במשז"ל בש"ט ועם נברא יהלל יה זה דורו של מרדכי שנעשו בריה חדשה ולהכי קא' עם זו קנית שקנאם ממש בריה חדשה זו ביאה שניה בימי עזרא. א"נ דעד ימי מרדכי הי"ל מודעא והדור קבלוה בימי אחשורוש ויצדק עליה' עם זו קנית ישראל קנין אחד שקבלו התורה בלב שלם ועמ"ש בעניותי בס' הק' ראש דוד פ' בהעלותך בס"ד:

דף ד:

מ"ש בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה וכו' עמ"ש רבינו יונה ומ"ש בס' הקטן ברכי יוסף סי' רל"ה:

זה הסומך גאולה לתפלה עמ"ש התוס' ומ"ש בברכי יוסף סי' רל"ו בס"ד:

א"ר אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד שלשה פעמים וכו' אילימא משום דאתיא באלף בית וכו' הרב עיון יעקב כתב דמקשי' דמאי פריך לימא אשרי תמימי דרך וכו' דילמא לרבותא קאמר תהלה לדוד וכ"ש תמניא אפי ותירץ במ"ש הכלבו דהאי פרשתא חביבא דפתח בתהלה וסיים בתהלה וא"כ הו"ל לדוד הע"ה להתחיל ולסיים בתמני' אפי באשרי או בתהלה להראות חביבותא עכ"ד ואכתי ק' מאי פריך הרי תהלה לדוד חביב ותמניא אפי לאו חביב ואין לומר דפריך על דוד הע"ה דמלבד דאין זו קושיא המקשן קאמר נימא אשרי תמימי דרך ואינה קושיא דאינה חביבה כמו תהלה לדוד. האמנם

אעיקרא קושיא ליתא דפריך על מנהגן של ישראל דלא אשתמיט חד מדרבנן לומר אשרי תמימי דרך ואי עדיף אשרי תמימי דרך דהוי מתמניא אפי טפי מתהלה לדוד כדקא אמרת הו"ל לחסידי למימר אשרי תמימי דרך ולא אשכחן שנות דור ודור לשום קדוש וחסיד אשר כל דרכיו המה נפלאו שיאמר תמניא אפי והיינו דפריך נימא תמניא אפי:

ואני שמעתי מאחד קדוש משם המקובלים דמאי דמשני אלא משום דאית ביה תרתי הכונה דשם הממונה על הפרנסה הוא חת"ך. ובפסוק פותח את ידך רמוז שני פעמים בס"ת פותח את ידך וגם תיבת ומשביע גי' חתך עד כאן שמעתי. ויש להעיר דכפי זה כי פריך אלא משום דאית ביה פותח את ידך מסתמא כונתו דרמוז שם זה ומאי פריך נימא הלל הגדול דכתיב ביה נתן לחם לכל בשר. ונראה דכפי פירוש האמור הכי כונתו אימא הלל הגדול דכתיב נתן לחם לכל בשר כלומר דהכא נמי רמוז שם חת"ך דאותיות שניות נתן לחם לכל בשר הוא חת"ך ומשני דאית [ביה] תרתי כלומר דרמוז שני פעמים שם חתך בפסוק פותח את ידך כמו שפירשו המקובלים:

ובאופן אחר יראה דמ"ש משום דכתיב פותח את ידך היינו שר"ת פא"י והוא שם הפרנסה נמי ופריך נימא הלל הגדול דכתיב נתן לחם לכל והאותיות שניות הוא חת"ך שהוא נמי שם הפרנסה ומשני אלא משום דאית ביה תרתי כלומר דבפסוק פותח את ידך יש שני שמות הפרנסה פא"י חת"ך משא"כ בפ' נתן לחם לכל דיש בו רמוז שם חת"ך ואין רמוז בו שם פא"י ומשום הכי כולי עלמא בחרו בתהלה לדוד ודוק:

והנה ראיתי לרבינו יונה פ' אין עומדין שכתב וז"ל כל האומר תהלה לדוד וכו' וכיון שעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק להודיע גבורותיו של הקב"ה שהוא זן מקרני ראמים ועד ביצי כנים אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירתו ואם לא כיוין צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת ונר' שאע"פ שלא כיוין בכלו כיון שכיוין בפסוק פותח את ידיך סגי ליה בהכי כיון שעיקר האמירה היא בעבור זה הפסוק עכ"ל ולכאורה משמע דמ"ש אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירתו כונתם שצריך לכוין באמירת פ' פותח את ידיך ועל זה אמרו דאם לא כיוין בפ' פותח את ידיך צריך לחזור ולאומרו לפ' פותח את ידיך וכן נראה שהבין מרן בית יוסף שכתב בש"ע סי' נ"א דין ז'. צריך לכוין בפ' פותח את ידיך ואם לא כיוין צריך לחזור לאומרו פעם אחרת עכ"ל עין רואה ואזן שומעת דנראה שהבין בדברי הגאונים כמ"ש דכל דבריהם על פ' זה לכוין בו ולחזור לאומרו. וכבר אני בעניי כתבתי בספרי הקטן ברכי יוסף וז"ל משמע דוקא פ' פותח את ידיך וכן מוכח מדברי רבינו יונה וכן עיקר ודלא כהרב הלבוש שכתב שיחזור כל המזמור ע"כ לשוני שם. והן עתה מידי עוברי ראיתי דיש להעיר דאי מאי דאמרי הגאונים הכל הוא על פסוק פותח

את ידיך ועליה אמרו לכוין בו ואי לא טעון חזרה לפ' הלז מאי קאמר עלה רבינו יונה ונראה שאעפ"י שלא כיוין בכלו וכו' ולשון זה נראה דלא פליג על דברי הגאונים רק הוא מחדש דין זה. ומאן דכר שמיה לכוין בכלו דהרי הגאונים לא אמרו אלא שצריך לכוין בפ' פותח את ידיך ומאי חזית דכיון שכיוין בפ' פותח סגי והלא הן הן דברי הגאונים וגדולה מזו מוכח מדבריהם דלכתחילה א"צ לכוין בכל המזמור:

ויש מקום לאומר שיאמר מכח זה דכונת הגאונים היא דהגם דתהלה לדוד מסיק דאמרינן ליה משום דאית ביה תרתי דאתי בא"ב ואית ביה פותח את ידיך משמע להו דעיקרו משום פסוק זה להודיע גבורותיו של הקב"ה וכו'. ואי משום א"ב לא היה צריך לכוין אבל משום פותח את ידיך צריך לכוין דלהכי נאמר לשבח להקב"ה ומסתמא כיון שמכוין בפ' פותח את ידיך דין הוא שיכוין בכל המזמור דאם כוליה אומרו בלי כונה ובהגיע לפותח ישים אליו לבו נראה כמזלזל בשבחי כל המזמור וז"ש הגאונים צריך לכוין באמירתו ר"ל באמירת כל המזמור ואם לא כיון צריך לחזור ולומר כל המזמור פעם אחרת. ועל זה חידש רבינו יונה שאעפ"י שלא כיון בכלו אם כיוין בפותח סגי. אבל אה"נ דאם לא כיוין גם בפותח צריך לחזור כל המזמור לכתחילה ואפשר שכך הבין הרב הלבוש בדברי רבינו יונה:

ואולם המעיין היטב יראה דפירו' זה בדברי הגאונים דחוק מאד לפרש מ"ש שצריך לכוין באמירתו על כל המזמור. ומ"ש ואם לא כיוין צריך לחזור ולאומרו היינו שצריך לחזור כל המזמור. ולכן נראה דודאי צריך לכוין בכל המזמור וזה אין צריך לאומרו דודאי צריך לכוין כמו בכל התפלה ומה גם בשבחיו של הקב"ה. אמנם הגאוני' חידשו דפ' פותח צריך לכוין בו ביותר והוא ע"ד מ"ש הטור דצריך לכוין בכל המזמור וביותר פ' פותח את ידיך ע"ש וזה כונת הגאונים שבפ' צריך לכוין ביותר. ואתא רבינו יונה לומר שאם לא כיון בכל [ה]מזמור וכיוין בפ' פותח סגי. ומעתה מ"ש מרן בש"ע צריך לכוין בפ' פותח את ידיך היינו כונה פרטית ביותר כמ"ש הטור. ועוד יש לצדד כאשר יראה המעיין. ועמ"ש הרב אליהו רבה ועמ"ש הרב בני דוד פ"ז דתפלה ע"ש ודוק היטב ואין רצוני להאריך. ומ"ש אני בעניי בקונט' שיורי ברכה שם סי' נ"א משם לקוטי הר"ם ממודינא כ"כ ריא"ז הובא בשלטי הגבורים פ' אין עומדין:

אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי וכו' ראיתי להרב פנים מאירות בספר כתנות אור על התורה הנדפס מקרוב שפירש פ' ואתחנן מאי דאמרינן במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל במ"ש מר זקנינו הרב חסד לאברהם זלה"ה דאין לך יום שאין קללתו מרובה מפני מיעוט הארה שהולכ' ויורדת

ממדרגה למדרגה ועל פי ירידתה כך יתמעט האור וההשגחה ותכבד הקללה ומי שיודע לשער ולמנות שיעור מהלך זה כמה שיעור קומתו וכמה אנו יורדים מידי יום ביומו ידע שיעור גלותנו עד כמה ויודע זמן הגאולה וזש"ה סוכת דוד הנופלת כי לעולם היא נופלת ויורד' עד שתשכב לעפר כמש"ה כי שחה לעפר נפשנו ואז קומה עזרתה לנו זהו תורף דברי מז"ה זלה"ה ובזה פירש הרב הנז' דהיינו דקשיא ליה נפלה שכבר נפלה עד למטה א"כ בא זמן הגאולה ואיך אומר ולא תוסיף קום לז"א ולא תוסיף לנפול דלא יש עוד נפילה שכבר היא לעפר אז קום בתולת ישראל ע"כ דברי הרב הנז' עש"ב. ועל פי זה אפשר לפרש כל המאמר דהנה משמע דאם זכו אף בהיותה עדין נופלת משכחת לה דתהיה הגאולה דהא אמרו זכו אחישנה וז"ש מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של ישראל נפלה לא תוסיף וכו' הכונה שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה כלומר שצריך שתפול לגמרי וזה צריך זמן ארוך דכתיב נופלת מדרגה אחר מדרגה עד שתפול לעפר ומי יעמוד בכל תוקף הגלות העצום והארוך בכמה שמדות ובעוה"ר יצאו מה שיצאו והמירו ונטמעו. וחזר דוד הע"ה וסמכן ברוח הקדש סומך ה' לכל הנופלים דאפשר דאם זכו בעוד שהיא נופלת תהיה הגאולה וישראל תלויים בה ומש"ה קראן נופלים דהיינו על דרך נופלת דאף בהיותם נופלים משכחת לה דיגאלו כמ"ש זכו אחישנה. ועפ"ז נתישב מה שדקדק הרב ישרש יעקב דהול"ל חזר דוד וסמכן וכו' קודם מאי דמתרצי במערבא ומה שייכות יש למימרת מערבא לסמיכה זו. ותו להא דמתרצי במערבא לימא נו"ן באשרי ע"ש ולפי האמור ניחא כמבואר. ואפשר לומר עוד בהקדמה הנז' דהכי פירושה דמאי דאמרן חזר דוד וסמכם וכו' כי הנה אמר דוד הע"ה מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור והוא רמז לשכינה מלכו"ת שמים. והכא ממש שייך מפלתן של שונאי ישראל בהיות ח"ו בחינת גלות השכינה סוכת דוד הנופלת ומש"ה לא נאמרה נו"ן משום דכלפי מאי דעסיק ואמר מלכותך וכו' וממשלתך וכו' ח"ו יש להתאונן על עון ישראל הגורם דכתיב נופלת והוא מפלתן של שונאי ישראל וחזר וסמכן סומך ה' לכל הנופלים דאף שהם נופלים על דרך נופלת לא יבצר סמיכה לישראל והן הן גבורותיו הן הן נוראותיו אפילו בעת שנקראים נופלים על שאמם כ"י נופלת. ועוד דאם זכו זוקף לכל הכפופים שהם נופלים ולא נפלו עדיין רק הם כפופים להיותם נופלים אם זכו בעודם נופלים צד"ק משמים נזק"ף וכמ"ש זכו אחישנה:

ובזה יתבאר כונת הכתוב אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי הביאור אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי דכתיב נפלה לא תוסיף קום כי ה"ק קמתי דכשאמר נפלה היינו שלא יש ליפול עוד אז קום בתולת ישראל וא"כ כי נפלתי ממש

שהיא נפילה עד העפר אז קמתי. ולא עוד אלא משכחת לה כי אשב בחשך שעדין נופל' והיינו אשב ולא נפלתי ה' אור לי דזכו אחישנה:

דף ה.

ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר עמ"ש בס' הקטן דברים אחדים דף מ"ט ע"ב ודף צ"ח ע"ב בס"ד:

כל שאפשר לו לעסוק בתורה וכו' הכי אמרו בתנא דבי אליהו ז"ל דכל צרות כלל ופרט באות בעון ביטול תורה שנאמר בפשע יעקב כל זאת:

ת"ל אם תשים אשם נפשו וכו' כרגע נראה לי זרע ברך ח"ג על ברכות וראיתי דף ל' דדריש אשם נפשו בכפו שבא לו צער מכח כפו וכו' עש"ב ועמו הסליחה דלא כתיב בכפו בהאי קרא:

ואם קבלם מה שכרו וכו' אפ' דכשמקבל באהבה שהוא חסד מערב החסד עם הדין שהם היסורין ועי"ז מתמתקות הגבורות בהשפעת החסדים והוי יחוד קבה"ו ולכן זוכה לבני חיי דבמזלא תליין ותלמודו מתקיים כי עלה למקום הזכירה ודוק כי קצרתי:

ק"ו משן ועין פי' דהקב"ה דן אותנו כעבד כנעני כמ"ש בפסיקתא ע"פ אחפש את ירוש' בנרות ע"ש בילקוט ודוק:

דף ה:

הא לן והא להו עמ"ש הרב ישרש יעקב על זה ועמ"ש בעניותי בספר הקטן שער יוסף דף צ"ב ע"ג בס"ד:

אין חבוש מתיר עצמו וכו' עמ"ש בעניותי בסנהדרין דף צ"ה בס"ד:

רב הונא תקיפו ליה ת' דני דחמרא וכו'. התוספות כתבו ד"ה דינא בלא דינא, הרבה צדיקים יש שלוקים בגופם וממונם אלא יודעים היו דלא יהיב שבשא וכו' וראיתי להרב ישרש יעקב דף ס"א שכתב שהקשה הרב זהב שיבה אמאי לא הקשו קושיא זו במ"ש ליעיין מר במיליה ותירץ הרב דלעיל א"ר הונא אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש וכו' וז"ש ליעיין מר שיפשפש וכשאמר ומי חשידנא דפשפש ולא מצא קשיא לתוס' איך השיבוהו ומי חשיד קב"ה הלא יסורין של אהבה הן עכ"ד הרב ישרש יעקב. ויש להשיב דאדרבא כיון דרב הונא עצמו ההוא אמר אם רואה אדם שיסורין וכו' מה צורך לומר ליעיין מר במיליה דהיינו יפשפש במעשיו פשיטא דהרי הוא עצמו אמר אם רואה אדם וכו' יפשפש וכו' וכי ההוא אמר ולא יעשה ודאי דיצא לחפש"י חפ"ש מחופ"ש ולא מצא ומה צורך לומר ליעיין מר במיליה ונמצא דקושייתם שייכא מתחילה דודאי פשפש ולא

מצא והם יסורין של אהבה:

אכן אפשר לישב דלא רצו התוספות להקשות במ"ש ליעיין מר דודאי פשפש דאיהו גופיה אמרה משום דקושיא זו היא נכללת במה שהשיב' ומי חשידנא וכבר רב הונא גופיה השיגם. אבל בגמר דבריהם דגם רב הונא נתרצה בתשובתם והוצרך לומר אי איכא דשמיע עלי הוקשה להם ותירצו שפיר:

ודרך דרש אפשר לומר לקושית התוספות במה שכתבו המפרשים דיסורין של אהבה הם בגופו של אדם בתחילה אך יסורין שהם בתוכחות על עון אתחולי פורענותא בנכסיו ועלו ובאו בביתו ואח"ך הנה נג"ע זה ותתפשהו בבגדו ובו היה מסיים אל עורו ואל בשרו ואף בית גרמ"ו הנה כי כן שפיר קאמרי ליה ליעיין מר במיליה וגם אמרו ליה מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא דבנדון זה ליכא למימר דהם יסורין של אהבה דהא התחילו לבא בנכסיו ולדעת הני מפרשים צ"ל דמ"ש לעיל אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו פשפש וכו' בידוע שיסורין של אהבה הן הכי פירושו אם רואה אדם שיסורין באים עליו כלומר על גופו ממש לא יחליט שהם יסורין של אהבה מדהתחילו היסורין בגופו דזמנין דמשכחת גם ביסורין על עון בתחילה בגופו כגון שהם מדה כנגד מדה אם חטא באבר אחד יבואו באבר ההוא יסורין ולכן אמר יפשפש וכו' ואם לא מצא אז בידוע שהם יסורין של אהבה ומדוקדק בזה תיבת בידוע דכיון דבאו בגופו תחילה על הרוב הם יסורין של אהבה ולמאי דאיכא למיחש כבר פשפש ולא מצא א"כ בידו"ע שיסורין של אהבה חם. אבל בבאו בנכסיו תחילה לא משכחת דהם יסורין של אהבה. ומ"ש הרב ישרש יעקב דלעיל היא מימרת רב הונא הא דאם רואה שיסורין באים עליו. כן הוא גירסת עין יעקב אך בש"ס דקמן הגירסא אמר רבא ואי תימא רב חסדא:

היינו דאמרי אינשי בתר גנבא וכו' אפשר לפרש דהכי אמרו ליה אתה סובר דבתר גנבא וכו' פירושו דגנב משמעון הגונב מלוי אבל בכה"ג שאתה נפרע מחלקו מה שגנב לך לא אתמר. אבל אין האמת כן דגם נדון זה נכלל במ"ש בתר גנבא וז"ש היינו דאמרי (ד)אינשי בתר גנבא וכו' כלומר דגם זה נכלל בו:

איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי אייקר חלא ואזדבן בדמי חמרא. אפשר דהני תרי לישני פליגי בפירוש דברי רב הונא שאמר קבילנא דיהיבנא ליה דאיכא דאמרי קמא סבר דרב הונא קבל לתת לו על מה שעבר נמי ומשום הכי סבר דהנס היה דהדר חלא והוה חמרא דכבר תקן גם לשעבר ומשו"ה נתקן היין. ואיכא דאמרי סבר דרב הונא קבל לתת לו מכאן ולהבא דוקא דמאי דהוה הוה ומשו"ה לא נתקן החומץ כמו שהוא לא תקן לשעבר רק בעבור מה שקבל להבא ניצול מהפסד ואייקר חלא וכו':

ועוד אפשר לומר במ"ש פ"ג דתעניות דאין נהנין ממעשה נסים וכתב הרב ישרש יעקב דף ן' משם המפרשי' גבי רבי חנינא בן דוסא שאמר לחומץ וידליק דכיון דהחומץ היה בעולם אלא דנשתנה טבעו יכול ליהנות וגבי בריה דרבי יוסי דמן יוקרת שאמר תאנה הוציאי פירותיך טעמא שהיה חייב לזון הפועלים ופורע חובו של חבירו פטור דאריא אברח מיניה עכ"ד והשתא אפשר דהני לישני קשיא להו דמה הרויח רב הונא בזה והלא אסור ליהנו' ממעשה נסים ולזה באו לתרץ כל חד לפום שיטתיה. איכא דאמרי קמא סבר דכיון דמעיקרא הוה יין ועל ידי חטא נעשה חומץ כי הדר והוי חמרא הו"ל כמבריח ארי דכבר הוה יין ואריא דחטא חימצו והנס הבריח הארי והדר למילתיה ושפיר. ואיכא דאמרי סבר דנס גדול הוא ואסור ליהנות ממנו אלא המציאות היה דאייקר חלא וכו' דכיון דהחומץ ישנו בעולם מה שהוקר אינו בכלל אסור ליהנות ממעשה נסים וכההיא דאמר רבי חנינא יאמר לחומץ וידליק ודידן עדיפא דלא נשתנה טבעו ושפיר דמי ליהנות ממנו:

אלא אימא סמוך למטתי עמ"ש התוס' ועמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף סי' פ"ט וראיתי בתשובות הגאונים כ"י סי' פ' על תפלתי שתהא סמוכה למטתי פי' שלא ישאר לי דבר מלאכה לעשות ויהיה לבי טרוד עלי אלא מאחרי תפלתי אשב על מטתי לאכול עכ"ל ולפי' זה צ"ל שהיה עושה הכל קודם שיגיע זמן תפלה:

כל הנותן מטתו בין צפון לדרום עיין מה שפירש"י ועיין מ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף סי' ג' בס"ד:

שנים שנכנסו להתפלל וכו' ראיתי בתשובות הגאונים כ"י סי' פ"א שכתוב וז"ל צריך להמתין את חבירו עד שסיים תפלתו פי' מפני שגורם לשכינה להסתלק כי השכינה שרויה אפילו בשנים שנאמר אז נדברו וכו' וכיון שיצא גורם לשכינה שתסתלק וע"ז אמר טורפין לו תפלתו שנאמר הלמענך תעזב ארץ פי' אתה גרמת שתסתלק השכינה וכפ"ז אפילו שחרית ומנחה עכ"ל ונסחת הש"ס שלפנינו אינה מתישבת לפ"ז:

דף ו.

מאי ולחושבי שמו אמר רב אשי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ולא עשאה וכו' הכי גריס בעין יעקב ולגירס' זו דקדק עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה מאי אפילו דקאמר. ופירש דהכונה עם מאי דאמרינן דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה והכונה דהקב"ה משלם לו שכר על המחשבה ועל המעשה וז"ש לא מיבעיא דאם חשב מצוה ועשאה דהקב"ה משלם לו על המעשה ועל המחשבה אלא אפילו חשב ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה עכ"ד הרב אבא מארי עטרת ראשי זלה"ה. אמנם בש"ס

לא גרסינן אפילו:

והרב ישרש יעקב הקשה דהא אמרינן פ"ק דסוטה אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה. ונראה דל"ק דמעלה עליו הכתוב כאלו עשאה ומיהו אינה נקראת אלא על שם גומרה. ואחר זמן רב בא לידי אור יקרות למהר"ם יצחקי זלה"ה וראיתי שתירץ כן בדף נ"ו ע"ש ועוד כתב הרב ישרש יעקב איכא למידק דמאחר דחד לא מכתבא מילי בספר הזכרונות איך עדיף חושב מצוה מעוסק בת"ת תירץ בת"ל דגרע דעבר על חרב אל הבדים וליתא דקרא כתיב ולחושבי רבים שחשבו שנים לעשות מצוה בשותפות ומ"ש חשב לאו דוקא דקרא ברבים כתיב ע"כ דברי הרב ישרש יעקב. ולפי דרכו אפשר לומר דקרא ולחושבי שנים קאמר דמכתבן אלא דמדשנים מכתבן שמעינן דחד אף דלא מכתבא מילי מ"מ מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה ובדקדוק נקט רב אשי חד חשב לעשות מצוה. וכן בדין. ועל דברי הרב ת"ל דכתב דגרע חד דעסיק בתורה וכו' ק"ק דהא איכא טובא דלא עברי אי משום דלא משכח צוותא דאינך לא בעו דליצטריף בהדייהו ואי משום דבאורתא קאי בביתיה ולא מצי לאצטרופי ואי משום דלדרכו היה מהלך והוא באחד ומילתא פסיקתא קאמר דחד לא מכתבן מיליה:

ואעיקרא נראה דקושיא ליתא דהכתוב אומר אז נדברו בתורה וכו' ומי הוא זה ואיזה הוא לז"א ליראי ה' ולחושבי שמו לאלו יראי ה' וחושבי שמו אם נדברו בתורה מכתבן מילייהו אבל לאו דחושבי לבד מכתבן מילייהו ודוק היטב:

תרי מכתבן מילייהו וכו' שמעתי שפירשו בזה כונת הכתוב רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר הכונה אם רחש לבי בדברי תורה הוא דבר טוב דהיינו כשלומד ביחיד אבל אם אומר אני מעשי למלך כלומר שאני לומד עם חכם אחר וזהו למלך דמאן מלכי רבנן אז לשוני סופר מהיר דתרי מכתבן מילייהו עד כאן שמעתי. ואפשר להמשיך בזה הפסוק שאחריו יפיפית מבני אדם וכו' במאי דאמרינן בסמוך מהו דתימא דדינא שלמא בעלמא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וז"ש יפיפית מבני אדם כלומר שדנת את הדין ושבח יתנו הבעלי דינין וגם הדין נקרא יופי כמ"ש בתנחומא ריש פ' שופטים ע"פ ויצא לך שם בגוים ביפיך לא תסבור דדינא שלמא בעלמא אלא הוצק חן דהיינו תורה בשפתותיך דדינא נמי היינו תורה. ועמ"ש בעניותי בקונט' זרוע ימין פ"ג דאבות משנה ב' ע"ש בס"ד:

קדמה שכינתא ואתיא הרב מהר"ם די לונזאנו בדרך חיים דף צ"ב ע"ב הקשה ממ"ש כשבא הקב"ה ולא מצא עשרה כועס ותירץ דהיינו היכא שמגיעים למקום שצ"ל קדיש

וכו' ע"ש ולשון כשבא הקב"ה לא משמע הכי ועוד נעלם ממנו דהרשב"א בתשו' סי' ן' עמד על זה וע"ש מה שתירץ:

דף ו:

א"ר חלבו א"ר הונא כל הקובע מקום לתפלתו וכו' יש להבין כל לאתויי מאי ותו לתפלתו לתפלה היה לו לומר. ואפשר במשז"ל גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה וכו' ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת ופירשו המפרשים דבתפלת הצבור כתיב הן אל כביר לא ימאס אבל בתפלת יחיד כתיב פנה אל תפלת הערער כמ"ש בזהר וזהו מעלת העניו שאין תפלתו ביחיד נמאסת והטעם שהשכינה שורה עליו. והקובע מקום הוא עניו וכמ"ש דאומרים לו אי חסיד אי עניו.והמפרשים נתנו טעם דשינוי מקום מטריד המחשבה וזה קובע מקום להורו' כי דעתו קצרה ושפלה דבמעט שינוי מקום מטריד וז"ש כל הקובע מקום וכו' לא מיבעיא בקובע מקום בתפלה בבית הכנסת דיש בו כמה מעלות טובות אלא אף מי שהיה בספינה או אנוס וקובע מקום לתפל"תו דייקא ביחיד אלהי אברהם בעזרו להפיץ ולהדיח כל המקטרגים על תפלת יחיד ומקבל תפלתו מפני שהוא עניו וכדאמרן: **אבל למיעל מצוה למרהט וכו'** פירש הרב של"ה דלמיעל היינו אם יוצא מבית הכנסת לחזור וליכנס לבית המדרש או לבית הכנסת עצמו ואז מצוה לרוץ ע"ש ואפשר שהוא נרמז מקרא דיליף דכתיב ונדעה נרדפה לדעת את ה' הרי דבין שתי ידיעות כתיב נרדפה ללמוד דהיכא שלמד והתפלל ויוצא ע"מ לדעת ה' אז ונרדפה בין שתי ידיעות:
נקרא גזלן שנאמר ואתם וכו' גזלת העני. פירוש דריש העני כאלו כתיב עניה דמוסיפין וגורעין ודורשין משום דק"ל דהול"ל גזל העני. כן פירש בס' קלורית לעין:

דף ז.

וא"ר יוחנן משום רבי יוסי מנין שאין מרצין וכו'. לקמן בדף זה ע"ב אמרה ר' יוחנן גופיה משם רשב"י ע"ש.
ומי איכא רתחא קמיה. אין דתניא ואל זועם וכו'. יש להרגיש מאי פריך ומי איכא רתחא קמיה אטו לא זכר קרא דכתיב ואל זועם בכל יום. ותו התרצן למה הוצרך להביא הבריתא דקתני וכמה זעמו רגע וכו' תיסגי דלימא אין דכתיב ואל זועם ובריתא למה לי. ותו דהרי ר' יוחנן משם רבי יוסי דריש הך דרשא המתן עד שיעברו פנים של זעם וכפי הנראה האי רבי יוסי סתם הוא ר' יוסי בן חלפתא התנא. והמקשן פריך עליה ומי איכא רתחא וכיון דלא נתקררה דעתו בדברי רבי יוסי התנא דטעמו ונימוקו עמו והלכה כרבי

יוסי מחבירו. מה יוסיף להביא בריתא הרי גם רבי יוסי הוא תנא ולא הונח לו. וכי תימא דכחו הוא פסוק ואל זועם א"כ קרא לחודיה הו"ל לאתויי כדאמרן:

ואפשר דבכתוב עצמו יש לפרש כדתרגמוהו בזהר הקדוש אל שהוא חסד זועם לבעלי הדין והיינו דכתיב זועם לאחרים ולא זעום וכפ"ז ליכא רתחא אלא חסד ורחמים וממילא בעלי הדין יעברו חלושי"ם או יתבטלו והוא זעם לבעלי הדין. וא"כ אין ראיה מהכתוב וזו היתה דעת המקשן ואמטו להכי התרצן מייתי הבריתא דמפרש ליה לקרא כפשטיה דאיכא זעם וזוהי שיטת רבי יוסי:

השתא דעת בהמתו לא הוה ידע עיין מה שכתבתי בעניותי בס' הקטן ראש דוד פ' בלק דף קכ"ה ע"ד עיין שם ומשם באר"ה:

שאלמלא כעסתי וכו' הקשו התוס' מה היה יכול לומר ברגע וי"ל כלם. וראיתי בספר יערות דבש ח"א דף ס"א ע"ד שכתב דהך שינויא דהתוס' אינו מתישב דלאיזה אומה יהי' דלא יש זמן להזכיר האומה שמקלל ולי ההדיוט נראה דלק"מ דהרי אמרינן לקמן דף ל"ד ע"א א"ר יעקב א"ר חסדא כל המבקש רחמי' על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא קמדכר שמה דמרים וה"נ נימא דאין צריך להזכיר שם האומה אלא שכשאומר כלם בדעתו על האומה. ואם נפשך לומר הכא היה מסתכל באומה ואומר כלם והא ודאי סגי. ואפשר שזה טעם שהוצרך בלק להביאו כדי שיסתכל בהם דאין זמן להזכיר שמם לפום הך שינויא דהתוס':

וצופה הייתי להרב הנז' דהוקשה לו דהכתיב ואל זועם בכל יום ואיך ישתנה חק זה. ועוד משז"ל שהברכות של בלעם נהפכו לקללות והרי בו בפרק לא היה זעם. ועוד מאי דאמרו בשמעתין ברישא וכמה הוא רגע אחד מחמשת רבוא וכו' ובתר הכי הוסיף לשאול וכמה רגע וקאמר כמימריה. ולכן יצא לידון בדבר חדש דיש רגע גדול ויש רגע קטן והרגילות הוא לכעוס ברגע גדול והוא א' מחמשת רבוא וכו' וברגע זה היה יכול לכוין בלעם ובשיעור רגע זה יש שהות לקלל. אך יש רגע קטן כמימריה ובאותם ימים זעם ברגע קטן ולא היה שהות לקלל אלא דבכח הדמיון חשב לקלל ובהמצאה זו תריץ יתיב ההערות אשר הערה ע"ש באורך:

ואנא בריה קלה לא הונח לי בדבריו ז"ל מריש הוה אמינא דאעיקרא התולדה הזו דיש שני מיני רגעים לא שמיע לי והוא בא לחלוק את השוין דפשטא דשמעתא היינו דבין הברית' ובין האמוראים שוו בשעוריה' אלא דמהבריתא דקתני א' משמונת (כן הוא גירסת הילקוט) רבוא וכו' אכתי לא ידענו שיעורו דאיה שוקל איה סופר לרגעים יבחננו ועל זה שאלו האמוראים וכמה רגע למען דעת כל אדם בנקל וקאמר כמימריה. ומלשון

הש"ס וכמה זעמו רגע מוכח דעל זעם הפשוט דכל יום קאמר ועליה אמר רגע כמימריה והכי מוכח בפסיקתא פ' בלק ע"ש. וא"כ מהא שמעינן דשיעור הבריתא והאמוראים הכל אחד. ותו דמוכח בשמעתין ושאר מדרשי רז"ל דבאותם הימים לא זעם כלל וכן אמרו בזהר הקדוש במדבר דף קי"ט דלא אשתכח בדינא באינון יומין. ומאי דהוקשה לו להרב הנז' דכתיב ואל זועם בכל יום לק"מ דתדיר כך הוא בר מאינון יומין אשר הפליא חסדו למען דעת צדקות ה' ועיין בירושלמי פ"ט דסוטה:

ולפי דרכו יכולני לפתור אשר בשמים יש מציאות דבר אשר ממנו ישתלשל לזעם רגע ובאותם הימים לא נשתלשל ואינו נקרא זעם ובלעם אינו מכיר כי אם בזעם. אך ההוא בר פחין תדיר היה מהרהר בקללה ובכלל הרהר בעת מציאות הדבר שממנו ישתלשל הזעם בעלמא בבלי דעת והשתא א"ש דברכותיו נהפכו לקללות דבהיות כי חטאו אותו הרהור אהני כשזעם בפועל שיתהפכו לקללות ודוק הטב כי קצרתי. ועמ"ש הרב הנז' עוד שם ביערות דבש ח"א בענין זה דרך דרש והמצאות ואוקמתות דף מ"ה:

דף ז:

לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון וכו' במה אדע וכו' התוס' הכריחו דברית בין הבתרים היה אברהם בן ע' שנה והיה קודם למלחמת המלכים עיין בדבריהם והם דברי סדר עולם. אך הרב עיון יעקב פ"ג דנדרים דף ל"א מייתי דבבראשית רבה פליג עלה פרשה ט"ל ופרשה מ"ו ע"ש:

לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה וכו' הקשה ידידי המשכיל הדר הוא כמה"ר שמואל הכהן יצ"ו דהרי אמרו רז"ל שאדם הראשון אמר מזמור שיר ליום השבת וכתיב טוב להודות לה' והרי אדם הראשון נותן הודאה ואמר טוב להודות והיכי קאמר דלא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאת לאה עכ"ד, ואני אומר [דיש מקום לומר דאדה"ר אמר שטוב להודות להגיד בבקר וגו' שהם דברים כוללים ולא על מה שנעשה לו בפרטות וגם לא אמר אני מודה, אלא שטוב להודות משא"כ לאה אמרה הפעם אודה ועל מה שעשה לה בפרטות, אמנם אין אנו צריכים לזה]. כי טוב להודות אשר לו ש"ר אדה"ר היינו טוב להודות על פשעיו כמפורש בפרקי רבי אליעזר פרק י"ט וז"ל טוב להודות לה' אדה"ר אמר בי ילמדו כל הדורות שכל מי שיודה פשעיו ועוזב ניצול מדינה של גהנם שנאמר טוב להודות לה' להגיד בבקר חסדך לכל באי עה"ב שהוא דומה לבקר וכו' עכ"ל ועיין בזהר הקדוש בראשית סוף דף נ"ד בתוספתא:

ראו מה בין בני לבין חמי וכו' בספרי הקטן ראש דוד דף ז"ך הנה הבאתי מה שפירש הרב המקובל הוא הקדוש מהר"ם פאפיראש כ"ץ זלה"ה ע"ש ובדף ל"ו שם כתבתי בעניותי הנראה לפי קצורי ע"ש:

מאי רות א"ר יוחנן וכו' עמ"ש אני בעניי בזה בתחיל' שמחת הרגל פירוש רות בס"ד ע"ש דף ז'. ואפשר לומר עוד קצת בסגנון אחר ונקדים מאמרם ז"ל בש"ט על פ' חצות לילה אקום להודות לך שהיה מודה לה' על החסד שעשה עם זקנתו רות שבאת בחצות לילה אצל בעז ויחרד וילפת ולא קללה עש"ב ואפשר שניצולה בזכות דוד הע"ה נכדה שהיה קם בחצות לילה וזכות זה הגין עליה שלא קללה בעז והיתה מתה ועל זה היה דוד הע"ה מודה בהעלם ולב נסב"ר שניצולה בזכותו. ואפשר דהכונה מאי רות שנשאר שמה כך ולא שינו שמה כשנתגיירה ע"ד מ"ש שם בשה"ר והשיב שזכתה ויצא ממנה דוד וכו' כלומר ובעבורו נתקיימה כשבאה אצל בעז בחצות הלילה ואם לאו נאבדה בקללת בעז. ולהכי נשאר לה שם רות והאלהים עשה להורות דבשביל דוד הע"ה נתקיימה:

מלמד שגדולה שמושה יותר מלימודה. יש להרגיש דהול"ל שגדולה שימושה מלמודה ותיבת יותר יותרת היא ואפשר במ"ש הרב ישרש יעקב משם הרי"ף שהקשה אימא דשקולין ותירץ דאלו היו שוים היה מזכיר שניהם ע"ש. והשתא יש ג' סוגים שוה וגדול ויותר גדול שהאחר גרוע בערכו. ואי הוו שוו בשעוריהם שמושה ולימודה בעי לאדכורי תרוויהו. ואי שימושה איננו גדול הרבה הו"ל להקדים ולומר אשר יצק מים ע"י אליהו ואשר למד ממנו וידעינן דשמוש גדול דאי לא לימא אשר למד ואשר יצק מים על ידי אליהו והיה מקצר. ומדהאריך שמעינן דאינן שוים ושמוש גדול. אך עתה דלא זכר לימוד משום כבוד שמוש ש"מ דגדול יותר דייקא. ולקושית הרי"ף אפשר לומר דאי ס"ד דשמושה כלימודה והם שוים אמאי אצטריך קרא הרי מנשי ת"ח ומחזיק בידם דפלגן בהדייהו משם נלמוד דשוים. אלא דאתא קרא לאשמועינן דשמושה גדולה יותר מלמודה וזה לפי הפשט ודוק:

דף ח.

אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין ריב"ח אמר מהכא בעת רצון עניתיך ראב"ח אמר מהכא הן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה בשלם נפשי וכו'. צריך להבין אמאי אצטריכו הני קראי. ואפשר בהקדים מ"ש הרב המבי"ט ז"ל בס' בית אלהים שער התפלה פ' י"א דף י"ב ע"ב שישנו בנותן טעם למעלת תפלת הצבור זה יצא ראשונה מצד עניני הקדושה שאינם נאמרים בפחות מעשרה והוא סוד נעלם שיש בקדושת ה' שאין ראוי

להזכירו בפחות מעשרה. וזאת שנית שאינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים העושים כי היא מתעלת הרבה יותר בהשתתפו עם אחרים במלאכה וכמ"ש פ' אלו נאמרין בענין האשכול שטענו ח' בני אדם וגמירי כל טונא דמדלי איניש אכתפיה תלת' דטועניה היכא דמטעינו אחר ובאבני הירדן שכל א' היה מגביה על כתפו שיערו כל אבן מ' סאה והאשכול היה תתק"ס סאין ק"ך סאין לכל א' שני שלישים יותר ממשאו וכ"ש בדברים האלהיים שתתעלה יותר ענין המצוה בהתאחד בה כמה בני אדם מכפי הערך לכל אחד. ועוד בה שלישיה כי תפלת היחיד בהיותה בלתי הגונה או בלתי נאמרת בכונה אינה מקובלת וכשאומרה ברבים לפעמים תתקבל בזכות הרבים כי אפילו לחובה היחיד נגרר אחר הרוב ואפילו תפלת הצדיק לפעמים אינה נשמע' לסיבת הרבים שאינם הגונים וכמ"ש בירושלמי דתעניות דאליהו זכור לטוב נענה באש בזכות שעתידים לומר ישראל ה' הוא האלהים וכ"ש בהיותם צדיקי' שתועיל ליחיד שתקובל תפלתו בזכותם כי אין הצבור נדון אלא אחר רובו זהו תורף דברי הרב ז"ל:

ויש להרגיש על הרב ז"ל מ"ט לא אייתי מר לבי כנישתא אותה שאמרו בתעניות דף ח' א"ר אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים איני והא אוקים שמואל אמורא עליה ודרש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון ל"ק כאן ביחיד כאן בצבור ופירש"י דבצבור נשמעת אפילו אין לב כלם שלם. ומעלה זו הול"ל להרב דאיכא בצבור. ואלו הרב ז"ל בטעם ג' קאמר דבזכות הרבים שהם צדיקים נשמעת תפלת היחיד הגם שאינה הגונה או אמרה בלי כונה. ובזהר הקדוש פ' ויחי דף רל"ד ע"א דרוש פ' פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם דבתפלת יחיד פנה ואסתכי בה ובחובוי דההוא ב"נ ברם צלותא דסגיאי אע"ג דלאו זכאי נינהו לא אשגח בחובייהו לא בזה את תפלתם אע"ג דלאו כלהו בכונה ורעותא דלבא וזה נראה מסכים הולך לש"ס דתעניות. [ודוחק לומר דהרב המבי"ט מיירי במעלו"ת אח"ז היחיד המתפלל עם הצבור וההיא דתעניות אינה בסוג זה. ותו דקאמר דתפלת הצדיק אינה נשמעת מסיבת הרבים ומייתי מאליהו זכור לטוב וכ"ש בהיותם צדיקים וכו' והרב איירי ליפות כח היחיד המתפלל עם צבור המתפללים ובזה מייתי מאליהו ז"ל. וכפי סוגיית תעניות שאני ההיא דאליהו ז"ל שהוא לבדו התפלל אבל אם היו מתפללים הצבור אף שאין הגונים אפשר דנענים כמו שנראה מהגמ' והזהר ודוק הטב שיש לצדד]:

ואפשר לרמוז כל הטעמים הללו בהני קראי דמייתו האמוראים. דבריש קאמר מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון דקשיא ליה דהול"ל ואני תפלתי תהיה לרצון על דרך

שאמר דוד הע"ה עצמו יהיו לרצון אמרי פי. והשתא באומרו עת רצון משמע דודאי הוא עת רצון ולהכי קאמר אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים והכי קאמר אני מתפלל עם הצבור שהוא עת רצון. לכן אלהים ברב חסדך ענני וכו'. ואפשר שרמוז כאן שהצבור אומר דבר שבקדושה כי על ידי שאומרים קדיש וקדושה הוא עת רצון שיש לו נחת רוח להקב"ה וכתב הטור סי' קכ"ה מס' היכלות דאמר הקב"ה אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שאומרים קק"ק ועיניהם נשואות וכו' הא למדת שהוא עת רצון דכ"י יש הנאה להקב"ה וכן באמירת קדיש ועונים איש"ר יש נחת רוח לפניו כ"י כמשז"ל ולהכי קרי ליה עת רצון שהוא רצונו יתברך. ורבי יוסי בר חנינא מייתי קרא בעת רצון עניתיך בו תרמו"ז טעם ג' של הרב המבי"ט דהגם שתפלת יחיד אינה בכונה בזכות הצדיקים הרבים

שני פתחים לבית הכנסת וכו'. הטור סי' צ' כתב דמהירושלמי נראה שיכנס ממש ע"ש והכי מוכח ממאי דאתמר בי מדרשא דברים רבה פ' כי תבא ע"ש. והרב פרישה כתב דע"ד הסוד נ"ל שרמזו שתכנס תפלתו לפני' מהשני שמות הנקראים דלתות ישהה עצמו בהתבודדות ותכנס ותגיע תפלתו שמה עכ"ל. וכן ראיתי לרבינו מהרח"ו זצ"ל בדרשותיו כ"י פ' ואתחנן שלזה כיון משה רבינו ע"ה באומרו אדני אלהים אתה החלות שעל ידי שמות אלו נפתחים שערי תפלה אך התפלה אין לכוין אלא אל שם הויה הנקרא שם העצם וז"ש ואתחנן אל ה' כי כל השמות כנוים וככנפים ומלבושים אליו והטועה בזה כופר בעיקר עכ"ל בקצור. [ובזה פירשתי בעניותי ישמע מהיכלו קולי ושועתי לפניו וכו' וק"ל ועוד הארכתי אני בעניי בזה במקומו בס"ד]:

במערבא כי נסיב אינישׁ וכו' פירשו רבני אשכנז דבא"י דנושא אשה ואח"ך לומד תורה למ"ד לזה שואלי"ם הלכו בו מצא או מוצא. אבל בבבל דלומד תורה ואח"ך נושא א"צ לשאל דהתורה מגינה עליו שלא יכשל באשה שאינה הוגנת. וז"ש במערבא דוקא בא"י כי נסיב וכו':

ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח בסימן צ' בס"ד:

אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' מקשים דבית המדרש לומדים שם הלכות ואיך קאמר שערים המצוינים יותר מבתי מדרשות. ותו דיליף לה משיר מזמור לבני קרח דהיו בזמן שילה וגבעון ולא בחרבן והיכי קאמר והיינו דאמר רבי אמי וכו' מיום שחרב בית המקדש. ותו מעיקרא אמאי אצטריך לומר והיינו דאמר רבי אמי. ויראה פשוט דחדא מתרץ חבירתא ולפי פשוטן של דברים נראה דה"פ אוהב שערים המצוינים בהלכה כלומר זאת התורה שלומדים גדולי הדור שמעמיקים

בהלכה וז"ש נענה וז"ש בעת רצון שהצבור מתפללין בזכותם עניתיך. ורבי אחא בר חנינא ראו הביא לנו קרא הן אל כביר לא ימאס רמוז מ"ש בש"ס ובזהר דהגם דלבם לא נכון והוא רחום יכפר (עיין בס' דברי שלמה) ואע"ג דלאו כלהו ברעותא ולא אשגח בחוביהו ולא בזה את תפלתם והיינו אל כביר לא ימאס. ואמר עוד וכתיב פדה בשלם נפשי כי ברבים היו עמדי רמז טעם ב' של הרב המבי"ט שתתעלה יותר המצוה בשתוף אחרים יותר מאשר הוא לערך כל א' לבדו והיינו כי ברבים היו עמדי כי בחברתם נתעלית יותר: **כל העוסק בתורה ובג"ח וכו'**. הרשב"א כתב בפי' האגדות הובא בעין יעקב דהם כנגד מחשבת התפלה דכתיב בה ולעובדו בכל לבבכם. תורה דיבור. ג"ח מעשה עש"ב. ואפשר להרחיב הענין במ"ש בעניותי בס' הקטן ראש דוד פ' אמור כי יראת גימטריא פ' ופ' לבטלם במחשבה. תורה מספרו כן לבטלם בדיבור. גמילות חסדים חושכניה הכי לבטלם במעשה. ולכן כ"י אמר מעלה אני וכו':

איכא סבי בבבל תמה וכו' אפשר לפי מה שאומרים חכמי הטבע דארץ שהיא חמה אין יושביה מאריכים ימים אבל כשהארץ טבע קר זה יועיל לזקנה. ובבבל טבעה חם ודרך טבע קצרות שנים ולהכי תמה רבי יוחנן איך אפשר דרך טבע סבי בבבל דדוקא בארץ ישראל הגם שאין טבעה קר מכח הברכה מאריך ימים כמ"ש למען ירבו ימיכם. וכי אמרי ליה מקדמי ומחשכי אמר היינו דאהניא להו:

א"נ שמעתי מגדול אחד במ"ש בנדרים דף כ"ב ונתן לך שם לב רגז בבבל כתיב ואמרו ז"ל רגזן ימיו מתקצרים שנא' קצר ימים ושבע רוגז מאי תקנתיה ליפוש ברחמי שנאמר ברוגז רחם תזכור הנה כי כן תמה ר' יוחנן דאיכא סבי בבבל דשכיח רוגז ומזה נמשך קצרות שנים וא"כ היכי איכא סבי בבבל. וא"ל מקדמי ומחשכי אמר היינו דאהניא להו דתקנת הרגזן הוא למתקף ברחמי וכזה עבידי הני דמקדמי ומחשכי ונעתור להם: המצוינים בהלכה לאפוקי ת"ח הלומדים הלכות בבית המדרש לפי פשוטן וז"ש שערים המצוינים בהלכה שלומדים בעיון נמרץ לעומקא של הלכה יותר מבתי מדרשות שלומדים הת"ח הלכות כפשטן והם אינם מצוינים בהלכה. וקאמר דהיינו דאמר עולא מיום שחרב וכו' כלומר דלמודי הלכות בעומק, מיום שחרב בית המקדש כי גבר אויב הסט"א אין לו אלא ד' אמות של הלכה כלומר שעור מועט שמעמיקים ומפלפלים בהלכה בדקדוק ועי"ז מתבטלים הקליפות כי תלמוד גימטריא פלונית להכניעה. ולקשט הכלה כי הלכה ה' כלה ולזה אמר מיום שחרב וכו' והוה ס"ד דפליגי דאוהב ה' שערי ציון איירי שלא בזמן החרבן ואיך קאמר מיום שנחרב דמשמע ולא קודם לזה אמר והיינו דאמר ר' אמי וכו' דדא ודא חדא היא דבזמן בית המקדש דאיכא קרבנות וכיוצא ולא היה תגבורת הסט"א

אמר אוהב. אך בזמן החרבן לבטל הקלי' אין לו אלא ד' אמות של הלכה שיעור מועט בדקדוק נמרץ כי בזה אהני לבטל סט"א ולתקן השכינה:

גדול הנהנה מיגיעו וכו' בקונטריס דברים אחדים דף קמ"ב ע"ג הבאתי מה ששמעתי מעטרת ראשי מורי הרב זלה"ה בשם הרב מר אביו ז"ל ובעניותי הוספתי קצת שם ובקונטריס צפורן שמיר אות קס"א ע"ש ודוק:

רב ששת מהדר אפיה וגריס וכו' הרב סלת בלולה סי' קמ"ו כתב משם הגאון מהר"ר צבי שראה קונטריס כ"י לגדול אחד שפירש פירוש מחודש דרב ששת היה קורא בשעה שמתרגמין וקאי אמאי דבעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא וכתב דהוא פירוש נכון מאד ע"ש. ועמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף שם בס"ד:

דף ח:

ואפילו עטרות ודיבון. עמ"ש בברכי יוסף סי' רפ"ה ומה שרמזתי שם במחזיק ברכה. וכמו רגע ראיתי בס' עטרות ראש שנדפס מחדש וראיתי שם סוף דף ך' מ"ש בזה. ואשתמיטתיה דברי רבינו בחיי ועיקר דבריו כבר קדמוהו רבנן כמ"ש בברכי יוסף. ועמ"ש הרב ט"ז וגם ממנו נעלמו דברי רבינו בחיי ע"ש ודוק:

והזהרו בורידין כר' יהודה. פ' חלק (סנהדרין דף צ"ו) אמרי' הכי משם רבי יהודה בן בתירא וכתב שם הרב באר שבע בתוספותיו דט"ס הוא וצ"ל גם פ' חלק ריב"ל דריב"ב קדים טובא. ובס' סדר הדורות הנדפס מחדש דף ק"ה ע"א תמה על הרב באר שבע דשכח מ"ש התוספות במנחות דף ס"ה ע"ב דתרי ריב"ב הוו ע"ש. ולי ההדיוט נראה דבכל זאת דברי הרב באר שבע עיקר דגרסינן גם פ' חלק ריב"ל כי הכאוהעד על זה דהפוסקים לא נסתייעו מההיא דפ' חלק דכן הלכה וכמ"ש הרב באר שבע:

ומשום מעשה דרב פפא וכו' בשמעתין מפורש דלא ישב רב פפא וא"ל איני יושב עד שתגביה את המטה וכו' ומקשים דרש"י ורשב"ם פ' ערבי פסחים (פסחים דף קי"ב ע"ב) כתבו דרב פפא ישב והעלילה עליו והוצרך לברוח ע"ש והוא הפך מאי דאתמר בסוגיין בהדיא דלא ישב ולא העלילה עליו וכן משמע מפירוש רש"י דהכא (ועמ"ש בעניותי שם בפסחים בס"ד):

דף ט.

בבקשה ממך וכו' שלא יאמר אותו צדיק וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן ראש דוד דף נ"א ודף נ"ו ובספר הקטן דברים אחדים דף קי"ח ע"ג בס"ד:

דף ט:

שלא יאמרו מעשה כשפים וכו'. ואע"ג דהיו מים הרבה סביב למזבח וגם התעלה מילא מים. ואמרו דהכשפים הם נמוחים במים. היינו דוקא כשהם על גבי מים חיים כמ"ש רש"י בסנהדרין דף ס"ז ע"ב. ועמ"ש הרב זית רענן דף ג' ע"ב. ומ"ש בירושלמי פ' ד' מיתות דהכשוף היה במים כתב ס' חסידים סי' תתשמ"ד דהיה בכלי בתוך הים ע"ש:

וינצלו את מצרים א"ר אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים. צריך להבין במאי פליגי ר' אמי ור"ל. ואפשר בהקדים מ"ש האר"י זצ"ל דסיבת גליות ישראל הוא לברר ניצוצות הקדושה אשר שם בארץ ההיא ובמצרים היה גלות ראשון לברר ניצוצי קרי אדה"ר וע"י ששעבדו בישראל בחומר ולבנים וכו' הוציאו כל הניצוצות וז"ש ואחרי כן יצאו ברכוש גדול זהת"ד בקצור ואפשר דז"ש וינצלו את מצרים לשון ויצל אלהים את מקנה אביכם שפירש"י שהוא לשון הפרשה והיינו שהפרישו וביררו ממצרים כל הניצוצות וזהו שתרגם וינצלו ורוקינו שהוציאו כל ניצוצות הקדושה כמש"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ואפשר דפליגי ר' אמי ור"ל דלר' אמי הגם שביררו כל הני' שהיו במצרים ועל כן נצטוו שלא ישובו למצרים כי הכל נתברר. מ"מ איזה רושם בעלמא נשאר מכל הניצוצות ואינו כדאי לשוב ישראל ויתברר אף זה הרושם כשיתבררו כל הניצוצות מע' אומות ממילא ובלע המות לנצח וזהו שדימה ר' אמי כמצודה שאין בה דגן דכשהמצודה פרוסה ולא נשאר בה דגן שאכלוהו העופות ונצודו ונשארה פרוסה לא יבצר איזה רושם מדגן או פסולת נשאר בה וניכר לכל שהיה בה דגן. ור"ל סבר דישראל ביררו הכל ושרשו אחריו באופן שאינו ניכר שהיה שם ניצוצות הקדושה לתוקף הבירור החזק ולזה דימה למצולה שאין בה דגים שמעולם אין דגים בתהום:

אחרי כן נזדמן לידי לשעה ספר מאיר בת עין וראיתי שם דף י"ב ע"ד שפירשו משם מהרח"ו ז"ל שפירש דלר' אמי נשארו ניצוצות הקדושה שלא יכלו ישראל לבררם ודומה כמו המצודה שאין בה דגן שעופות פורחים ואינם באים ואין המצודה צדה ציד ור"ל סבר שלא נשארו ניצוצות והוא קושטא דמילתא ובזה פירש המחבר דפליגי ראב"ע ור' עקיבא וכתב דנ"מ אם יכולין לחזור למצרים לברר והאריך בזה ע"ש ואני הצעיר מסופקני וקרוב לודאי שאינם דברי מהרח"ו זצ"ל זה שמביא המחבר ומי יודע מי בעל דברים. וחפשתי ומצאתי בשער המצות שסידר מהר"ש ויטאל פ' ראה שכתב וז"ל ועתה נבאר למה נזכר גלות מצרים יותר משאר גליות והטעם כי במצרים היו כל ניצוצות הראש של כל ישראל מעורבים בהם ולא נגאלו משם עד שיצאו ונתבררו מתוכם כל הנשמות וז"ס וינצלו בני

ישראל עשאוה כמצולה שאין בה דגים שהם ישראל הנמשלים כדגים או כמצודה שאין בה דגן והם ישראל משא"כ בכל הגאולות של בבל מדי ויון שלא נגאלו לגמרי מתוכם ונשארו בחינת קצת נשמות שלא נתבררו וכו' עכ"ל הראת לדעת דרבינו האר"י זצ"ל לדעת שניהם בין למ"ד כמצולה בין למ"ד כמצודה אמר שנתבררו כל הנשמות. ותו לא מסתבר דר' אמי אמר דברים שאינם אמיתיים דהאמת כתב האר"י זצ"ל בכמה מקומות שנתבררו כל ניצוצות הקדושות ממצרים ועמ"ש בלקוטי תורה הנדפס ריש פ' תצא. ומה שפירש דבהא פליגי תנאי ואמוראי ונ"מ אם מותר לדור במצרים לא שמיע לי ובס' הקטן ראש דוד ריש פ' ויצא כתבתי מה ששמעתי משם רבינו האר"י זצ"ל בטעם היתר לדור היום במצרים ע"ש:

מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי וכו' עמ"ש הרשב"א בחידושיו פ' היה קורא ומ"ש רבינו יונה ומ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף סימן קכ"ב בס"ד:

דף י.

משום דלא ילדה רני. יש לדקדק דהול"ל משום דעקרה רני ושמעתי ממורינו הרב מהר"י הכהן זלה"ה במשז"ל מפני מה היו אמותנו עקרות לפי שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ומשום הכי לא פריך משום דעקרה רני דאה"נ דמשכחת לה דמשום היותה עקרה תרון גילת ורנן שהקב"ה מתאוה לתפלתה אך דא עקא השתא דלא ילדה קשה משום דלא ילדה רני:

ראה במפלתן של רשעים וכו' עמ"ש בעניותי בספר הקטן ראש דוד דף נ"ד ע"ג בס"ד:

מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפריה ורביה וכו' כתבו בשם הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ זלה"ה דלכאורה שאלת חזקיהו המלך ע"ה אינה מדוקדקת דשאל מאי כולי האי והול"ל מאיזה טעם אלא דאיתא דעד חזקיה המלך ע"ה לא הוה חולה דאיתפח והשתא א"ש דאמר מאי כולי האי כלומר מה לך שפת יתר לומר מת אתה ולא תחיה ללמד דקאי אף לעה"ב הא אי אמרת מת אתה מוכרח דהוי לעה"ב דאי בעה"ז נודע דליכא חולה דאתפח והשיב לו ישעיה הנביא אי אמרתי מת אתה לחוד לא נשמע דקאי לעוה"ב רק משום דלא עסקת בפו"ר והוא חשוב כמת מי שאין לו בנים כמשז"ל לכך צ"ל הכפל דקאי לעוה"ב עכ"ד. ועדיין יש להעיר דס"ס מוכרח דקאי לעוה"ב דאי משום דמי שאין לו בנים קרוי מת מודעת זאת בכל הארץ ומאי למימרא בדבר ה' אלא מוכח דלעוה"ב קאמר. ותו חזקיה המלך ע"ה דלא נשא משום דחזא דהוו לי' בני דלא מעלו וסבר דכדין עבד אמאי לא שאל תיכף מהטעם לגזרה זו והניח העיקר וזו שאלה שאל על הכפל לפי

דרך הרב הנז'. ותו להבין לשון בן אמוץ כלה נבואתך וכו':
ואפשר דחזקיה המלך ע"ה הבין דיש תקנה שלא למות ואם ישוב אל ה' ירחמהו אע"ג דאכתי לא שמיע חולה דאתפח אין מעצור לה' להושיע וזה רמז בכפל כי מת אתה ולא תחיה כלומר כי מת אתה אם לא תחיה כלומר שתשובה נקראת חיים כמש"ה בשובו מדרכיו וחיה וכן כתיב והשיבו וחיו וכן כמה כתובים וכן צדיקים נקראים חיים ורשעים נקראים מתים והיינו דקאמר ולא תחיה כלומר אם לא תחיה שתשוב ותהיה צדיק ומצינו וי"ו במקום אם בכמה כתובים כמ"ש הרא"ם פ' תזריע. זה הבין חזקיה המלך ע"ה. ומשו"ה שאל לישעיה אם גם הוא הבין כך. וישעיה הנביא ע"ה הבין דק"ל הכפל דפשיטא דימות כיון דחלה וגם נודע דמי שאין לו בנים חשוב מת. ולזה השיב משום דלא עסקת בפו"ר כלומר דאם עסקת ולא הי"ל (לך) בנים אף דבעלמא מי שאין לו בנים חשוב כמת אתה מכיון שלמדת תורה הרבה תלמידיך הם בניך כמ"ש כל המלמד בן חבירו כאלו ילדו וכתיב אלה תולדות אהרן ומשה. אבל עתה דלא איעסקת אף דיש לך תלמידים דלמד ולימד כמ"ש סוף פ"ק דקמא מ"מ אתה חשוב כמת בעון דלא איעסקת והיינו דאצטריך לומר כי מת אתה אף דיש לך תלמידים. וחזקיהו לא נכנסו דבריו באזניו ושאל בתו דסבר דהפירוש מת אתה אם לא תחיה כלומר שישוב. וכשא"ל ישעיה כבר נגזרה גזרה אמר לו בן אמוץ כלה נבואתך וצא כלומר דבענין סברא לפרש מאמר ה' איני חש לדעתך כמו שאמר הרמב"ם בהקדמת פירוש המשנה דיהושע ורב אשי שקולים בדבר הנוגע לסברא כמ"ש אי אמרה יהושע בן נון לא צייתנא ליה וז"ש כלה נבואתך וצא כלומר אין כחך גדול אלא לומר הנבואה אבל להבין פירוש הדברים גם אני כמוך יכולני לפתו"ר דבר ה' כפי סברתי ואיני חש לפירושך:
וראיתי בספר יערות דבש ח"ב דף פ"ג שדקדק במאמר זה בתחילתו דחזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי וכו' וישעיה אמר ליתי חזקיהו גבאי וכו' דאיה איפה ענוה של ישעיה להקפיד דמלך כשר וצדיק כחזקיהו ליתי גביה דבשלמא חזקיהו סבר דמלך אסור למחול על כבודו אבל ישעיה הרי אמרו סוף הוריות מלך קודם לכה"ג וכה"ג קודם לנביא. ותירץ דישעיה ראה שכלו ימי חזקיה ובקש לתת לו חיים ולכך נתחכם דחזקיהו יעביר על מדותיו ואז נתונים המה לו שני נספה בלא משפט כמ"ש פ"ק דחגיגה. וחזקיה היה בן ל"ט ונכנס למ' וימי שנותינו ע' בציר ליה ל' ותפלה עושה מחצה הוסיפו לו ט"ו וזהו פשר דבר פשרה בשנים חציו גרעו וחציו נתן לו עכ"ד. ואפשר דחזקיהו לא אזל ולא אשגח ביהורם שהלך אל אלישע דסבר דילפינן מאליהו כי ה' אמר אליו לך הראה אל אחאב ומדאמר רחמנא אית לן למילף. וישעיה סבר דשאני התם דנצטוה מפי ה' אבל

בלא ציווי ילפינן מיהורם וכיון דאשכחן ליהורם תו לא הוי בזיון למלך. וז"ש הנה לשלום מר שא"ל ט"ו שנים לבד אבל לי מר כלומר עלי שאני גרמתי שלא העברתי על מדותי ולא הלכתי אצל ישעיה ע"ד מ"ש הרב הנז'. ומ"ש חזקיה המלך ע"ה כלה נבואתך וצא כלומר אתה שהיית רוצה שאלך אצלך ועתה בדבר ה' באת אם כן כלה נבואתך וצא דאין זה כבודך לבא לביתי:

דף י:

אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה אפשר דנקט זה משום דבביטול פו"ר פגם בזיווג עליון ח"ו לז"א שסמך גאולה לתפלה שנתכוון ליחד קבה"ו וזה מורה כי כל עצמו ליחד הדודים אלא שנמנע מפו"ר משום בני דלא מעלו ועמ"ש בעניותי בספר הקטן דברים אחדים דף צ"ג ע"א בס"ד:

ר' לוי אמר שגנז ספר רפואות עמ"ש מהר"י פינטו ומ"ש בעניותי פ' חלק (סנהדרין דף ק"ז) גבי עד אלישע לא הוה חליש ומתפח בס"ד:

עיבר ניסן בניסן מקשים דהא קי"ל אין מושיבין מלך בעבור שנה ועיין מה שכתבתי בעניותי בפסחים דף נ"ו בס"ד:

כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים וכו' אפשר לדקדק לשון תולין דודאי אלים זכותיה להכי אבל משום כי הוא אמר בפיו תולין בזכות אחרים אע"ג דזכותיה נמי מהניא. וכן יש לפרש בחלוקה האחרת כאשר יראה הרואה:

שלא ראתה זבוב וכו' לפי פשוטו יש לומר דתנן שלא נראה זבוב בבית המקדש בבית המטבחים והכא בכל הבית היו זבובים ועל שלחנו לא זה מורה דשלחנו קדוש כמזבח:

בהוד יופיה זה כתיב אח"ך כשהלכה אצל אלישע כשהחיה את בנה אבל בענין זה הכירה בו מתחילה. תוס' ישנים כ"י. ובס' פני משה פירוש על הגדות שנזדמן לשעה ראיתי דהאריך בזה ויש להשיב על דבריו ובפרט מ"ש דירמיה כתב כך וכו' ע"ש אינו מחוור ודוק:

הרוצה ליהנות יהנה כאלישע וכו' עמ"ש בעניותינו בספרי הקטן ראש דוד דף י"ו ע"ג ועתה כרגע נראה לי ספר זרע ברך ח"ג על ברכות וראיתי דף א' ע"ד כתב דאלישע לא ידע שם המפורש ולכך נהנה ע"ש. וליתא דודאי ידע ואישתמיטתיה מ"ש מהרש"ל פרק אלו טריפות סימן ט' ופסקי מהר"ם ריקאנטי סימן ס"ו שכתבו בפשיטות דאלישע ידע וכן הוא ברור ופשוט אין בו ספק:

אל תקרי גויך אלא גאיך עמ"ש בעניותינו בקונטריס חסדי אבות פ"ג:

דף יא.

וב"ש ההוא פרט לשלוחי מצוה רבים נתקשו בזה ועתה אמת אגיד דראיתי בש"ס של קלף כ"י נושנת היא דלא גריס לה כלל:

רב יוסף אמר עשה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה עמ"ש בעניותי בספר הקטן דברים אחדים דף קי"ו ע"א בס"ד:

רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי ב"ש חייב מיתה דתנן אמר ר"ט וכו' אע"ג דר' טרפון היה במקום סכנה וכמ"ש סכנתי בעצמי וגם נראה דהכניס עצמו בסכנה לעשות כב"ש וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה וא"כ דילמא כשאינו מקום סכנה אינו חייב מיתה. מ"מ ממה שהשיבו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה פשט הדברים משמע דכל שעבר על דברי ב"ה כדאי לחוב ולא תלי במקום סכנה:

אך קשה דמסיק פ"ק דיבמות דעשו ב"ש כדבריהם וברישא מייתי להוכיח מדברי ר' טרפון דעשו ופירש"י שם ריש דף ט"ו דר' טרפון מתלמידי ב"ש ואף דדחי לה היינו מקמי דמסיק דעשו וא"כ אמאי אמרו לו כדאי היית לחוב וכו'. ועמ"ש בשו"ת מהרשד"ם י"ד סימן קצ"ב. ואפשר לומר דאם הוא מתלמידי ב"ש ועשה בכלהו מילי כב"ש שפיר אך אם קביל עליה לנהוג כב"ה ובכל דבר עשה כב"ה אז אם פעם אחד רצה לעשות כב"ש חייב מיתה כיון דקביל עליו סברת ב"ה. ור' טרפון אף שהיה מתלמידי ב"ש משמע דהיה נוהג בכל מילי כב"ה ולכן השתא בק"ש דרצה לנהוג כב"ש נסתכן וא"ל כדאי היית וכו' והכי מוכח ממ"ש בירוש' ריש פ"ד דשביעית דאמרי התם דאלין תרתי מילייא נהג ר' טרפון כב"ש וסכין בהדא ובק"ש ע"ש ובזה נתיישבה תמיהת הרב חוות יאיר בהשמטות דף רנ"ח ע"ב לפי מה שכתב בירושלמי דאין הלכה כר"א דשמותי הוא פירוש מב"ש *) דא"כ גם כר' טרפון לא נפסוק שהיה מב"ש ועל פי האמור ניחא דר' טרפון נהג תדיר כב"ה: [והוא על דרך שכתב הר"ן פ"ק דשבת והביאו הרב יבין שמועה דף פ"ח ע"ב דרבי אליעזר תלמיד רבן יוחנן בן זכאי שהיה מתלמידי בית הלל וחזר ושמש אחד מתלמידי ב"ש וכו' ע"ש כל קבל דנא ותהי להפך ברבי טרפון שהיה מתלמידי ב"ש ואח"ך אפשר ששמש לאחד מתלמידי ב"ה וקביל עליה סברת בית הלל. ועיין מ"ש הרשב"א בחידושיו בסוגיין ומ"ש אני עני בספר הקטן שער יוסף בקונטריס הסימנים דף כ"ד ע"ש בס"ד]:

דף יא:

בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן יוצר אור ובורא חושך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור וכו'. מקשים ודקארי לה מאי קארי לה אטו לא התפלל

תפלת ערבית ולא ידע דאמרינן גולל אור מפני חשך. ואפשר דהמקשן סבר דצריך להזכיר לשון יצירה ובריאה על דרך יוצר אור ובורא חשך וסבר דגולל אור אינו בסוג זה ואהא פריך היכי משכחת לה כלומר היכן תמצא זה בנוסח הברכה שאנו אומרים. ופריק אביי דהא דאמרינן גולל אור זכירה היא והוי כמו יוצר אור דהיוצר בידו לגלול:

שכבר נפטר באהבה רבה עמ"ש התוס' והרב ברכת אברהם ח"ד סי' קס"ה האריך הרבה בדבריהם והמעיין יראה שקצת הערות אשר הערה יש ליישב' בפשיטות ועל פי ישובו להערותיו יש לתרץ איזה קושיות שהקשה מרן בב"י סי' מ"ז ודוק היטב:

ורבא אמר אף לתלמוד צריך לחזור ולברך וכו' לתנויי פרקין בספרא דבי רב וכו' עמ"ש אני בעניי בס' הקטן ברכי יוסף סי' מ"ז בס"ד:

דף יב:

ואמר רבה בר חיננא סבא משמי' דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה וכו'. ק"ק דאמרו רז"ל בילקוט הושע סי' י"ג צרור עון אפרים צפונה חטאתו כל מי שיש בידו דבר עבירה ומתבייש לעשות תשובה יחליפנה במעש' הטוב ויעשה תשובה ויתקבל משל לאדם שיש לו צרורות של זוזים רעים ילך אצל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפם בזוזים טובים אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשו' ומ"ט אלמא מתבייש לחוד לא סגי עד דאיכא מעשים טובים והרי בשמעתין מוכח דכשמתבייש לבד מוחלין לו. ולק"מ דמסוגין ליכא ראיה דמכפרת הבושה אלא בצבור. וביחיד מייתי ראיה משאול וליכא למילף משאול אלא כשנתבייש מה' וגם מאחרים דנתבייש משמואל אבל במתבייש מה' לחוד ליכא שום ראיה דמוחלין לו. ובמאמר הנז' מירי ביחיד וכשמתבייש לפני ה' לחוד ולהכי צריך מעשים טובים נמי והיינו דאצטריך למשול משל במאמר הנז' לאדם וכו' ילך אצל חנוני וכו' לרמוז דאירי ביחיד ומתבייש מה' לחוד. ותו דאשכחן דשאול נהרג בחטאו. ובמאמר הנזכר הצריך עם הבושה מעשים טובים שיהא נמחל לגמרי בלי שום עונש:

משנה. מזכירין י"מ בלילות אראב"ע וכו' כן פסק הרמב"ם ועמ"ש בעניותי בקונט' שמחת הרגל בס"ד:

דף יג.

אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב ה"נ שאני התם דהדריה קרא וכו' ואם תאמר אטו המקשן לא ידע כמה קראי דמזכיר יעקב וי"ל דהוא סבר דנילף מיעקב דאע"ג דנקרא

ישראל אחר כך נקרא יעקב וכן נעשה באברהם ומשני דמדאשכחן ביעקב דאהדריה קרא ולא אשכחן הכי באברהם ש"מ דיש קפידא באברהם ולא ביעקב. ואפשר לומר בטעם הדבר שאין לקרות לאברהם אברם משא"כ יעקב כמ"ש בזרע ברך ח"ג על ברכות דף כ"ג ע"ג דנתוסף ה' באברהם רמז על ה' חומשי תורה דכיון דהוא מקיימ' אינו תלוי במזל ויזכה לבנים ועיקר הדבר כתבו משם רז"ל ברבה פ' בא עש"ב. וקרוב לזה מצאתי ברעיא מהימנא פ' פנחס דף רי"ו ע"ש וא"כ ה' הנוספת באברהם הוא לומר דיש לו דין ישראל המקיימין ה' חמשה חומשי תורה וא"כ הקורא אברם מגרעות נתן באבינו הראשון ח"ו דלא ניכר שדינו כישראל וה"ט דאסור ועובר בעשה משא"כ יעקב דשמו מורה על י' דברות ע' זקנים ק' כנגד מאה אמות של היכל ב' על שני לוחות כמ"ש בתנחומא פ' שמות ולזה שפיר קרינן ליה יעקב כי בשם יעקב רמוז ארבעה דברים של ישראל כאמור. ועוד יש לומר טעם פשוט כמו שכתבו חכמי המדע דיעקב וישראל הם ב' נשמות עליונות ונשמת יעקב נשארה בו והמיתה היה לישראל לבד ולכן דין הוא שנוכל לקרות יעקב כיון דהיא נשמה קדושה נפרדת מנשמת ישראל משא"כ גבי אברהם דה' הנוספת הוא להאיר השם עצמו בתוספת זה ולכן היטב חרה לו על הקורא אברהם אברם דפוגם בשמו בבלי דעת. ועוד הארכתי בזה בעניותי בקונטריס דברים אחדים דרוש י"א ע"ש:

ורבנן סברי כמ"ד אם השמיע לאזנו לא יצא. לקמן דף ט"ו אמרינן דלר' יוסי תרתי ש"מ והכ' מוקי לרבנן אליבא דהלכתא כדמסיק התם:

בלשון הקדש נאמרה כתבו התוס' פירש"י לקרות בתורה ולא נהירא דעזרא תיקן קריאת התורה וכו' ויש לומר דמיירי בפרשיות המחוייבים לקרות מדאורייתא כמו פרשת זכור א"נ מקרא בכורים וכו' ע"ש כן הוא נסח' דקמן והוא עפ"י הגהת מהרש"ל בחכמת שלמה אבל הגירסה הישנה היא פרשת זכור ופרשת פרה והביאוה מרן בב"י והרב ב"ח א"ח סימן תרפ"ה. והביא בש"ע סברא זו שם ובסי' קמ"ו שפרשת זכור ופ' פרה דאורייתא:

ואנא נפשאי כתבית בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סימן תרפ"ה אות ב' דלכל הדברות ולכל האמירות פ' שקלים והחדש לאו דאורייתא ועתה אמת אגיד כי כרגע נראה לי ספר תוספות ישנים כ"י שנזדמן לפי שעה בתורת שאלה וראיתי כתוב שם וז"ל פירש"י פ"ב דמגילה לקרות בספר תורה מיהו לא אשכחן שתהא קריאת ס"ת מן התורה אך יכול להיות שהיא מן התורה כגון פר' שקלים ופרשת זכור ופרשת פרה וכיוצא בהם עכ"ל. הרי דהתוס' בפירוש השוו שקלים וזכור ופרה וכתבו וכיוצא בהם. ועוד ראה והביטה דלא כתבו כן בפשיטות רק בלשון יכול להיות אמנם יש להרגיש במ"ש לא אשכחן שתהא קריאת ס"ת מן התורה דתלו הדבר כי לא נמצא והרי מפורש ההפך פרק

מרובה דמשה רבינו תקן לקרות בתורה וא"כ אינו מן התורה ודאי והו"ל להקשות מינה ונראה דכונתם דמאי דאמרו פרק מרובה הוא שתקן בכל שבת וכו' ועדין יתכן דאיזה זמן תהיה קריאת התורה בפרשיות הפשוטות ומש"ה כתבו דלא אשכחן כלומר והסברא מכרעת דליכא קריאה מן התורה בשום זמן אך יכול להיות שהיא מן התורה כגון פרשת שקלים וכו':

ובדברי התוספות דקמן שכתבו שהיא תקנת עזרא כבר הוו בה קמאי שהיא תקנת משה רבינו ע"ה ובירושלמי פ"ק דמגילה מוכח שהיא תקנת עזרא. ודברי הרב ב"ח סי' תרפ"ה על דברי התוס' דקמן קשים וכבר עמדנו על זה בעניותנו בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סימן קל"ה וסימן תרפ"ה. ובעזר משדי אכתוב עוד בזה בס' הקטן מחזיק ברכה שאני עוסק בו בא"ח שם סימן קל"ה בס"ד:

דף יד.

אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך וכו'. [המתפלל ואח"ך יוצא לדרך וכו' שנאמר צדק וכו']. יש לרמוז דר"ת הוא צלי כלומר התפלל ואח"ך ישים לדרך פעמיך [אחר זמן רב ראיתי רמז זה בספר רבינו אפרים על התורה כ"י פ' נח, וכמדומה שראיתיו עוד במ"א גם כן]. ועל דרך האמת שכונת התפלה הוא ליחד קבה"ו הנה מה טוב צד"ק לפני"ו יהלך גם תיבת יהלך הם אותיות היכל גי' אדנ"י. ועוד רמזנו בעניותנו בקונטרס צפורן שמיר על דרך האמת ענין נאה בפסוק זה בס"ד:

דף יד:

כאלו הקריב עולה בלא מנחה וכו' עמ"ש הרב הגדול מהר"ח אלפאנדרי בהגהת ס' בני חיי א"ח סי' כ"ה ועמ"ש אני השפל בקונטריס זה במנחות על דף ט"ו בט"ד] .

דף טו.

יפנה וכו' וזו היא מלכות [שמים] שלימה דרך דרש פירשו המפרשים במ"ש פ' אחד דיני ממונות לתשובת המין מפלגא ולעילא וכו' היכי שביק לעבורי מיא בארעיה וק"ל, אמנם רבינו האר"י זצ"ל גלה סודו תורת אמת היתה בפיהו כמ"ש בשער הכונות]:

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא והני מילי בדיעבד אבל לכתחילה לא אבל לתפלה הוי איפכא כדמפרש פ"ק דיומא דף י"ט ודברת בם ולא בתפלה פי' שלא יוציא

הדבור מפיו שישמיע לאזנו והכי איתא לקמן יכול ישמיע קולו לאזנו כבר פירשה חנה בתפלתה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. תוספות ישנים כ"י. וראה זה חדש שהאחרונים נבוכו אי תפלה ישמיע לאזנו דלא מעיט אלא שלא ישמע אחר והתוספות סברי דלא ישמיע לאזניו והיינו כדמשמע מהזהר וכהסכמת הפר"ח סימן ק"א ורהיטנא בתריה אנכי עפר בברכי יוסף שם ומחזיק ברכה שם וסימן קמ"א וסימן תקפ"ב ולא עוד אלא דכפי גירסתם לקמן יכול ישמיע קולו לאזנו הוא תלמוד ערוך ועיקר פירוש ודברת בם ולא בתפלה שתהיה בלחש הוא מהגאון בשאלתות פ' ואתחנן והביאו רש"י שם ביומא. ומה נעים לפי פירוש התוספות הנזכר מאי דאמר אליהו ז"ל בסדר אליהו רבא פ' כ"ח מכאן אמרו וכו' והבאתיו במח"ב סימן תקפ"ב ע"ש ודוק היטב:

ות"ק סבר שמע בכל לשון הקשה הפר"ח במים חיים דאימא דסבר כראב"ע דשמע לכתחילה וכו' ע"ש ולכאורה קשה עליו דאיהו גופיה כתב בריש ק"א לי"ד דמדאורייתא ליכא לפלוגי בין לכתחילה לדיעבד וכפ"ז הו"ל להקשות איפכא במאי דאמר הש"ס לסברת ראב"ע והארכתי בזה בהגהותי פ"ד דסוטה דין י"ד בס"ד:

דף טו:

ודילמא כולה ר' יהודה וכו' וחסורי מחסרא וכו' כתבו התוספות תימא דאין זה בשום מקום דקאמר חסורי מחסרא ולאוקומי אליבא דחד תנא וכו' ק"ק דאשכחן במסכת כתובות דף יו"ד ע"א כולה רשב"ג וחסורי מחסרא וכו' וגם מהרש"א בח"ה הביא מסוף פרק הכותב דאמרינן התם נמי כולה רשב"ג וחסורי מחסרא וכו'. ויש ליישב:

ומדקדק באותיותיה וכו' פי' ס' אתוון שבק"ש נבוכו ראשונים ואחרונים והרמ"ז בהגהתו כ"י לזהר חדש פי' שהם ס' אותיות הויה שיש בפ' ראשונה והאריך בסוד הדבר שוב ראיתי שכבר נדפס בריש אגרות הרמ"ז ע"ש]:

דף טז.

מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים וכו'. יש להרגיש אטו בלא הקשא לא ידעינן דבתי כנסיות ובתי מדרשות מעלין מחובה לזכות. ואפשר במ"ש הרמב"ם פ"א דמקואות וביד סי' קצ"ח דנדה וטמאין שעשו טבילה בלי כונה עלתה להם טבילה דקי"ל כרב דנדה שנאנסה עלתה לה טבילה. והיינו דאשמועינן רבותא דאע"ג כי הולך האדם אל בית תפלה ובית המדרש בלי כונה ראויה אי נמי לאונסו מפני הכבוד או מפני הבושה ולא מלבו מ"מ אהנו ליה בית המדרש ובית הכנסת הללו מטהרין כמקוה

דאף בלא כונה ואונס מעלין האדם מטומאה לטהרה כן ישיבתו בבית ה' אף באונס ובלי כונה מעלין אותו מחובה לזכות ותו דמתוך שלא לשמה בא לשמה. ומיהו היינו דוקא כמקוה דבשגם טבל בלי כונה או באונס הטבילה היתה הגונה וכדת של תורה ולכך הנה זאת עולה. אבל אם הטבילה לא היתה כתקנה כפי הדין או היה טובל ובידו שרץ לא עלתה לו טבילה אף אם ברצונו ובכונה טבל. וכן הוא הדבר בבית הכנסת ובית המדרש דאם ישיבתו שם הוא כהוגן בלי חטא הגם שלא יהיה בכונה או קצת באונס זכות הוא לו. אמנם אם שרץ בידו איזה חטא מדברים האסורים וכיוצא מישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ לא עלו לו והוי כטובל ושרץ בידו ולכך נסמכו אהלים לנחלים:

והנה רש"י פירש אהלים לנחלים כנחלים נטיו כאהלים נטע ה'. והתוספות כתבו ולי נראה דאהלים לשון בשמים אלא מדסמיך מה טובו אהליך לכנחלים נטיו עכ"ד ורש"י בפירוש החומש פירש בפ' כאהלים נטע ה' שני הפירושים בשמים או אהלים כדכתיב ויטע אהלי אפדנו. ואפשר דרש"י לא רצה לפרש דמדסמיך מה טובו אהליך דריש משום דמה טובו אהליך קאי על אהלי ישראל שדרים שם עם כל בני ביתם. ולהכי פירש כאהלים נטע ה' דאפשר לפרשו בתי כנסיות ובתי מדרשות ודוק:

רמי ליה רב מרי בריה דבת שמואל וכו' פירש"י בכמה מקומות קרי ליה בת רחל ובת שמואל היתה ונשבית וכו' ובא עליה אחד וכו' וכתוב בתוספות ישנים כתיבת יד ואין נראה לרבי דאמרינן בירושלמי דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן בר אבא איטפל בקרובתך נסב קדמיתא ומתה נסב תנינא ומתה שקרון ח"ו לא שקרון אלא בגין חטאיה דחנניה בן אחי ר' יהושע שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל אלא ודאי לא היה מהם ואחרינא הוה עכ"ל והירושלמי דמייתו הוא בפ"ב דכתובות הלכה ו' ומ"ש בירושלמי אלא בגין חטאיה וכו' אינו מובן וכמו שהעיר עליו הרב יפה מראה. והרב פני משה בפירושו שם תריץ יתיב ועמ"ש הרב קרבן העדה. וראיתי בתוספות בתרא דף קמ"ט שהקשו על רשב"ם שפירש כרש"י מהירושלמי הנז' כמו שהק' בתוספות ישנים הנזכר וכתבו דהכי משמע בגמרא שם בכתובות דף כ"ג ע"ש. ועלה בדעתי לומר דרש"י ורשב"ם יאמרו דעוד היתה בת אחרת לשמואל דנאנסה מאיסור ונתעברה מרב מרי וזאת לא נכנסה לב"ד. וזכיתי ומצאתי בתוספות בשבת דף קנ"ד ע"א שכתבו ואע"ג דאתו לקמיה דרבי חנינא ואמרו נשבתי וטהורה אני לאו כלהו אמרו הכי ע"ש וכונתם דזו שנאנסה לא עיילא מעיקרא. ועד אחרן ראיתי להרב סדר הדורות דף ק"ל ע"ב שהקשה על דברי התוספות דשבת הנזכר ולק"מ כאשר יראה הרואה ודוק:

דף טז:

משנה רחץ בלילה הראשון וכו' אסטניס אני וכו' כתבו המקובלים שרבן גמליאל היו מעוברים בו ששה נשמות נשמת אברהם אבינו ע"ה ונשמת רב סימון בר אבא ונשמת רב טביומי ונשמת נחום ונשמת יהודה ונשמת רב סחורה לכן רבן גמליאל היה רוחץ לעולם לכבוד ותיקון נשמות אלו ועל פי זה רמז הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרפולי זלה"ה במשנתנו רחץ בלילה הראשון וכו' אסטני"ס אני ר"ת אברהם סימון טביומי נחום יהודה סחורה. ולכבודם ותקונם מוכרח לרחוץ לעילוי נפשם שעלו מן הרחצה ודפח"ח:
גמרא ת"ר אין קורין אבות אלא לשלשה וכו' ומלבד דמעיט לשבטים כמבואר מעיט לאדם שת נח ואפשר שהטעם דעד דור הפלגה היו כל הנשמות מאוצר אחד ומדור הפלגה נפרדו הנשמות הטהורות באוצר אחד לבדו. ואברהם אבינו ע"ה התחיל להמשיך נשמה מאוצר הטוב ליצחק אבינו ע"ה ולכן להם אנו קורין אבות דהן הן אבותינו והם היו תחילה לכושרי"ם להמשיך נשמות קדושות מאוצר הטוב וכאשר כתבנו בעניותנו הקדמה זו בכמה דוכתי. ועד"ה האבות כלם אחוזי בחג"ת והם נקראים אבות לא כן השבטים שהם בנוקבא. והאמהות לאה ורחל ענוה ויראה בסוד אימא עילאה ואימא תתאה לא כן בלהה וזלפה. ועמ"ש בעניותנו פ"ק דעדיות. ועיין בהקדמת שבעה עינים חידושי הרמב"ן פרק ז"ב וכו'. ועיין מ"ש מר מחותננו הרב המופלא מהר"ר דוד פארדו נר"ו בספר הבהיר חסדי אבות סוף מעשר שני ע"ש ודוק היטב:
רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה וכו' כתב הרב עיון יעקב דסתם רבי יוחנן הוא רבי יוחנן בן זכאי וכו' ע"ש ועמו הסליחה דפשיטא שהכא הוא אמורא בר פלוגתיה דרב והוא רבי יוחנן לא רבן יוחנן ובודאי כי קאמר בש"ס רבי יוחנן אינו רבן יוחנן בן זכאי:
רב בתר צלותיה וכו' שתתן לנו חיים ארוכים וכו' ואהניא ליה צלותיה לרב אשר חי שלש מאות שנה כמ"ש הרמב"ם הביא דבריו בשיטה מקובצת כתובות פ' האשה שנפלו דף פ"ח סוף ע"ב ועיין סדר הדורות דף ס"ו ע"ב וע"ג:

דף יז.

נצור לשוני מרע וכו' עמ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דף ס' ע"ב בס"ד ומה שסיים יהיו לרצון וכו' עמ"ש הרשב"א בחידושיו ורבינו יונה. וכמדומה שנעלמו דבריהם מהרב פר"ח בסי' קכ"ב כאשר כתבתי בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף שם בס"ד:
רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי רבון כל העולמים גלוי לפניך וכו' עיין בזהר הקדוש פ' שמות דף ך' ע"ב:

רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב הוה אמר הכי סוף אדם וכו' אפשר לפרש דהכונה סוף אדם למות שתכלית האדם ושלמותו הוא למות לאור באור החיים לזכות לראות פני שכינה. וסוף בהמה לשחיטה תכלית שלמותה בשחיטה לתקנה הן במצות השחיטה ומליחה ובישול ואכילת איש ישראל את בשרה כמבואר בספר הגלגולים והשתא דאמרינן כי תכלית המיתה הוא לקבל פני שכינה א"כ יעלה על לב דאשר זכה לחזות בנועם ה' הן בעודנו חי לא ימות לז"א והכל למיתה הם עומדין דאפילו משה רבינו ע"ה נסתלק מהעה"ז כי בסילוקו זוכה יותר ויותר מאשר זכה בחייו: אשרי מי שגדל בתורה אפשר דהכונה דגדל בתורה אפי' שלא לשמה משום דעל ידי כך בא לשמה כמשז"ל וז"ש ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו כלומר דהגם דתחילה למד שלא לשמה אח"ך עמלו בתורה ועושה נ"ר ליוצרו דהיינו שלמד לשמה דאז עושה נ"ר ליוצרו. וכבר נודע מאי דאמרו רבנן דאיכא תרתי למעליותא בעושה מצוה שלא לשמה טפי מעושה עבירה לשמה. חדא דלכל מראה עיני מצוה הוא עושה ומי יודע מחשבות וכלפי זה אמר גדל בשם טוב. וזאת שנית דמתוך שלא לשמה בא לשמה ומצוה גוררת מצוה וכנגד זה אמר ונפטר בשם טוב מן העולם ועל פי זה יונח לנו כפל הלשונות:

ובאופן אחר יראה ונישב מה ענין ספר איוב אשר יומא דמשלם ולו היתה קריאת הגבר מגעת הולך בתומ"ו ישלח דברו סוף אדם וכו' כי הנה כתב רבינו האר"י זצ"ל בשער המצות פ' עקב בנותן טעם שלא הותר אדה"ר באכילת בשר ולנח הותר כי קודם שחטא אדה"ר היו הבהמות מתוקנות ועל ידי חטא אדה"ר נתקלקל הכל. ונח שהיה צדיק והיה יכול לתקן הותר לו אכילת בשר לברר ניצוצות הקדושה מחלק החי וכו' ע"ש באורך. גם ידוע כי כל ספר איוב הוא ויכוח על היסורין שבאו לו ויצא לטעון כי הוא תם וישר ולא חטא לסבול יסורין אלו. ופירש הרב מהר"ם אלשיך ורמזו הרמב"ן בשער הגמול כי כל יסור"י עולם שבאו עליו הן הנה היו לכפר מה שחטא בגלגול שעבר וזה גילה לו אליהו והיינו דקאמר באיוב חרה אפו על צדקו נפש"ו מאלהים נפשו דייקא דהגם כי עתה נקי וצדיק ואין בו חטא אבל נפשו בגלגול שעבר נפש החוטאת. כל קבל דנא אשתפוך חמימי על שלשת ריעיו אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב הא גופ"א קשיא הנקרא איוב וזה שקר כי איוב זה אינו רשע והוא תם וישר עש"ב. והנה לקמן בשבת דף נ"ה כתבנו בעניותנו לשיטת הרא"ם דסבר דר' אמי דאמר התם אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון ואסקיה הש"ס בתיובתא לא אתותב אלא מחלוקת אין מיתה בלא חטא. אבל מחלוקת אין יסורין בלא עון לא אתותב. וגם בחלוקת מיתה לא אתותב אלא במיתה טבעית דמשכחת לה בעטיו של נחש בלא חטא דידיה. אבל במיתה לפני זמנה

לא אתותב וכולי עלמא אזלי ומודו דאינה באה אלא על ידי חטא וכפשטיה דקרא דאמר הנפש החוטאת היא תמות ודייקינן מינה דאין מיתה לפני זמנה בלא חטא כדדייקינן קרא דכתיב בשבט פשעם ובנגעים עונם וכו' עש"ב:

והשתא כי הוה מסיים ספר איוב דמיניה מוכח דאין יסורין בלא עון מגלגול זה או מגלגולים אחרים חש ר' יוחנן שנאמר דה"ה אין מיתה בלא חטא אפילו טבעית וכדסבר ר' אמי. אי לזאת פיו פתח בחכמה וכה אמר סוף אדם למות כלומר במיתה טבעית מכח עטיו של נחש שנתקלקל העולם וכמ"ש בזהר הקדוש על יהושע דגם שלא חטא בעגל מ"מ כבר נתקלקל העולם. וע"י אדם הראשון נתקלקלו הבהמות גם כן וז"ש וסוף בהמה לשחיטה לתקנה כנזכר. והכל למיתה הם עומדים בין חטא בין לא חטא כולם סופם למות. אלא דמי שחטא במיתה לפני זמנה ואשר לא חטא במיתה טבעית. אשרי מי שגדל בתורה ועושה נ"ר ליוצרו שבכח התורה אלים לאפקועי ולברר ניצוצות הקדושה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל שם ועושה נ"ר ליוצרו ליחד ולקשר כל העולמות ליחד הדודים יחדיו. גדל בשם טוב דמכרזי עליה ברקיעא ונפטר בש"ט מן העולם דבעת פטירת הצדיק יומא דהלולא אז נעשה בירור גדול ועצום כמ"ש האר"י זצ"ל ועליו אמר שלמה וכו':

א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין וכו' אפשר במאי דאמרו פ' בתרא דכתובות דעמי הארץ אינם חיים דת"ח חיים בתחיית המתים לפי שמשתמשין באור תורה דכתיב כי טל אורות טלך. והכא דאשכחן דגדולה הבטחה שהבטיח לנשים יותר מהאנשים דכתיב נשים שאננות בנות בוטחות במאי זכיין לקום בתחיית המתים כי זהו תכלית האדם לקום בתחיית המתים ולאור באור חיים והלא הנשים אינן חייבות בתורה ואי תימא שלא יקומו מלבד שהוא זר עוד בה מאי בוטחות ושאננות כיון דאין להן אחרית טוב. והשיבו דגם הן יש להן זכות תורה באקרויי ובאנטורי ובזכות תורה נשים שאננות קומנה:

והרב מהר"ר יהונתן פירש במשז"ל אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ונמצא דאין נצחון ליצה"ר כי אם ע"י התורה. וזו שאלה שאל נשים במאי זכיין לשון ניצוח כמו בהא זכנהו לרבנן כלומר כיון דאין להן זכות תורה נשים במאי זכיין פי' מנצחות ליצה"ר ואהדר ליה באקרויי ואתנויי ומנטרי ובזה מנצחות היצה"ר:

דף יז:

א"ר יוחנן מוחלפת השיטה וכו' עיין מה שכתבתי אני בעניי בענין זה בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סימן ע' בס"ד:

דף יח.

דלייה כדי שלא יאמרו למחר וכו' מהכא מוכח דליכא איסור בגרירת הציציות וכמ"ש הרב מגן אברהם ז"ל סי' כ"א והקשה על הגהות מרדכי קטן שהביא בספר האגור שיש איסור ועליו נאמר וטאטתיה וכו' וע"ש מה שנדחק והרב המקובל מהר"ם די לונזאנו בעדי זהב הובא בספר מצת שמורים דחאו. ובס' יד אהרן חילק בין זמן הראשונים דמלבושם היה חייב בציצית לזמנינו שהוא טלית למצוה. וכן ראיתי שכתב הרב עיון יעקב בסוגיין ולא משמע כן באגור דבסי' יו"ד הביא זה בסתם ובסימן כ"א הביא חילוק זה לענין בית הקברות ע"ש:

דף יח:

דתנא ספרא דבי רב ביומא דסתווא. פירש"י תורת כהנים. כלומר דהם קבלו תורה שבע"פ והי"ל פירוש תורת כהנים והלימודים. והיינו מאי דתני בניהו. ואשתהויי אשתהי סדור תורת כהנים עד רב שהוא סידרו ומתני להו לתלמידיו כדאמרינן לעיל דף י"א ע"ב והסתם שבו סתם כרבי יהודה כדאמרינן פרק הנחנקין סתם ספרא רבי יהודה וכ"כ הרמב"ם בהקדמתו לחיבור דרב סידר ספרא וספרי ודלא כמי שאמר דר' יהודה חיברו והוכיח כן הרב יש"ר דבפ' מצורע אמרו בספרא א"ר חייא השבתי לפני רבי וגם אני הצעיר מצאתי בספרי פ' שלח דשנינו בפ' ציצית רבי אומר זו קדושת ציצית וכו' ובסוף הפרשה מעשה שבאה לבית מדרשו של רבי חייא ע"ש ולמ"ד דספרא ר' יהודה חיברו לדידיה גם ספרי חיברו ר"ש וליתא דמזכיר רבי ורבי חייא אלא האמת שרב חיבר וסידר ספרא וספרי. ומשום שרב הוא שחיבר ספרא וסדרו עדין לא נתפשט הרבה בימי ר' יוחנן כדאמרו ביבמות דף ע"ב אמר ר' יוחנן לר"ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה א"ל דידיה מתניתין היא היכא א"ל בתורת כהנים אזל ר' יוחנן תנייה בתלת יומי וסבריה בתלת ירחי. אמנם מיהוה הוו עיקר ספרא וספרי דהוו תורה שבע"פ ופירושא דקראי כדאמרן. ובחגיגה דף ג' אמרו דהנהו תרי אלמי דבעא רבי רחמי עלייהו ואשתכח דהוו גמירי ספרא וספרי:

בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל וכו' כתב הרמ"ע בגלגולים שקבל ממהר"י סרוק כי אבוה דשמואל היה שמואל הרמתי ושמואל בנו גלגול שאול ומשו"ה נקרא אבוה דשמואל תמיד וכשם דשאול הלך אחר שמואל אחר מותו כך הלך שמואל אחר אביו אחר מותו וכשם שאמרה לשאול את מי אעלה לך כך אמרו לשמואל טובא אבא איכא וכשם דאמר שמואל לשאול מחר אתה עמי במחיצתי כך אמר לו אביו דלעגל אתית

וחשיבת זהת"ד. ובספר יוחסין כתב דנקרא אבוה דשמואל על מה דאירע לו דבא על ידי שם והוליד שמואל כמו שכתוב בהלכות גדולות סוף גיטין דף פ' ורמזוהו התוס' בקידושין דף ע"ג ע"ש. ואחר זמן ראיתי בתשובות הגאונים כתיבת יד סימן י"ג ושם נאמר האי עובדא באורך וכתוב שם דלכך נקרא אבוה דשמואל להודיע לכל שהוא אביו כמ"ש ספר יוחסין:

דף יט.

במשנתינו קאמרינן והא בריתא וכו' עיין מ"ש אני בעניי בספר הקטן ראש דוד דף ק' ע"ד בס"ד:

לעולם אל יפתח אדם פיו וכו' עמ"ש הרב עיון יעקב ומה שכתבתי בעניותי בספר הקטן דברים אחדים דף קכ"ז ע"ב בס"ד:

דף יט:

אר"א בר צדוק מדלגין היינו ע"ג ארונות וכו' הכא משמע דראב"ץ כהן הוה ואלו פ' בתרא בתעניות אראב"ץ אני הייתי מבני סנאב מבנימין וכו' אלמא ישראל הוה וי"ל דמצד אמו היה מבני בנימין והיה מביא עצים למערכה עמהם אבל ודאי כהן היה תוספות ישנים כ"י. ובתוספות דידן בערובין דף מ"א הוקשה להם כן ומייתו מבכורות דף ל"ו דהו"ל בוכרא וכתבו שמא אמו היתה מבנימין או חתנם היה והיה עמהם בסייעתם עכ"ד ובס' סדר הדורות דף ע"ט ע"ב וע"ג דחה כל הראיות שנראין שהיה כהן והסכים שלא היה כהן וכן הרמב"ם לא מנהו בכלל הכהנים והביא עוד ראיה שלא היה כהן עש"ב:

דף כ.

א"ל רב פפא לאביי מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא וכו' ראיתי להרב מופת הדור מהר"ח אלפאנדארי זלה"ה בספרו הנחמד אש דת פ' בשלח שהקשה בזה משם הרב הגדול מהרש"א זלה"ה בס' תאוה לעינים ממ"ש בתעניות דף כ"ד רבא גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא א"ל והא רב יהודה גזר תעניתא ואתא מטרא א"ל ומאי אעביד אי משום תנויי וכו' אלא מה יעשו גדולי הדור שאין דורם דומה יפה ומסתברא אביי ורבא חברי נינהו וכבר ידע רבא מאי דאמר אביי לרב פפא דקמאי מתרחיש להו ניסא משום דמסרי נפשיהו על קדושת ה' והיכי אמר רבא הכא דטעמא דאין הדור דומה יפה ולא תלי ביה דטעמא משום דלא מסר נפשי' אקדושת ה' והרב מהרש"א סלקיה בקשיא. אמנם

הרב מהרח"א שם תירץ דכדי שיעשה לו נס צריך למסור עצמו על קדושת ה' ורב פפא ואביי לא מסרי נפשיהו על קדושת ה' ולזה לא היו סומכין על הנס אמנם כיון שעוסקים בתורה ומעשים טובים הא ודאי מהניא זכותיהו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב דלאו מעשה נסים אלא עולם כמנהגו א"כ רבא כי בעא רחמי ולא אתי מטרא מוכרח שאין דורו דומה יפה זהו תורף דבריו ע"ש באורך. ולכאורה היה מקום לפקפק על תירוץ הרב ז"ל דהא בשמעתין גמר אומר רב פפא ואמר לאביי ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא צוחינן ולית דמשגח בן והיינו שאין נענים על הגשמים וכי האי לישנא נקט רבא שם בתעניות וסיים שאין דורו דומה יפה. וא"כ רב פפא גם הוא שאל על המטר לאביי והו"ל להשיב שאין הדור דומה יפה ומשו"ה אינן נענים על המטר דזה אינו נס כמ"ש הרב הנזכר:

ויש לקיים תירוץ הרב הנזכר בשימת עין דבתעניות מאי דאמרו ליה לרבא היינו והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא אתא מטרא ותו לא. אך בשמעתין רב פפא אמר לאביי דרב יהודה כי שליף וכו' וגם פתח דבריו פתח ואמר מ"ש קמאי דמתרחיש להו ניסא ואנן לא מתרחיש לן ומאחר דיסוד דבריו העמק שאלה וישימהו על הנ"ס דמתרחיש לקמאי ולא לנו הוכרח אביי להשיב דמסרי נפשיהו והגם דבסיום דבריו אמר ואנן קמצערינן וכו' דרצונו דגזרי תעניתא ולא אתי מטרא כיון דעיקר שאלתו על הנס מוכרח להשיב דמסרי. אבל בתעניות דמאי דאמרו לרבא אינו אלא דרב יהודה גזר ואתי מטרא לזה השיב דאין דורם דומה יפה. אלא דרבא אגב צעריה מדכר דרב יהודה יתר על מה שאמדוהו דגזר ואתי מטרא עוד לו כי שליף וכו' ונהי דהא כי שליף הוי כמו נס. מ"מ אנן צווחינן כולי יומא והיה ראוי לבא מטר ולית דמשגח שאין הדור דומה יפה ולהכי הגם דנגזור ונבעי רחמי שאם היה בא אינו נס רק עולם כמנהגו עצר"ת תהיה לכם שאין הדור דומה יפה:

ויתישב יותר כפי גירסת הש"ס בתעניות דגרסינן רבה בה"א דהוא רבה בר נחמני דמלך בתר רב יהודה כדאמרינן בגטין דף ס' ההוא שפורא דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולהכי אמרו ליה לרבה מרב יהודה דקדם לו סמוך ונראה דגזר ואתא מטרא והשיב שאין דורו דומה יפה. ורב פפא ואביי ידעי שפיר האי דקאמר רבה דטעמא משום דאין דורו יפה. ועל זה שאל רב פפא מאי שנא קמאי דמתרחיש להו ניסא כי האף אמנם אין הדור דומה יפה הו"ל למרחש ניסא כקמאי וניסא הוי דאף שאין דורם דומה יפה ליתי מטרא בתענית ותפלה. והשיב אביי דלא מסרי נפשיהו ולהכי לא מתרחיש ניסא ואינם נענים בזכות תורה ומע"ט שאין דורם דומה יפה כדאמר רבה:

מתון מתון ת' זוזי וכו' עיין מה שפירש"י והרב תאוה לעינים ומ"ש בעניותי בספר הקטן דברים אחדים דף ס"ט ע"ג בס"ד:

דלא שלטה ביה עינא בישא. ראיתי בתוס' ישנים כ"י שכתבו וז"ל וא"ת כיון שלא היה שולט בהם עין הרע למה לא חיו יותר מכל השבטים למ"ד פ' המקבל רב אזל לבי קברי וכו' צ"ט מתו בעין וא' בדרך כל הארץ י"ל מ"מ אם לא ימותו מחולי זה היו מתים מחולי אחר אבל עין הרע רגיל ומזיק לקפוץ על בני אדם. ומ"מ מהנה להם הרבה מה שאין עין הרע שולט בהם עכ"ל. וכ"כ בקיצור בתוס' פ' המקבל ועמ"ש בעניותי שם פ' המקבל טרם ראותי דברי התוס' כ"י הללו:

ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין וכו' רבי יוסי בר' חנינא אמר מהכא וידגו וכו'. צריך להבין במאי פליגי. ועוד צריך להבין מ"ש פ' יש נוחלין ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה א"ל לכו והחביאו עצמכם ביערים שלא ישלוט בכם עין הרע א"ל אנן מזרעא דיוסף דלא שלטא ביה עינא בישא וכו' אל תקרי עלי עין וכו' וריב"ח אמר מהכא וידגו וכו'. ואיכא למידק דיהושע בן נון מאי סבר בהני קראי דרבי אבהו וריב"ח דמינייהו מוכח דאין עה"ר שולט בזרע יוסף:

וחזה הוית להרב עיר בנימין בסוטה סי' רל"ט שכתב על מ"ש רש"י שם וידגו לרוב בקרב הארץ כך בירך למנשה ואפרים כי הדברים צריכים ביאור ופירש במשז"ל ברבה נשא וידגו רמז לבנות צלפחד שהיו ה' כמו הדגים שנבראו ביום ה' ונטלו חלק בארץ ועוד דרשו מי ששמו דג שהוא נון יכניס ישראל לארץ וזה כונת מאמרם ז"ל אמר הקב"ה למשה מדינן של בנות צלפחד אתה מסתלק ומלפני אי אתה מסתלק הכונה כיון דנסתלקת מדין בנות צלפחד א"כ לא סברת וידגו רמז לבנות צלפחד ומוכרח לדרוש וידגו מי ששמו נון יכנס וא"כ למה אי אתה מסתלק ויכניסם יהושע. ולפ"ז אין לימוד שאין עה"ר שולט בזרע יוסף. לזה בא רש"י לסתור השני פירושים דכך בירך למנשה ואפרים ואם נפרש על בנות צלפחד לא בירך אלא למנשה ואם נפרש על יהושע לא בירך אלא לאפרים וא"כ מוכרח לפרש מילתא דשויא לתרוייהו דאין עה"ר שולט במנשה ואפרים עכ"ד ועוד פירש הרב עיר בנימין שם במ"ש רבי אבהו אל תקרי עלי עין דהכונה דאמרינן בזבחים קדשים קלים נאכלים בשילה בכל הרואה שנאמר בן פורת עלי עין עין שלא רצתה ליהנות ממה שאינו שלו תאכל כמלא עין שלה א"כ נדרש עלי עין בעבור עין שלא זן עיניו מהעבירה תאכל וכו' ומשו"ה תאכל באל תקרי וכו' עכ"ד:

אמור מעתה אפשר דיהושע סבר והוה דריש עלי עין כדרשת זבחים ודריש וידגו לרוב עליו ששמו נון ולא יש לימוד לעה"ר שלא ישלוט ואמטו להכי אמר להם שיחביאו עצמם

והוא היה מדבר למנשה ואפרים כמבואר בכתוב בסוף. ועל זה השיבוהו אנן מזרעא דיוסף דלא שלטא וכו' כלומר אנן מנשה ואפרים על שנינו אמר וידגו לרוב ואם הפירוש כדקאמרת דרומז עליך א"כ הוא לאפרים לבד על דרך שפירש הרב הנזכר דברי רש"י הנזכרים וצריך אתה לפרש פירוש הצודק למנשה ואפרים והיינו דלא שליט בן עינא בישא. א"נ אפשר דכונתם אף כי וידגו רומז עליך מ"מ אנן מזרעא דיוסף רמזו לקרא בן פורת יוסף דדרשינן עלי עין עולי עין ולהכי לא אמרו אנן ממנשה ואפרים קאתינן אלא מיוסף דכתיב בן פורת יוסף וכו':

א"נ אפשר במ"ש הערוך ערך על הראשון וז"ל אל תקרי עלי עין אלא עולי עין פירוש כל מה שמעיינין להן בעין הרע לא יזיקום אלא מועיל להן ומעלין ביותר. רבינו גרשום זצ"ל פירש שהן עולין על העין כדבר שיושב למעלה מן העין ואין עין שולט עליו. ורבינו חננאל ז"ל היה שונה עלי עין כלומר בואי העין במקום אחר ואל תזיקני עכ"ל והשתא אפשר דלרבינו חננאל ז"ל דפירש כמדבר אל העין בואי העין במקום אחר ואל תזיקני א"כ אינו כל כך בטוח מעין הרע דאפשר דאיבעי ליה למימר האדם בואי במקום אחר ונפקא מינה למאי דביני ביני אם לא ירגיש אדם כאן לאלתר לומר בואי במקום אחר ואל תזיקני ישלוט בו וכמו רגע יהיה לו למכשול. ואפשר דזה סבר יהושע וא"ל החביאו עצמכם. והם השיבוהו אנן מזרעא יוסף דלא שלטא בן עינא בישא דייקא לא שלטא כי הפירוש הוא כמו שפירש רבינו גרשום ז"ל שהן עולין על העין ואינו שולט וז"ש דלא שלטא בן עינא בישא א"נ דיעקב אע"ה אמר עלי עין ובואי במקום אחר ולא תזיק ליוסף וזרעו:

ויתכן דהיינו פלוגתא דרבי אבהו ורבי יוסי בר חנינא דרבי אבהו סבר כפירוש רבינו חננאל ודריש אל תקרי עלי אלא עולי ומזה נולד דיש מקום לשלוט כדאמרן. ורבי יוסי בר חנינא דריש וידגו דלא שלטא כלל כדברי רבינו גרשום וממילא דעלי עין יעקב אמרו שלא ישלוט ביוסף וזרעו:

ולפי פירוש הרב הערוך רווח טובא מאי דא"ר אבהו אל תקרי עלי עין פירוש דדברים ככתבן היינו בן פורת חן ירבה עלי עין שלא יזיק אותו. ולז"א אל תקרי עלי עין דמשמע דאהני ויתן חינו להנצל מעין הרע ולא זו אף זו עולי עין דהעין הרע לא סגי דלא יזיק אלא מועיל לו והוא פלא:

ודרך רמז אפשר דהאותיות הקודמות לאותיות עין הם אותיות סטנ וזהו בן פורת מהני נגד סטן שלא יזיקהו כי העין הרע הוא מהסט"א וניצול. גם עין גימט' ס"מ עם הכולל. וזה רמז אל תקרי עלי עין דא"כ עלי עין ר"ל אותיות הקודמות לאות עין שהם אותיות

סטן ואהני לינצל. אלא עולי עין שהוא על העין גי' ס"מ ויש מעלה יותר שמועיל לו העין הרע כפירוש הרב הערוך וזה אם נקרא עולי עין:

ודרך האמת אפשר דיעקב אבינו ע"ה כיון להמשיך מעינא דא"א שהוא עינא פקיחא עינא דאשגחותא עינא דהוא נטורא וכו' כמ"ש באדרא קדישא והוא פר' ה' זו"ן או"א א"א ולכך עין גי' ה' הויות להמשיך מא"א לאו"א וזו"ן ומתבטלים הדינין. ולזה בן פורת יוסף בן פורת הם ה' תיבות לכוין עלי עי"ן ה' הויות להשפיע מעינא דא"א ולכן נוהגי' לינצל מעה"ר לעשות **ה** של כסף ואפשר לרמוז לה' פר' להשפיע מא"א שהוא רחמים גמורים וכסף רומז לחסד. וכן נוהגים לומר חמשה לינצל מעה"ר. וא"ש ההי"ב. אחר זמן ראיתי דבאדרא קדישא גופא מפורש דע"י שהושפע על יוסף הצדיק מעינא דא"א ניצול מעה"ר וזהו בן פורת עלי עין ע"ש [בדף ק"ל ע"א. ומה שכתבתי שנוהגים לעשות ה' של כסף כן כתב בס' איומה כנדגלות והביאו בס' ילקוט ראובני פ' ויחי דף ע"ג ריש עמוד ב' דפוס אמשטרדם ע"ש]:

ואב"א עין שלא רצתה לזון ממה שאינה שלו וכו' ואפשר לרמוז כי הוא תיקן יסוד ולכן שם שדי שהוא ביסוד מגין עליו שלא ישלוט בו עין הרע ולכן ר"ת בן פורת יוסף בן פורת עלי עין גימט' שדי. ואפשר שכבש יצרו בכח שם שדי כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי יצר במילוי יוד צדי ריש ס"ת שדי ולכן ניצול מעה"ר:

דף כ:

ומן התפילין פשיטא וכו' הקשה מורינו הרב כמהר"א יצחקי ז"ל מאי פריך פשיטא בתפילין הא כלהו מ"ע שהזמן גרמא דפטירי מתפילין גמרינן וכדאיתא פ"ק דקדושין ומאי פריך פשיטא הא הוי אבוהון דכלהו ובדוחק י"ל דסתם משנה ר"מ ור"מ יליף התם מג"ש ובנין אב דראיה ולדידיה פריך פשיטא עכ"ד בכ"י וגברא רבא חזינא ותיובתא ופירוקא לא חזינא דפריך שפיר כיון דתנן פ"ק דקדושין מ"ע שהזג פטורות הא תו למה לי ומאי אכפת אי מתפילין גמר. ומה שתירץ לא סליק דר"מ סבר דתפילין לאו מ"ע שהזג כמבואר בש"ס דקדושין דף ל"ה ודוק כי קצרתי:

נשים בבה"מ דאוריתא או דרבנן וכו' עמ"ש הרא"ש בסוגיין ומה שאמר הרב מהר"י אלפאנדארי ז"ל במוצל מאש חלק א' סי' י"ב ויראה המעיין שיש לדקדק בדבריו ועמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סימן קכ"ד בס"ד ומשם באר"ה:

וכי איך לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וכו' עיין מ"ש אני בעניי בספר הקטן ראש דוד דף צ"ח ע"ג בס"ד:

זאת אומרת הרהור כדבור דמי וכו' הרב ב"ח סי' ס"ב כתב דריא"ז פסק כן ודחי לדרב חסדא מההיא דאסור הרהור במבואות מטונפות והשיג עליו הרב פרח שושן כלל א' סי' י"ד מסוגית שבת דף ק"ן ע"ש ותימא עליו דהב"ח בסמוך ממש הביא ההיא דשבת לדעת החולקין ומה חידש ומוכרח דכונתו דהש"ס בדרך דחיה קאמר למ"ד דהרהור לאו כדבור אך הפשט משום דהרהור כדבור. גם מה שתמה מאד על הב"ח במה שהביא מהר"ר מנוח דבק"ש צריך שיוציא בשפתיו דה"ר מנוח איפכא קאמר עש"ב תימה על תמיהתו דאיברא דכתוב בכ"מ משם ה"ר מנוח להשמיע לאזנו שיחתוך וכו' אבל אין לו הבנה ומוכרח דצ"ל לא השמיע לאזנו שיחתוך וכו' והוא ברור מאד ויפה כתב הב"ח ועיין שה"ג פ' היה קורא על מתני' לא השמיע לאזנו. ואח"ז ראיתי ביד אהרן שנתלבט בדברי ה"ר מנוח ומסיק כדכתיב' אך לא ראה הב"ח והניח הנסחא כמות שהיא ע"ש. והאמת הברור כמ"ש. ומה שהשיג ה' פרח שושן על גנת ורדים שכתב דלא תשא ליכא במהרהר דאיסור שבועה בהוציא בשפתיו וכתב דדוקא בשבועת בטוי וכו' ע"ש ליתא דמהר"מ ה' שבועות בכמה מקומות מוכח דשוים והוא דבר ברור בעיני ומה שהביא מהמכילתא שהביא הרב של"ה מהמכילתא אין ראיה כלל דמיירי שקבל עליו השבועה בדיבור ואפילו השל"ה דרך העברה לחומרא אמרה ואעיקרא לרוב הפוסקים ברכה שא"צ בלא תשא הוא מדרבנן והדבר ברור דבספק ברכה יהרהר כמ"ש הגו"ר וכ"כ בסוף ס' הליכות אלי משם מהר"ר עזריה יהושע ושאר אחרונים ודוק כי קצרתי מאד:

דף כא.

מנין לברכת התורה לפניה וכו' עמ"ש בתשובת הרב פני משה בראשון בראשו ובשו"ת שאגת אריה להגאון אב"ד דק"ק מץ סי' כ"ד ולהרב מר וקציעה א"ח סימן מ"ז ועמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף שם סי' מ"ז ובמח"ב שם בס"ד:

דף כב:

עד שיכלו המים וכו' עמ"ש התוספות ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן מחזיק ברכה אורח חיים סימן צ"ב בס"ד:

דף כג.

ועד כמה א"ר זביד עד פרסה פירש"י ועד כמה יכול להעמיד עצמו מנקביו שיהא מותר להתחיל בתפלה. והנה לענין הדין דעת רש"י נראה כדעת הרי"ף דיכול להעמיד עד

פרסה מותר לכתחלה להתפלל. אמנם נראה דגירסת רש"י כגירסא שלפנינו דגרסינן אבל אם יכול להעמיד על עצמו תפלתו תפלה דהוי כדיעבד. ועם כל זה מפרש שאלת ועד כמה כלומר עד כמה יכול לעמוד שיהא מותר לכתחילה. וגם בס' האגודה פסק כהרי"ף. וכן ראיתי בס' אור זרוע קצר כ"י שכתב וז"ל הנצרך לנקביו אל יתפלל ותפלתו תועבה ואם יכול להשהות עצמו עד פרסה מותר ועוד האריך בפנים עכ"ל הרי דפסק מותר דמשמע לכתחילה כדעת הרי"ף. וכן היא גירסת הרשב"א בתשובותיו סי' קל"א ומוכח דסבר הרשב"א כהרי"ף דאם יכול להעמיד עצמו עד פרסה מותר לכתחילה ועמ"ש מרן בב"י סי' צ"ב. גם רבינו ירוחם נתיב ג' חלק ד' כתב וז"ל ודוקא שאינו יכול לעמוד על עצמו בלא יציאה עד כדי מהלך פרסה אבל יכול לעמוד מותר לכתחילה כך פשוט בברכות וכ"כ ריי"ף. והתוספות כתבו דאפילו יכול לעמוד אסור אבל אם התפלל תפלתו תפלה עכ"ל ומשמע דדעתו ז"ל כמו שכתב תחילה בסתם ובפשיטות:

ועלה מן האר"ש דדעת הרי"ף ורש"י והרשב"א ואור זרוע ורבינו ירוחם והאגודה דאם יעמוד עד פרסה מותר לכתחילה. ואם יעבור זמן תפלה כתב הרב מגן אברהם שם סי' צ"ב דיש לסמוך על הרי"ף בזה וכתב הרב אליה רבה וכן נ"ל שראיתי באגודה שפסק כרי"ף עכ"ל וכבר נתבאר כמה גדולים דסברי כהרי"ף והכי מסתברא דיש לסמוך עליהם אם יעבור זמן תפלה. ומה שכתב הרב אליה רבה לעיל דהרב ב"ח פסק כהרי"ף וז"ל כתב ע"ת וכו' ולא דק דדוקא לגירסת הרי"ף דגריס בש"ס מותר לכתחילה דפסק הב"ח כוותיה כתב הב"ח וכו' עכ"ל דבריו קשים שהרי הרב ב"ח פסק כהרא"ש וש"ע כמו שיראה הרואה. ואחר זמן בא לידי ספר אליה זוטא ומשם באר"ה דט"ס נפל בס' אליה רבה וצ"ל למטה ע"ש .

דף כד.

בשלמא לרב יוסף וכו' והתניא וכו'. עיין מ"ש התוס' ומ"ש הרב יבין שמועה ומ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ע"ג בס"ד:

ועד כמה אמר רב חסדא תנוקת וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן מחזיק ברכה סי' ע"ג בס"ד:

דף כה:

והרי לבו רואה את הערוה עמ"ש התוספות כאן ופ"ק דשבת דף יו"ד ע"א ועמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף סי' ע"ג ושם בס' הקטן מחזיק ברכה בס"ד:

דף כו:

ורמינהו טעה וכו' קשיא. התוס' כתבו תימא אמאי לא משני וכו' וי"ל דלא אשכחן ברייתא שנשנית בין שתי תקנות עכ"ל דברי התוס' הללו קשים מינם ובם וגם דאשכחן בעלמא ברייתא בין שתי התקנות. וכבר עמד עליהם הרב הגדול מהר"ש אלגאזי זלה"ה בסוף ספר לחם סתרים דף קכ"ט וכתב שם מה שהעלה עם הרב כנסת הגדולה זלה"ה בפירוש דבריהם דרך חריף וישר אלא שהרב ז"ל גמגם עוד בלשונם עיין דבריהם הקדושים באורך. ואני מצאתי בתוס' ישנים כ"י שכתבו וז"ל וא"ת אמאי לא משני דהך ברייתא נשנית קודם שהעשירו וקבעוה על הכוס כדאיתא לקמן פ' אין עומדין י"ל שלא מצינו ברייתא שנויה בין שתי תקנות דתפלה ועל הכוס עכ"ל והמעיין יראה שבנסח זה דתוס' כ"י מרווח דרך הרבנים ז"ל ונהיר וצהיר טפי וגם הגמגום שגמגם בסוף הרב מהרש"א נסתלק והדבר מבואר למעיין ודוק היטב:

אתמר ר' יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום וכו' ראיתי להרב המוסמך מהר"י פינטו זלה"ה שכתב בפירושו דנפקא מינה אם תפלת ערבית רשות או חובה דלמ"ד אבות תקנום חובה וכו' ע"ש באורך. ועם האדון הסליחה דסוגיין לא רהטא הכי אלא מוכח דהוי פלוגתא באפי נפשה דאף מ"ד רשות אתי גם למ"ד אבות תקנום. ותו נעלם מהרב ז"ל דברי התוס' ביומא דף פ"ז ע"ב והרא"ש והמרדכי ריש פרקין והרשב"א בחידושיו לקמן גבי תפלת ערבית רשות שמדברי כולם הוכ"ח תוכי"ח דאף אם יעקב תקנה היה רשות למ"ד וכן מפורש בהדיא בדברי תוס' ישנים כ"י בריש פרקין. וכן מפורש בזהר הקדוש פ' חיי שרה דף קל"ג ע"א ע"ש. ומשם בארה דאף מ"ד כנגד תמידין תקנום מודה דאבות תקנום ע"ש ועיין מה שכתבתי אנכי עפר בס' הקטן מחזיק ברכה סי' פ"ט בס"ד. ואחר זמן ראיתי שהרב שדה יהושע בפרקין ומהר"ר אליהו בפירושו כתבו כדברי מהר"י פינטו הנז' וקשה עליהם כקושיין.

יצחק תקן תפלת מנחה. התוס' כתבו דאע"ג דאמרינן צלותא דאברהם מכי משחרי כתלי היינו אחר שתקנה יצחק עכ"ד ובתוס' כ"י כתבו תירוץ זה בשם רבינו יעקב ואח"כ כתבו א"נ היה אברהם אבינו אומרה מתחילה אלא שלא עשאה קבע לכל בני ביתו עד שתקנה יצחק דאפי' עירובי תבשילין קיים אברהם אבינו עכ"ל. שוב ראיתי שכ"כ בתוס' ישנים ריש פ"ג דיומא תירוץ ראשון בשם ר"ת וכבר הבאתי אנכי תולעת שם דברי ר"ת כהווייתן בס' הישר כ"י. ושוב כתבו כתירוץ השני הנז' ע"ש וכחדא סלקי דברי התוס' דמכילתין ישנים ודיומא כמבואר. ואחר זמן ראיתי ביפ"מ שתי' שאברהם ידע בנבואה שיצחק

ויעקב יתקנו מנחה וערבית והתפלל אותם וכתב דביפ"ת האריך וקרובים דבריו לתירוץ שני של התוס' ישנים:

דף כז.

ועל תמיד של שחר שקרב בד' שעות. כתבו תוס' ישנים כ"י וז"ל בירושלמי מפרש שהיה בימי מלכות יון וכו' ובספר הפסיקתא כתוב שבימי שלמה היה שהיו מפתחות בית המקדש תחת מראשותיו והטעתו בת פרעה עד שישן ביום ואותה שעה קרב התמיד בד' שעות עכ"ל. ורבינו יונה הביא הא דבימי שלמה משם המדרש ע"ש. ואני הדל מצאתיו במדרש ויקרא רבה פי"ב ובמדבר רבה פ' י' ובמדרש משלי בסופו ובמותב תלתא אתמר בי מדרשא שהיה בימי שלמה ע"ש. ועמ"ש על רבינו יונה בהגהת דרך תמים. ומ"ש הרב לח"מ פ"א דתמידין ובפירוש הראב"ד לעדיות. שוב ראיתי בתוס' מנחות דף ס"ד ע"ב ד"ה ועל אותה שעה שהביאו הא דשלמה משם הפסיקתא ע"ש וכמ"ש תוס' ישנים הנז'. והרמב"ם שם כתב ופעם אחת דחקה את הצבור בבית שני וכו' והוא כדברי הירושלמי דפרקין:

מדרב מצלי של שבת בע"ש וכו' דעבד כמר וכו' רב אקלע לבי גניבא וכו'. הגאון בהלכות גדולות הביא גירסא אחרת מחודשת ע"ש. ועמ"ש אני בעניי בס' הקטן מחזיק ברכה סי' רס"ז אות ד' ע"ש באורך בס"ד. (והן עתה כרגע נראה לי ספר עץ יוסף חדש שיטה על מכילתין ובפותחי הנה אשו"ר ברהטי"ם בתחילתו דף ד' שהקשה על הגאון בה"ג דמנ"ל דר' ירמיה התפלל חול ולק"מ דזה נסחת בה"ג בש"ס והכי קים ליה. ומה שהקשה דלימא ש"מ ד' לק"מ דבו בפרק שאמרו ש"מ הא הוה פשיטא להו. ומה שהקשה שלא הבין הב"י נראה דכונת הר"י ן' גיאת אינו על המתפלל שבת בע"ש רק לדידן ובזה נסתרו כל דבריו. והראיה בכונת מרן הם דבריו בש"ע. אני אמרתי בחפזי):

מדרב מצלי של שבת בע"ש ושל מוצאי שבת בשבת הכי גריס בתשו' הגאונים כ"י סי' ע"ד ועמ"ש האחרונים סי' רצ"ג וסי' קפ"ח וסי' תרצ"ה ועמ"ש בעניותי בקונטרס שיורי ברכה שם בס"ד:

דף כז:

והנותן שלום לרבו וכו' עמ"ש רבינו יונה והרא"ש ומ"ש אנא זעירא בספר הקטן ראש דוד דף קכ"ב ועמ"ש לעיל דף ג' ממכילתין בס"ד:

והאומר דבר שלא שמע מפי רבו וכו'. מהרש"א בחידושי אגדות כתב וכי האי גונא אמרי' פ' שני שעירי בר' אליעזר שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו אבל מצינו בכמה דוכתי דגם דבר שלא שמעו מפי רבו אמרו חכמים מסברא ואפשר דדבר שאינו של סברא לא אמרה ר' אליעזר משם רבו כיון דלא שמעו מפיו עכ"ל. ומאי דקשיתיה דאמור רבנן מילי טובא מסברתם דלא שמעי מרבוואתייהו. לק"מ דהכא בתלמיד גמור עסיקינן אבל מי שהוא תלמיד חבר או חכם ודאי מצי לומר מסברתו ולחדש כמה הלכות. ולהורות לעם מיבעו תנאי דצריכי. ומה גם אם הוא לאחר מיתת רבם ואינהו משפירי חכימי דרא זה פשוט דשרי להורות וללמד דעת את העם. ור' אליעזר הגדול מחמיר על עצמו היה. ומה שנראה מדברי הרב הנז' דר' אליעזר דבר שהוא מסברא היה אומר מדעתו אף דלא שמעיה מרביה. אין נראה כן מסוגית פ' הישן (סוכה דף כ"ח) ששאלו לו שלשים הלכות וי"ב אמר להם שמעתי וי"ח אמר להם לא שמעתי ועל הרוב שהיו כמה דינין מסברא ולא רצה לומר דבר שלא שמע מפי רבו. ועמ"ש אני הדל בספרי מחזיק ברכה סי' קנ"ו אות ז' בס"ד ומ"ש לעיל על דף ג' דמכילתין ע"ש:

אמר אביי הלכה כדברי האומר רשות וכו' גירסת הגאון בעל הלכות גדולות שמואל אמר הלכה כדברי האומר חובה ורב אמר הלכה כדברי האומר רשות והיא גיר' התוס' והרשב"א. ומ"ש בש"ס דפוס פפד"מ ס"א והלכתא כדברי האומר חובה ליתא והיא נסחא מוטעית. ומ"ש התו' סוף דף זה ד"ה והלכתא כותיה דרב הוא ט"ס ואין כאן התחלת דבור רק הוא סיום דבור הקודם. וכן נראה ממ"ש התוס' לעיל דף כ"ו ע"א. וכן מוכח בהדיא מתוס' ישנים כתיבת יד:

וכל זה נעלם מהגאון הרב פני יהושע בשיטתו דלעי' דף ד' במה שהק' התוס' על רב עמרם דאמאי פסקו כרב הלא רב ור"י הלכה כר"י תמה הרב הנזכר דאין כלל זה אלא כי ליכא אמוראי בתראי אבל הכא רבא סבר הפך ר"י כדאמרינן בסוגיין ואסיק בקשיא וצ"ע ע"ש ונעל' ממנו דגירסת הגאון והתוס' והרשב"א רב ושמואל במקום אביי ורבא. ותו לא ראה שהעיר בזה הרב מעד"מ וכבר השיג לה' מעדני מלך הרב שבות יעקב בקונטרס פאר יעקב ועיין מ"ש אנכי ההדיוט בס' הקטן מחזיק ברכה סי' רל"ו בס"ד:

ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה וכו'. הנה ארש"י והיד כותב"ת דמיתבא דעתא במה שפיר' הגאון החסיד מהר"ר אלעזר מקראקא זלה"ה בספרו מעשה רקח רמזי משניות ויען אינו מענין הס' וגם כי אינו מצוי. לכן לכבוד הגאון ז"ל אכתוב דברי קדשו כי הוא ענין מתוק בדרך דרש והלא כה דברו. יש לדקדק על ר' יהושע היאך הכחיש דבריו הראשונים שאמר רשות ובבית המדרש אמר

לר״ג שאין מי שחולק עליו שאמר חובה גם למה אמר עמד השואל ושאל ולא אמר עמד התלמיד ושאל וגם מה שסיים הש״ס ואותו תלמיד רשב״י הוה מאי נ״מ ואבאר בהקדים גמ' דשבת דף י״א מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה היינו חברים העוסקים בתורה א״ר יוחנן לא שנו אלא כגון רשב״י וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לק״ש ולתפלה וכתבו התוס' והא דאמרי' פ״ב דרשב״י כי מטי זמן תפלה לביש ומכסי ומצלי ההוא מצלי היינו ק״ש ולכאורה דברי רבותינו בעלי התוס' אינן מספיקין דהא בכל מקום מצלי הוא תפל' ולא ק״ש ובפרט דקאמר כי מטא זמן תפלה ונראה ליישב קושית התוס' ותחילה נישב פסוקים פ' ויצא ויפגע במקום ואז״ל אין פגיעה אלא תפלה שתקן תפלת ערבית וישכב במקום ההוא כאן שכב אבל כל י״ד שנה שחיה בבית שם ועבר לא שכב שהיה עוסק בתורה יום ולילה ואמרתי שמכאן אמרו רז״ל דמי שתורתו אומנותו אינו מפסיק לתפל' והפסוק אומר מילתא בטעמא ויפגע במקום שתקן כאן תפלת ערבית וכי יקשה לך מה היום מימים שתקנה אז ולא מקוד' לז״א וישכב במקום ההוא כאן שכב אבל כל י״ד שנה לא שכב אלא היה עוסק בתורה יום ולילה וכן קודם לכן שהיה בבית אביו היה תורתו אומנותו ולכך לא היה מפסיק לתפלה לתקן ת״ע אבל עתה שהיה בדרך ולא עסק בתורה כראוי תקן אז ת״ע. ואם ת״ע חובה כתפלת שחרית ומנחה דון מינה כמו שאין מפסיקין מן התורה לת״ע ה״נ אין מפסיקין לתפלת שחרית ומנחה דכלן שוים לחובה. אבל אי ת״ע רשות הסברא דדוקא לת״ע אין מפסיקין אבל לשחרית ומנחה מפסיקין גם מן התורה ומיושב קושית התוספות דפסקי' ת״ע רשות והא דתנן מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה קאי דוקא לת״ע ומדוקדק לשון המשנה דלפני זה מיירי בתפל' המנח' ואמר אח״ך בק״ש ותפלה אחר מנחה והיינו ערבית מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה מי שתורתו אומנותו כרשב״י וחביריו והיינו דוקא לת״ע שהיא רשות אבל לתפלת מנחה שהיא חובה מפסיקין אף מי שתורתו אומנותו וא״ש כד מטי עידן צלותא היינו שחרית ומנחה לביש ומיכסי ומצלי. וז״ש מעשה בתלמיד אחד והוא רשב״י דשאל לר' יהושע ת״ע רשו' או חובה ומאז ומקדם היה תורתו אומנותו והי״ל ראיה מיעקב אבינו שא״צ להפסיק אך רצה לדעת כי חייב להפסיק מתור' לשחרית ומנחה ולזה שאל ת״ע רשות וא״כ לשחרית ומנחה מפסיקין. או״ד גם ת״ע חובה ואין מפסיקין גם לשחרית ומנחה דהכל חובה וא״ל ר״י רשות שמכירו שתורתו אומנותו ולכך אמר לו דייקא לו ודכוותיה שתורתן אומנותן רשות ואין מפסיקין לת״ע דוקא אבל שחרית ומנחה אף לגבר' דכוותי' מפסיק מתורתו. ושאר ת״ח שאין תורתן אומנותן אפילו לת״ע מפסיקין. ובבית המדרש היה מנהגם דמי שהי״ל שאלה לשאול לא היה שואל

בעצמו דשמא יכשל באיזה דיבור ויתבייש לפני הכל אלא היה להם שואל אחד שכל מי שהי"ל שאלה אומר לאותו שואל. ועמד השואל ושאל ברבים ולכן כששאל השואל ואמר ר"ג חובה ולא ידע ר' יהושע ששאלתו מגעת לרשב"י ודכותיה שתורתן אומנותן רק סבר ששאלתו מגיע לסתם ת"ח שאין תורתן אומנותן ולכך אמר לר"ג שאין חולק דמי שאין תורתו אומנותו גם ת"ע חובה שמפסי' לת"ע ומכ"ש לשאר תפלות. ואמר ר"י אלמלא אני חי והוא מת יכול להכחישו אבל עתה שאני חי והוא חי כלומר דאינו ישן בלילה דשינה א' מס' במיתה ותמיד הוא חי ולכן אמרתי לו רשות ולכך מסיי' ואותו תלמיד רשב"י לגלות כל זה וממילא מבואר זהר פ' חיי שרה סוף דף קל"ב שדוד לא התפל' ערבי' שלא ישן ס' נשמי וחי אקרי לכן לא התפלל ת"ע אלא שחרית ומנחה עכ"ל הגאון הנז' בקצור קצת. ואע"ג דאי' בבכורות דף ל"ו כעין סוגיין היכא דאיכא למדרש דרשינן: **ואני** ברגליו אעבורה ליישב מאי דאיכא למידק מאי דעתיה דרשב"י דאחר דר' יהושע אמר לו רשות אתא לקמיה דר"ג ושאל עוד הפעם אטו ר' יהושע שהי' אב בית דין כמ"ש בקמא סוף דף ע"ד לאו בר סמכא הוא ח"ו ואי תימא דלא ח"ו אמאי שאלו ברישא והי"ל לשאול תיכף מר"ג אמנם אפשר דרך דרש דרשב"י גם בו בפרק דהיה תלמי' שיח ושיג לו והוא היה סובר דמי שתורתו אומנותו פטור גם מק"ש דהאי שינון והאי שינון כמ"ש בירושלמי וסמוכות שלו אפשר דהיינו שהיה סובר דתפלת ערבית חובה משום דמאי דאמרו בירושלמי דהאי שינון והאי שינון החילוק מבואר דק"ש היא קבלת עול מלכות שמים (הגם דעד"ה יש ליישב) ברם רשב"י היה סומך דתפלת ערבית חובה ואשכחן דיעקב אע"ה לא התפלל מקמי הכי רק בדרך ש"מ דמי שתורתו אומנותו אין להפסיק לת"ע וה"ה לשחרית ומנחה. וסבר דכיון דתפלה מדאורייתא לדעת הרמב"ם ממ"ש בספרי ולעובדו זו תפלה וידוע דסתם ספרי ר"ש ואפ"ה אין מפסיק תורתו כדילפינן מיעקב אע"ה וה"ה ק"ש דלאמצינו דיעקב אע"ה אמר ק"ש אלא בדרך כאשר בא יוסף לקראתו כמשז"ל ע"פ וירא אליו ויפול על צואריו. ומשו"ה רצה לדעת אם האמת אתו ושאל לר' יהושע וכשא"ל ת"ע רשות והיינו לומר דשאר תפלות מפסיק כמו שביאר הרב הנז' וה"ה לק"ש. דחק ונכנס לשאול לר"ג לדעת אם דברי ר' יהושע מוסכמי' או יש חולק ויעשה כדעתו שלא להפסיק אפי' לק"ש וכאשר דאח"ך נתגלה דהלכה כר' יהושע בההיא דגר עמוני שחלק על ר"ג ממילא דה"ה להא דת"ע רשות וכך היה עושה להפסיק לק"ש ולתפלת שחרית ומנחה כדעת ר' יהושע דרשב"י לא עביד כשמעתיה כמ"ש בירושלמי ריש ברכות והיינו דאמרינן כי מטא זמן צלותא לביש ומיכסי ומצלי. ומה גם דדייק דדוד הע"ה הוה מצלי תרוויהו ות"ע לא מצלי וכדאמר רשב"י גופיה פ'

חיי שרה סוף דף קל"ב שהביא הגאון הנז'. ורבי דאתי מדוד כמ"ש בשבת דף נ"ו ושאר דוכתי סתם תפלת ערבית רשות כמ"ש בש"ס דהיינו דתנן תפלת הערב אין לה קבע שהיא רשות:

ועדיין יש לחקור מאי טעמא דר"ג דצעריה לר' יהושע כל כך. וראיתי בתוס' ישנים כ"י בסוגיין שכתבו וז"ל עמוד על רגליך שהיה מקפיד עליו על שהורה הלכה לחלוק על דבריו אבל אם לא הורה לא הקפיד עליו עכ"ל וק"ק דמפשטא דסוגיין נראה דכשר' יהושע אמר לרשב"י תפלת ערבית רשות עדיין לא ידע שר"ג סבר חובה. ואפי' מאי דאמר רב יהודה אמר שמואל רג"א חובה ור' יהושע אומר רשות נראה דהיינו מהך עובדא דמשם באר"ה דר"ג סבר חובה. אלא שראיתי בירושלמי דאמרו תניא תמן תפלת הערב מהו ר"ג אומר חובה וכו' ופירשו המפרשים ברייתא היא בפרקין דבבלי. ומהא משמע דהא דאמר רב יהודה אמר שמואל רג"א חובה ברייתא היא ששנה רב יהודה ועיין בהרא"ש פ' שבועת הדיינין סי' כ"ח. ויש לחלק. ומ"מ אין מופת חותך דכבר ר' יהושע ידע סברת ר"ג והורה נגדו:

ודרך דרש אפשר לומר דהך פלוגתא דת"ע אם היא רשות או חובה מיוסדת על שני תירוצי תוספות ישנים שהבאתי לעיל שהקשו דהכא אמרינן דיצחק תקן תפלת מנחה ופ"ג דיומא אמרינן צלותיה דמנחה דאברהם מכי משחרי כותלי ור"ת תירץ דבתר שתקן יצחק תפלת מנחה היה מתפלל אותה אברהם ועוד תירצו דאברהם היה אומרה מתחילה אלא שלא עשאה קבע לבני ביתו וכו' והשתא לפי הנגלה אפשר דמ"ד רשות סובר כתירוץ ר"ת דאברהם אחר שתקנה יצחק היה אומרה. ולפ"ז אברהם אע"ה לא התפלל ערבית דבימיו לא תקנה יעקב אע"ה. ומשו"ה יעקב אע"ה כשתקן תפלת ערבית לא תקנה לחובה אלא רשות משום כבודו של אברהם אע"ה שלא התפלל אותה לומר שאינה חובה ואין מחסור לאברהם אע"ה שלא התפלל אותה. ובהכי ניחא קרא דקאמר ויפגע במקום דכאן רמז שתקן תפלת ערבית וי"ל דאמאי אפיקיה בלשון פגיעה אמנם רצה לרמוז דאינה חובה אלא רשות כמקרה ופגע ונתן טעם במקום כלומר דהוא תקנה במקום שהתפללו אבותיו כמשז"ל אפשר עברתי מקום שהתפללו אבותי וכו' והיינו דאמר ויפגע שתקן תפלת ערבית ואפיקיה בלשון פגיעה לומר שהיא רשות כמקרה ופגע וכי תימא אמאי לא תקנה חובה לז"א במקום שתקנה מקום שהתפללו אבותיו ואם היה מתקנה לחובה לא היה כבוד לאברהם אע"ה שלא התפלל אותה ובשלמא יצחק יתפלל אותה מכאן ולהבא ע"ד שעשה אברהם אע"ה אחר שתקן יצחק אע"ה מנחה. אך אברהם אע"ה כבר נח נפשיה ומשום כבודו של אאע"ה לא שוייה חובה ומה גם שתקנה במקום

שהתפללו אבותיו. ומ"ד חובה סבר כתרוץ שני של התוס' דאברהם אע"ה היה מתפלל מנחה מראש מקדם אלא שלא קבעה לבני ביתו עד שתקנה יצחק אע"ה ואף אנו נאמר שאברהם אע"ה היה מתפלל ערבית אלא שלא קבעה עד שבא יעקב אע"ה. וקרא הכי קאמר ויפגע לשון תפלה ואפיקיה בלשון פגיעה ללמד שקפצה לו הארץ כמשז"ל ואמר במקום דהיינו מקום שהתפללו אבותיו ומסתמא כי היכי דאבותיו שויוה חובה לתפלתם ה"נ יעקב אע"ה תקן תפלת ערבית לחובה על דרך תפלות אבותיו וזו היתה סברת ר"ג. ומשו"ה הטב חרה לו לר"ג על ר' יהושע דלסברתו הוי זלזול לאברהם אע"ה שלא התפלל ערבית ומשו"ה צעריה לר' יהושע דתהוי ליה כפרה על אשר זלזל בכבוד אברהם אע"ה דמסורת היא דאברהם אע"ה קיים אפי' עירובי תבשילין. וקרא דדוד הע"ה דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה דמשמע דלא היה מתפלל ערבית כמ"ש בזהר הא הכריע לרבי לסתום כמ"ד תפלת ערבית רשות דממעשה דוד הע"ה שמעינן דתפלת ערבית רשות ולהכי לא היה מתפלל דהע"ה ת"ע שהיא רשות. ור"ג לא דריש קרא דאשיחה ואהמה כדדריש בזהר אלא סבר דדוד הע"ה התפלל ערבית וכמ"ש ערב ובקר וצהרים. ואשיחה ואהמה בכל התפלות שמ"ע קאמר:

א"נ אפשר לצדד דגם רבן גמליאל אזיל ומודה דיעקב אע"ה תקן תפלת ערבית רשות לכבוד אברהם אע"ה שלא התפלל אותה וכך נאה לו לחוש לכבודו של זקן אור עולם. אמנם אנן בדידן תפלת ערבית חובה ככל אינך משום דאנו נצטוינו בתורה ומצוות על יד משה רבינו ע"ה. והאבות היו עושים מעצמם ולא נצטוו. ואין ענייננו דומה לאבות. ותו דאפי' שיחה קלה של האבות משוינן לה חובה וכ"ש תפלת ערבית שתקן יעקב אבינו ע"ה ומה גם דידעינן כי היה רוצה לקבעה חובה לולי כבוד אאע"ה. ולדידן ת"ע חובה. זהו סברת רבן גמליאל. ולפ"ז פלוגתייהו דרבן גמליאל ור' יהושע הוא לדידן אבל כ"ע מודו דכי תקין לה יעקב אע"ה לרשות תקין לה. ולדרך זה יתישב קצת על דרך האמת דגם לרבן גמליאל עיקרה תפלת רשות היא. ורבינו הקדוש סתם באומרו תפלת הערב אין לה קבע דתפלת ערבית רשות כמה דתרגמא השי"ס:

וקצת יש לדקדק דלפ"ז דסתם מתניתין היא דתפלת ערבית רשות אמאי אצטריכו התו' לעיל ריש פרקין (דף כ"ו) ד"ה טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים ואי"ת והאמר רב לקמן תפלת ערבית רשות וק"ל כותיה באסורי וכו' ע"ש וכן כתבו בתוס' ישנים כ"י בסוגיין וז"ל ורב אמר תפלת ערבית רשות ופסק בפירוש רבינו חננאל דכרב ק"ל באסורי ותפלה אסורי הויא וכן הוא ודאי ממה שתקנו פסוקים בין השכיבנו לתפלת ערבית ובין קדיש שלא תקנו בתפלת שחרית ש"מ דק"ל תפלת ערבית רשות עכ"ל ויש

להעיר דאפי' אי לאו טעמא דהלכתא כרב באסורי יש לפסוק דת"ע רשות דר' יוחנן סבר הלכה כסתם משנה והכא סתם משנה הוא דתפלת ערבית רשות והלכה כר' יוחנן אפי' נגד רב ושמואל כ"ש הכא דרב ור' יוחנן שוים דת"ע רשות. ואפשר לומר דידוע דר' יוחנן סבר דהלכה כסתם משנה בכל התורה כולה ומשו"ה הש"ס פריך על אמורא דקאמר משם ר' יוחנן הפך סתם משנה והאר"י הלכה כסתם משנה כידוע דהכי ארחיה דהש"ס. אמנם לא קי"ל כר' יוחנן הכי וכמה זמני פסקינן דלא כסתם משנה כל שהאמוראים פסקו להפך וכמ"ש הראשונים ז"ל. ומשו"ה לדידן הן נגרע כח כלל הלכה כסתם משנה הגם דר' יוחנן סבר הכי ולא אתינן עלה אלא מצד האמוראים דאיירו בסוגיא. ומכאן תשובה למ"ש מהרש"ל בים של שלמה פ"ק דביצה סי' ט"ל וכמ"ש בעניותנו שם ואמטו להכי בסוגיין אתו עלה התו' מכח הכלל דהלכתא כרב באסורי:

ואע"ג דההיא דריש פרקין טעה ולא התפלל ערבית וכו' ר' יוחנן קאמר לה. אין כונת התוס' שם להקשות עליה מדרב דאימור דר"י פליג ארב ואדרבא הלכה כר' יוחנן. אמנם כונתם להקשות לדידן דקי"ל הא דר' יוחנן וקיימא לן דתפלת ערבית רשות דהלכתא כרב באיסורי ונראין הדברים כסותרין וזה פשוט. ומיהו אכתי יש להעיר דהו"ל להתוס' למירמא ר' יוחנן דידיה אדידיה דהכא קאמר טעה ולא התפלל ערבית וכו' והאר"י הלכה כסתם משנה ותנן תפלת הערב אין לה קבע דהיא רשות. ואפשר דגירסת התוס' כמ"ש הרא"ש בפסקיו אמר ר' יצחק טעה ולא התפלל וכו' ולא גרסי ר' יוחנן כגירסא שלפנינו. א"נ אפי' גרסי ר' יוחנן כנסחתין וכגירסת בה"ג והרי"ף מ"מ כיון דאיכא גירסא דגריס ר' יצחק לחוד לא מקשו מדר' יוחנן. ולגירסת ר' יצחק מקשו עליה מדרב והלכתא כותיה:

אך אוסיף להביט מ"ש התוס' לעיל פ"ק דף ד' ע"ב ד"ה אמר ר' יוחנן וז"ל ואנו שאומרים יראו עינינו וכו' נראה הואיל ותקינו ליה רבנן ה"ל כגאולה אריכתא וכו' ומיהו בסדר רב עמרם פירש מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמועינן דלא בעינן מסמך וכו' משום דתפלת ערבית רשות ולא נהירא דא"כ ר' יוחנן ס"ל תפלת ערבית חובה וכו' ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכו' ואי תימא קשיא הלכתא אהלכתא דקי"ל ת"ע רשות והכא פסקינן כר' יוחנן צ"ל דאפילו אי סובר ר' יוחנן כרב דאמר רשות מ"מ מתחייב לסמוך וכו' עכ"ל וק"ק דאמאי לא הכריחו דר' יוחנן מוכרח דסבר ת"ע רשות כרב דהרי סתם משנה היא דת"ע רשות כמבואר בגמ' וארי' הלכה כסתם משנה והא הו"ל להקשות על רב עמרם וכן מ"ש דק' הלכתא וכו' צ"ל דאפילו אי סובר ר' יוחנן כרב וכו' על הכל ק"ק דודאי ר' יוחנן כרב מכח סתם משנה. וכן ק"ק על הרא"ש שם בפסקיו פ"ק שכתב קרוב לדברי התוס' שם הנז'. והנך רואה דברי התוס' דפ"ק הם הפך

דברי תוס' ישנים כ"י שהעתקתי בסמוך. ובפ"ק ראיתי בתוס' ישנים שכתבו כפי שיטתם דהכא וז"ל א"ר יוחנן זה הסומך ותימא לר"י כמאן קי"ל שאין סומכין גאולה של ערבית שהרי אנו מפסיקין ביראו עינינו וקדיש ושמא ס"ל כרב דרשות היא ואע"ג. דקי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן או שמא סובר ר"י כרב ומחוייב לסמוך וא"כ גם לנו יש לסמוך עכ"ל וק"ק גם על דבריהם במ"ש ואע"ג דרב ור"י וכו' או שמא וכו' כקושין דר"י ודאי ס"ל כרב מכח סתם משנה:

ודע דהתוס' דידן במגילה דף כ"ג ע"א ד"ה כיון מחלפא שטתייהו ממ"ש פ"ק דברכו' [דף] ד' שם במגילה כתבו דתקנו יראו עינינו להודיע דת"ע רשות ואתי כסדר רב עמרם שדחו פ"ק דמכילתין והיינו כמ"ש תוס' ישנים כ"י הנז'. וגם הרא"ש בפסקיו שם כתב הפך מ"ש פ"ק דמכילתין כמו שהעיר על זה הרב תפארת שמואל ע"ש. ועתה ראיתי בתוספי הרא"ש דמגילה שכתב דיראו עינינו כיון שהוצרכו לתקנו הוי כמו השכיבנו ואתי גם לר' יוחנן כאשר יראה המעיין וזהו כונתו וכמ"ש בתשו' כלל ד' סי' ו' והוא על דרך מ"ש בפסקיו ריש מכילתין הפך מ"ש בפסקיו במגילה כאשר יראה הרואה ועמ"ש בחי' הרשב"א ובתשו' סי' י"ד ובמיוחסות סי' קפ"ח ודוק היטב:

ולישב כל ההערות הנזכרים אולי יש לומר דסברי התוס' ודעמיהו דאין מופת חותך לומר דסתם משנה כמאן דאמר רשות ור' יוחנן יפרש פירוש אחר במאי דתנן תפלת הערב אין לה קבע ודוחק ואחר זמן רב בא לידי ס' עמק ברכה דפוס אמשטרדם וראיתי דרך העברה דף קכ"ו שהקשה דאיך הבין רבן גמליאל מתני' דקתני אין לה קבע ומתרץ לה ע"ש באורך ודבריו יגהו מזור למ"ש דר' יוחנן יפרש פי' אחר וכו'. אמנם קושית הרב הנזכר איני מכיר דר"ג דיבנה זקנו של רבינו הקדוש דסתמיה למתניתין כדאמרי' בעלמא מכדי מאן סתמיה למתני' רבי. ומאי ק"ל מסתמא דסתים בן בנו. ותו דבהך משנה מזכיר ר' יהודה והיה חבירו של רשב"י שהיה תלמיד בו בפרק ור' יהודה היה בימי רשב"ג בנו כמ"ש בנדרים ושאר דוכתי וא"כ משנה זו נשנית בתריה דר"ג ותו דאפילו היא שנויה מתנאי דקדמי ליה אטו ר"ג חייש למפלג עלה:

בעלי תריסין לבית המדרש. פירשו תוספות ישנים כ"י בעלי תריסין הם ת"ח המגינים על הדור. א"נ ת"ח שהם מנצחים זה לזה בהלכה כדפירש"י עכ"ל ולשון בעלי תריסין נוח יותר לפירש"י ודוק:

עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות וכו' התוס' בבכורות דף ל"ו ע"א גבי מאי דאמרו התם עמד השואל ושאל כלום חלקנו וכו' מעין דוגמא דקאמר הכא. כתבו וז"ל עמד השואל ושאל בפ' נערה בנדרים בירושלמי דריש מדכתיב ועמדו שני האנשים בוי"ו

דשואל הלכות ואגדות צריך לעמוד עכ"ל והרמב"ם פ"ד דת"ת כתב אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד וכדברי הרמב"ם פסק מרן בש"ע סי' רמ"ו ומור"ם בהגהה כתב עליו וי"א כששואלים דבר הלכה צריך לעמוד והיא סברת התוס' מהירושלמי הנז'. והרב שפתי כהן תמה עליו דהתוס' קיימי אעובדא דרבן גמליאל דהיה קודם החרבן ובהא אף הרמב"ם מודה וכמ"ש בריש פ"ד דת"ת בראשונה היה הרב יושב ותלמידים עומדים ומקודם חרבן בית שני נהגו ללמד לתלמידים והם יושבים והיינו דתנן כשמת ר"ג בטל כבוד וכו' והרמב"ם איירי בזה"ז זהו תורף דבריו בקצור:

ואני בעניי תמהתי על דבריו בס' הקטן ברכי יוסף שם בי"ד סי' רמ"ו אות י"א דמה שתפס דר"ג דצעריה לרבי יהושע היה קודם החרבן זה אינו דכשנתחרב הבית היה נשיא ריב"ז ואחריו היה נשיא ר"ג דיבנה וכו' ומה שאמרו משמת רבן גמליאל בטל כבוד התורה הוא רבן גמליאל הזקן וכו' ע"ש באורך. ואוסיף קצת והיתה לבא"ר דמה שכתבתי דר"ג דצעריה לרבי יהושע לא היה קודם החרבן כוונתי מבוארת דמה שחשב הרב ש"ך דר"ג היה נשיא קודם החרבן כמו שכתב דטעם שאמרו בעובדא דר"ג עמד השואל וכתבו התוס' דשואלין מעומד היינו קודם החרבן שהתלמידים עומדים. אלמא דר"ג היה נשיא קודם החרבן והני עובדי דבכורות ופ' אם אינם מכירין והך דקמן היו קודם החרבן. בודאי זה תימה על גאון שכמותו דר"ג לא היה נשיא קודם החרבן אלא רבן יוחנן בן זכאי והתקין תקנות אחר החורבן כדתנן משחרב בית המקדש התקין ריב"ז וחיה אחר החרבן שנה או שנתים כמו שפירש"י בשילהי ראש השנה ועל זה כתבתי דר"ג דצעריה לרבי יהושע לא היה קודם החרבן רצוני שלא היה נשיא ומה גם האי עובדא דצעריה לר' יהושע דודאי אחר החרבן הוה והוא תימה על הרב ש"ך. ומה גם דהרמב"ם כתב דקודם החרבן נהגו לישב התלמידים. והוא האמת דמשמת ר"ג הזקן היה רבן שמעון בנו נשיא ונהרג ואח"כ ריב"ז ונמצא דקודם החרבן נהגו לישב התלמידים דעד ר"ג הזקן היו עומדין והתחילו לישב מזמן רבן שמעון בנו. והוא פלא על הרב ש"ך איך רצה להעמיד האי עובדא דר"ג דאמרינן עמד השואל דבכורות דהיה בזמן שהתלמידים על עמדם יעמודו והרי האי לישנא איתי' בסוגיין נמי באידך דצעריה ר"ג לרבי יהושע ומינו לראב"ע וקתני דאתוספו כמה ספסלי לישב התלמידים:

אמנם רבן גמליאל דיבנה הלזה היה קודם החרבן ולא היה נשיא והרשב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קל"ו ובפירושו לאבות דף י"ב כתב דזה ר"ג היה קטן בימי החרבן ולכך נתמנה ריב"ז לנשיא. אמנם לי ההדיוט קשה על זה שהרמב"ם בהקדמתו לחיבור כתב שר"ג זה קבל מרבן שמעון אביו הנהרג. גם בשילהי יבמות אמרו דרבן גמליאל דיבנה נזכר שר"ג

הזקן השיא נשים ע"פ עד אחד וא"כ מוכרח שבזמן החרבן הי"ל יותר מך' שנה ומוכח דמה שלא נתמנה נשיא במקום רבן שמעון אביו הנהרג היה מפחד הקיסר ומאי דבעי ריב"ז על שושילתא דבי נשיאה פ' הנזיקין היינו שלא יהרגם דוקא ולכן נתמנה ריב"ז לנשיא עד יעבור זעם. ועוד אודיע לקורא נעים דבס' ברכי יוסף שם בסוף הלשון דף ך' ע"ד שורה י"ח יש ט"ס וצ"ל ויש לדחות דמצי למימר דהעיקר כנסחת הש"ס דמגילה דלא גריס ר"ג הזקן אך הו"ל כצ"ל:

והן בעודני בעיר אמשטרדם יע"א בשליחות מצוה ראיתי קונטריס תפלת ישרים להגאון מהר"ר יעב"ץ רובו ככלו על הך עובדא דשמעתין והוא דרוש אחד מחלק הדרושים שלו ושם ראיתי שהשיג על הרב ש"ך כקושין דר"ג זה נכד ר"ג הזקן דמשמת בטל כבוד תורה. ושם כתב דר"ג זה היה ילד בלתי ראוי לנשיאות ולזה הוקם ריב"ז. ודבריו הם כדברי הרשב"ץ וכבר כתבנו בעניותנו שאינו נראה כן. ואחר זמן רב ראיתי מ"ש הרב הנזכר בתשובותיו ספר שאלת יעבץ ח"א סי' צ"ט וכבר כתבתי בעניותי קצת על דבריו בקונטריס שם הגדולים ח"ב דף צ"ה ע"ב יע"ש. ובדרוש תפלת ישרים הנזכר ראיתי שכתב דלא פליגי הרמב"ם והתוספות דהרמב"ם מיירי כששואל הלכה וכיוצא והירושלמי והתוספות מיירי כששואל דין ע"ש ואינו מחוור דבירושלמי פ' נערה ששם מקור דברי התוספות אמרו דשואל הלכות והגדות צריך לעמוד והוא הלשון שהביאו התוספות ומוכח דלירושלמי ולתוס' בין שואל דין בין שואל הלכה מעומד:

וראיתי בס' קרבן העדה פירוש ירושלמי סדר נשים דעל הירושלמי הנזכר מייתי דברי הרב ש"ך סי' רכ"ח ס"ק ט' שכתב דהירושלמי דקאמר התם דהמתיר מיושב איירי בפתח והקשה עליו דסותר דברי עצמו שהוא כתב בסי' רמ"ו דאיירי בזמן הבית ותו קשה דריב"ל ודכוותיה דמייתי התם היו אחר החרבן ומסיק בצ"ע. ולי ההדיוט לק"מ דדוקא בשואל הלכות מעומד סבר הרב ש"ך דמיירי כשהיו לומדין מעומד אבל השתא דלומדין מיושב א"צ לשאול מעומד והיינו דכתב הרמב"ם אין שואלין מעומד. וא"כ דוקא בהא דשואל הלכות אמר הרב ש"ך דהטעם מבורר דהיה להם כח ללמוד מעומד. ומה ענין זה להתר נדרים דצריך מיושב דאין טעם לחלק בין זמן הבית לאח"כ ואדרבא אמרינן אם בזמן הבית אמרו דמתירין מיושב מכ"ש האידנא:

וחזה הוית בס' לב שלם הנדפס מחדש שכתב דמקור דברי הרמב"ם הוא מהתוספתא פ"ז דסנהדרין ודחה הירושלמי ופסק כתוספתא ע"ש וק' דהרי בגמרין בשמעתין ובכורות אמרו עמד השואל ושאל וזה מסכים לירושלמי והו"ל לפסוק כבבלי וירושלמי ולדחות התוספתא. ואין לדחות דלאו דוקא מ"ש בש"ס עמד השואל כמ"ש במרכבת המשנה

למהר"א אלפאנדארי דאי דינא הוא דאין שואלין מעומד כמ"ש בתוספתא לא הוה קאמר הש"ס עמד השואל באשגרת לישן אלא ודאי דהש"ס אתי כירושלמי:

ועלה בדעתי לומר לשים שלום בין הירושלמי והתוספתא במה שראיתי להגאון החסיד מהר"א מקראקא בספר מעשה רקח רמזי משניות שכתב שהיה מנהגם שהיה אדם ממונה על השאלות שהוא היה שואלם כדי שהשואל אמיתי לא יתערבב ויכשל בלשונו וז"ש עמד השואל שהיה מוכן לכך עכ"ד והבאתים לעיל ואפשר דבכי האי גוונא מיירי הירושלמי דשואלין הלכות ואגדות מעומד כלומר דהיה ממונה לשאול כל ספק בהלכה ובאגדה דכל שהי"ל שאלה היה אומרה לממונה והוא רגיל בזה ומסדר השאלה בלשון צח ונקי בזה אמרו שואלין מעומד כיון שזהו מינויו כי שיח וכי שיג לו ועמד טעמו בו שלא היה מתערבב ועל זה אמרו שישאל מעומד ואסמכוה אקרא ועמדו שני אנשים. והתוספתא מיירי באתרא דלית תמן גבר הממונה על זה רק מאן דבעי למשאל איהו ניהו שואל שלו מדעת וצריך לישב כדי שלא יתערבב וכן פסק הרמב"ם. ויען דברי הירושלמי הוא תלוי במנהג כדאמרן להכי השמיטו הרמב"ם. ודוחק ועיין בע"מ מח"ד ח"ב פי"ט ומ"ש המפרש יד יהודה ובס' סדר הדורות ע"ש ואין להאריך. ואחר זמן ראיתי בירושלמי פ' תפלת השחר במעשה עצמו דר"ג ור"י דבגמרין אמרו עמד השואל ועל זה כתב הרב הנז' שהיה ממונה על השאלות כנז'. הנה בירושלמי אמרו בזה עמד אותו תלמיד ושאל ע"ש:

נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא. עמ"ש הרב שבות יעקב בסוף ח"א בקונטריס פאר יעקב ומה שכתבתי אני בעוניי בס' הקטן שער יוסף דף צ"ג בס"ד:

איזיל אמליך בדביתאי. שמעתי משם רבני אשכנז שפירשו דיש שני פירושים בכתוב ויבן ה' את הצלע ברז"ל אחד שקלעה שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא ויש פירוש אחר שניתנה בינה יתירה לאשה יותר מהאיש. ויש שני פירושים בפ' אנכי ה' אלהיך. אחד. שכ"י נראה על הים כבחור ובמעמד ה"ס כזקן דלמלחמה נאה בחור. ונאה לישיבה זקן וז"ש אנכי הוא שנראיתי על הים כבחור כ"י. ויש פירוש אחר אנכי לשון מצרי. ועתה ראב"ע סבר דהתורה אינה מדברת לשון אחר אלא בלשון הקדש וא"כ פירוש ויבן הוא שניתנה לאשה בינה יתירה ומשו"ה אמר איזיל ואמליך בדביתאי. ודביתהו אתיא עליה מטוניה ואמרה לית לך חיורתי כלומר מאחר שאתה נמלך בי מוכרח שאתה סובר שהתורה אינה מדברת לשון אחר וכפ"ז ויבן לשון בינה. וא"כ גם מ"ש אנכי אינו ר"ל שהוא לשון מצרי אלא אנכי הנראיתי על ים כבחור ועתה זקן דנאה לישיבה ואתה לית לך חיורתי ע"כ שמעתי. ואפשר להרחיב הדברים דרבנן דבעו למנוייה מוכרח דסברי

דאנכי הוא לשון מצרי והשיב להם אימליך בדביתאי רמז להם דהוא סבר דהתורה אינה מדברת אלא בלשון הקדש וא"כ אנכי ר"ל שנראה על הים כבחור כ"י וזקן לישיבה וכפ"ז פי' ויבן הוא בינה יתירה וא"כ איזיל אמליך בדביתאי אם נאה זקן לישיבה אך בחור אינו גרוע או"ד דבחור בישיבה יוצא בגרעון. ודביתהו ברב חכמתה בתחילה אמרה דילמא מעבירין לך כי זו טענה ודאית יותר מלית לך חיורת' דההיא תליא בפלוגת' בין שני פירושי אנכי וכאשר השיב לשתמיש וכו' אמרה לית לך חיורתי כלומר לפי דעתך דאנכי ר"ל הנראה בים כבחור כ"י א"כ גרעון יש בישיבה שיהיה בחור. ועיין בעין יעקב שיש גירסא אחרת. אך בעיקר דרך רבני אשכנז הנז' יש להשיב הרבה:

עוד שמעתי באומרים לי מ"ש לית לך חיורתי ע"פ מ"ש מורינו הרב מהרי"ך זלה"ה בדרוש שבס' קול בן לוי במאמר תעניות שאמרו על שמואל הנביא ע"ה אי שכיב אדזוטר מרננו אבתריה שגזרת עלי היתה שלא יהיה זקן בביתו אפילו שער לבן שלא ימצא זקן לבן ויש חשש ששמואל הנביא ע"ה העלים איזה דבר ממה שא"ל ה' על בית עלי וא"ל כה יעשה לך אם תעלים ממני ולכן שכיב אדזוטר ולהורות כי נקי וצדיק הוא קפצה עליו זקנה מה שלא יתכן בבית עלי זהו תורף דבריו בקיצור נמרץ ע"ש באורך. ורבינו האר"י זצ"ל הגיד כי ראב"ע היה גלגול שמואל הנביא ע"ה ולכן א"ל דילמא עניש לך לפי גירסת העין יעקב. וכשהשיב לשתמיש וכו' אמרה לית לך חיורתי דעתה יאמרו דנתקיימה בצד מה קללת עלי דלא יהיה זקן אפילו שער לבן ולזה משמיא עטרוהו בשיבה לרווחא דמילתא הגם שלא יענש להורות דמשמיא אוקמוהו ודוק:

דף כח.

כל תלמיד שאין תוכו כברו וכו' לכאורה יקשה ממ"ש באבות דרבי נתן דב"ה סברי לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בישראל ונתקרבו וכו' ע"ש סוף פ"ב ואיך ר"ג סבר נגד בית הלל. וכבר בעניותי יישבתי הדברים בקונט' זרוע ימין ריש אבות ע"ש באורך בס"ד ועמ"ש אני בעניי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' קנ"ו בס"ד:

אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קיטמא ולא היא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה. יש להעיר אטו משמיא משקרי ח"ו להראות לו דבר שאינו משום יתובי דעתא. ואפשר דמשמיא אחזו ליה סתמא חצבי חיורי דמליין קיטמא והכונה לרמוז לו הפך דעתו שהיה אומר דכל תלמיד מן הסתם אל יכנס דזה אינו אלא האמת דאם ידוע לנו דאין תוכו כברו אז לא יכנס אבל מן הסתם יכנס וכדאמרינן בסמוך לפי גירסת עין יעקב. וראב"ע הני מילי היכא דקים לן שאינו הגון לכן מן השמים הראו לו חצבי חיורי דמליין קיטמא

לגלות לו דדוקא היכא דידעינן דמליין קיטמא וקים לן שאינם הגונים אז דוקא הוא דלא אנוחי מנחינן להו לעיילי אבל מסתמא לא וכראב"ע. אך סתמו הדבר ליתובי דעתיה ואיהו הוא דקטעי להבין דהני ספסלי דאתוספו חצבי מליין קיטמא הם. ובכי הא דאיהו מטעי נפשיה לית ביה משום גניבת דעת כדמוכח פ' גיד הנשה בעובדא דרב ספרא ע"ש ובתוספות והרא"ש. ומאי דאמרו בש"ס ולא היא כלו' לא היא כמו שהבין ר"ג דאדרבא הוא כראב"ע אלא ליתובי דעתיה אחזיאו ליה כלומר סתמא ודוק:

מכתלי ביתך ניכר שפחמי אתה עיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו בח"א סי' קמ"ג:

כי חלפי רבנן איקום מקמיהו ואקבל אגרא. יש לדקדק אדם גדול כר' זירא איך יקיים המצוה על מנת לקבל פרס ותו דרש"י פירש כי חלפי רבנן תלמידים וק' דלא היה חייב ר' זירא שהיה אדם גדול למיקם קמייהו דאף אם הם שקולים הדור דוקא מהדרי אהדדי ותו לא. ויראה דחדא מתרץ חבירתה בהקדים מה שתירץ הרב מהר"ש פרימו למה שהקשו התוס' פ"ק דר"ה בהיא דאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו' הרי זה צדיק גמור מדתנן אל תהיו כעבדים וכו' וניחא ליה להרב הנזכר דדוקא המצות שחייב לעשות באלו אמרו אל תהיו כעבדים וכו' אבל אם עושה דבר שאינו חייב בו כגון שכבר יצא י"ח צדקה כמתנת ידו כברכת ה' אלהיו אשר חננו ומוסיף סלע לצדקה בזה התוספות שרי לעשות בשביל שיחיה בנו והרי זה אל סל"ע נכון לקרות צדיק עכ"ד ובהא ניחא דהיינו דקאמר ר' זירא איקום מקמי רבנן התלמידים שאיני חייב לקום מפניהם ואני עושה תוספת זה לקבל אגרא דכל המוסיף לעשות מה שאינו חייב שרי למעבד על מנת לקבל פרס:

כדמתרגם רב יוסף תברא וכו' רב יוסף היה רגיל בתרגום כדאמרינן בריש מגילה ובפסחים דף ס"ח ובקמא דף ג' ושאר דוכתי טובא. ומ"ש הרב תפארת שמואל בהגהות הרא"ש ריש מכילתין באמת דלא מצינו לרב יוסף בכל התלמוד יותר מפעם זה והוא בנביאים עכ"ל כונתו דלא אמר רב יוסף אלמלא תרגום דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר כי אם בריש מגילה. (ועמ"ש הרב מעדני מלך על דברי הרא"ש דהתם) ומיהו אשתמיטיתיה להגאון ז"ל דאשכחן דרב יוסף אמר אלמלא תרגומיה דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר פ' חלק (סנהדרין דף צ"ד ע"ב) גבי יען כי מאס העם הזה את מי השלוח ע"ש:

דף כח:

אמרו לו מה מקום לתפלה זו וכו' יש להרגיש דלמה האריך התנא הו"ל לומר בקצרה ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש שלא תארע תקלה על ידו וביציאתו

נותן הודאה על חלקו ותו לא:

ואפשר דרצה לאשמועינן ענותנותו של ר' נחוניא דאף דהוא דבר הגון לומר הכי לא רצה לומר לחביריו אלא א"כ שאלוהו. אי נמי לאשמועינן דאסכימו על ידיה רבנן שתקו יחדיו ושתיקה זו הודאה היא וזהו לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה וסיעתו דחיובא הוי. ולולי דמסתפינא הוה אמינא דלהכי אייתי מאי דאמרו ליה ומה שהשיבם ותני תנא הא מילתא בסגנון זה לאשמועינן דלאו חיובא הוא דאלו הוי חיובא ר' נחוניא קדים ואמר להו:

לא תארע וכו' שלא יטעו תלמידי בדברי ולא אכשל וכו' לעשות מעשה ולא אומר אפי' אמירה בעלמא. תוספות ישנים כ"י:

ולא אכשל וכו' אפשר כלפי מה שאמרו והמכשלה הזאת וכו' אין אדם עומד על דברי תורה אא"כ נכשל בהם לזה היה מתפלל שינצל מזה ויעמוד על בוריו של דין בלי כשלון:

וישמחו בי חבירי עמ"ש מרן הקדוש בבית יוסף א"ח סימן ק"י:

ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. אפשר במ"ש בס' הקנה דכמו הישיבה של מטה כן כחות נשמות הישיבה בארעא. הם בישיבה למעלה ולזה כיוין ששמת חלקי מיושבי בית המדרש בישיבה של מעלה ומטה כי כאשר הא גופא עם החברים בעה"ז כן נפשי תערוג עם נפשם למעלה:

שאני משכים וכו' אפשר לפרש דאיכא מאן דסבר דאשה דהיה לה העדפה על ידי הדחק במעשה ידיה היא לעצמה וכתב הרא"ש דהיינו שעושה מלאכה בלילות וכתבו המפרשים דלפ"ז אנו שיש לנו דין אשה עם בעלה כלפי שמיא ומעשה ידינו תחת מזונותינו אם עשינו העדפה ע"י הדחק הוי לעצמנו וז"ש שאני משכים קודם היום והו"ל העדפה על ידי הדחק כמ"ש הרא"ש והוי לעצמי וזהו שסיים אני עמל ומקבל שכר דהוי לעצמי:

א"נ במשז"ל מי הקדימני ואשלם מי מל בנו עד שלא נתתי לו בן וכו' וכתבו המפרשים דאם האדם זריז ליכא טענת מי הקדימני ורמוז בלשון רז"ל שאמרו זריזין מקדימי"ן למצות וז"ש שאני משכים ועמל ורץ הכל בזריזות דליכא בהא מי הקדימני וז"ש ואני מקבל שכר דנקרא שכר מאחר דזריז קדי"ם כל קבל דנא הם עושים זריזות בדברים בטלים ויורדים לבאר שחת בזריזות. ואפשר לרמוז בפ' סור מרע ועשה טוב מר"ע ר"ת משכים רץ עמל סור מאלה שעושים אלו אופני הזריזות בדברים בטלים ועשה אלו העינים בתורה וז"ש ועשה טוב אין טוב אלא תורה:

הזהרו בכבוד חבריכם וכו' אמר להם כללים כוללים כל התורה בקצרה לזכות לחיי העה"ב. הלא מראש ההוא אמר הזהרו בכבוד חבריכם שהוא כולל כל התורה כמשז"ל

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה דהוא כלל לכל מצות שבין אדם לחבירו וגם למצות שבין אדם למקום פירשו שיש צד רמז כמ"ש רעך ורע אביך וא"כ בכבוד חבריהם תלוי כל התורה וק"ו דאמר הזהרו בזהירות גדולה:

או אפשר דהזהירם על כבוד חבירי הישיבה וכן רבינו האר"י זצ"ל הזהיר מאד מאד על אהבת החברים. ואפשר לומר הטעם כמ"ש בסמוך משם ספר הקנה דישיבה בארעא מעין דוגמא של מעלה כי כחות ושרשי נפש החברים על עומדם יעמודו בישיבה למעלה וא"כ צריך מאד להזהר פה חברי הישיבה שיהיו בקשר אמיץ והיו לאחדים אשר לעומתן כה יהיה למעלה. ואם לאו ח"ו גם למעלה יהיה פירוד:

ועוד לטעם כעיקר נצרך האחדות בישיבה כי שמה ישבו יושבי שער שערים המצויינים בהויות דאביי ורבא ופלפל"א אריכתא ומשם נסעו משפטים ישרים ולכוין אל האמת צריך השראת שכינה כמ"ש וה' עמו שהלכה כמותו ואין השכינה שורה אלא באחדות כמשז"ל על פסוק והוא באחד וא"כ עיקר גדול לישיבה אחדות החברים שתהיה השראת שכינה כדי שיכונו אל האמת:

ואתיא כי הא דאמרינן בזבחים דף י"ב מפי ע"ב זקן למה לי למתני ע"ב זקן דכלהו בחדא שיטתא הוו קיימי ופירש"י בישיבה אחת היו יושבין וכלן היו כאיש אחד עכ"ל דבישיבה צריך שיהיה אחדות גדול כדי שיזכו להשראת שכינה ובזה יכוונו אל האמת כדבר האמור:

ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח. אפשר לומר דהזהירם שלא ישתקעו בגירסא בניהם זמן ארוך וזהו מנעו בניכם מן ההגיון שיתחילו להסביר ההלכות ועי"ז יכולים ללמוד סברא מכמה חכמים כמ"ש פ"ק דע"ז דלמגרס מחד רבא עדיף ולמסבר מרבוואתא טובא עדיף. ובזה אמרתי רמז ויעקב איש תם כמ"ש בתרגום שלים כלומר שלים בגיר' משנתו ועי"ז יושב אהלים הרבה שם ועבר ויצחק דלמסבר צריך שמוש חכמים הרבה [וגם למד לפני אברהם אבינו שהיה בן ט"ו שנה כשנפטר אברהם אע"ה וכתב רבינו אפרים בפי' עה"ת כ"י פ' ויצא וז"ל אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק תימה שקרא לזקנו אביו ולאביו לא קרא אב נ"ל לפי שיעקב היה בחיי אברהם שהיה עוסק בתורה ובמצות והיה מחבבו ביותר ומרוב חיבה היה קורא אותו בני לכך קראו הקב"ה אביו וכו' עכ"ל]. והוא מ"ש מנעו בניכם מן ההגיון שלא יניחום שנים רבות בגירסת המשניות וכיוצא. והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים דייקא לשון רבים למסבר מינייהו דהא עדיף להו. והוא כלל גדול לזכות לבנים דקרו ותנו וסברי דברא מזכה אבא כי הסברא בהלכה הוא דבר נחמד לפני הקב"ה כמ"ש אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה

וכמו שהשיבו מן השמים בפירוש לרבינו יעקב ממרוי"ש זצ"ל הבאתיו בברכי יוסף א"ח סי' תקמ"ה ויהיה לאבות נ"ר בסבר אשר הם סוברים בניהם סבר פנים יפות בהלכה:

וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל. פירש רבינו האר"י זצ"ל לפני מי לפני אימא להמשיך מוחין דאבא עכ"ד ואפשר דהזהירם גם בתפלות פרטיות שלהם שאינם שחרית מנחה ערבית יכוונו לזה והוא אומרו וכשאת"ם מתפללין כלומר גם בתפלתכם מלבד שמ"ע דעו תכוונו לזיווג עליון מלשון וידע אדם. ובשביל כך תזכו לחיי העה"ב כמו שפירש רבינו האר"י זצ"ל במזומן לחיי העה"ב לזווג א"א דע"י שכל ימיכם מכוונים להמשיך מוחין דאו"א בפטירתכם תזכו לחיי העה"ב כמ"ש האר"י זצ"ל פירוש חיי העה"ב:

כיון שראה אותם התחיל לבכות וכו' אף דידע איניש בנפשיה כי גדלה מעלתו כמ"ש פ' הישן ממעלות ריב"ז התחכם לעוררם במוסר גדול שישאו ק"ו ממנו ויוסיפו על קדושתם. וכבר הרא"ש זלה"ה באזהרותיו כתב ומטתך בדמעה תמסה בזכרך חרדת ריב"ז עכ"ד אף הוא מתכוין להחריד לתלמידיו:

נר ישראל עמוד הימני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה וכו' פירשתי כפי קצורי בקונטריס דברים אחדים דרוש א' לשבת תשובה בס"ד עש"ב ועתה ראיתי להגאון החסיד מהר"ר אלעזר מקראקא זצ"ל בספרו מעשה רקח בסוטה שפירש מאמר זה כמין חומר. ובכלל דבריו פי' דקראוהו עמוד הימני שיונק מצד ימין משה רבינו ע"ה כמ"ש מג"ע אופן ע"ט ע"ש ולפ"ז אפשר לפרש פטיש החזק שהחסדים שהם בימין מכים בגבורות הקשות ונמתקות וזה עמוד הימיני מצד החסד ועי"ז פטיש החזק מכה בחזק שהם הגבורות. ותיבת החזק גי' ק"ך שחי ק"ך שנה כמשה רבינו ע"ה:

רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבק"ש. אע"ג דרבי הלל אמר כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד המלך ע"ה והוא טעם כעיקר כי רמוז שם אבות וגבורות וקדושת ה' כמו שפירש"י. ועוד דרמיזי התם ז' של שבת כדאמרינן לקמן. והנה אמת נכון לומר דגם י"ח רמוז שם וכנגד אזכרות שבו תקון. מ"מ רב יוסף טעמא טעים לי"ח אזכרות דקאמר דוד המלך ע"ה שהם כנגד י"ח אזכרות דק"ש וכנגדן תקון י"ח. ורבי תנחום יהיב טעמא לשל דוד ולשל ק"ש כנגד י"ח חוליות לזכות לאדם לקיים כל עצמותי תאמרנה ודוק:

כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים וכו' פירוש משום דהברכות הללו הם תקון למדות העליונות וכל דבריהם כגחלי אש וברקים רב להאיר על האר"ץ וברוח הקדש נאמרו וכגון דא לתקן ברכת המינים צריכא רבה באיזה סדר והיכן ולכוין הדברים כפי סודן ולז"א כלום יש אדם שיודע וכו' כלומר שידע מה פגם נעשה בעון המינים

למעלה ולתקנו ולדחות יניקת הקליפה מהקדושה שנתגברה בעון המינים וכהנה רבות רזין עילאין:

דף כט.

אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן ק"ק דמה תירץ למשנת אל תאמן בעצמך עד יום מותך דפריך מינה ובמתני' לא תנן שהרי יוחנן וכו' וסתמא קתני ומשמע אפילו בצדיק מעיקרא. וכן משמע קצת ממעשה דחסיד אחד דמייתי בירושלמי פ"ק דשבת דהוה קרי עד זקנותך וכו' ונראה דאביי לא חייש אלא אקושית יוחנן. אבל המשנה עצמה ל"ק כלל דפירושה אל תאמן שלא יחטא דמשכחת לה שיחטא ולפחות משכחת שיחטא וישוב וזהו אל תאמן בעצמך אך אביי אמר גמירי טבא לא הוי בישא דלא אפשר שיהיה רשע כמה דפריך על שמואל הקטן הקדוש דהדר והוי ח"ו מין דזה לא יתכן וקשיא מיוחנן ופריק הוא ינאי הוא יוחנן. והא דמייתי הש"ס נראה שהוא ברייתא דקתני שהרי יוחנן וכו' ולדעת אביי הכי פירושה שהרי יוחנן נעשה מין לפי שהיה רשע מעיקרא וצדיק מעיקרא לפחות יחטא ואל תאמן בעצמך ודוק:

אי הכי כל יומא נמי נמרינהו וכו' אע"ג דתקון כנגד י"ח אזכרות דדוד אי נמי דקרית שמע א"כ י"ח חוליות. מ"מ קשיא ליה דהני רמזים אינם בתפלה והני כ"ד הם בתפלה והו"ל לתקן כנגדם:

ויש לחקור בהני כ"ד דתעניתא דתקון כנגד כ"ד רננות השתא דתקון ברכת המינים הויין כ"ה וכנגד מי וי"ל כנגד י"ח אזכרות וז' קולות דמזמור לדוד. והיותר נראה דגם בתפלת שלמה המצא ימצא איזה תיבה על דרך שאמרו לעיל כנגד אל הכבוד או אחד:

רב אמר מעין כל ברכה. נראה דרב לא אמר כשמואל דהול"ל רבי יהושע אומר הביננו דתפלת הביננו מתוקנת מקדם או לימא שבע מעין י"ח כמ"ש בברייתא בנדה דף ח' ע"ב. ושמואל לא אמר כרב דהול"ל רבי יהושע אומר י"ח בקצרה:

ונימרה בשומע תפלה וכו' לדעת הרשב"א בחידושיו דלרב ביבי מתפלל הביננו במוצאי שבת ולדידיה פריך אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי. ניחא טפי דהכי סבר רב ביבי דבתחילת צלותא לא מטריד ואמר הביננו במ"ש וא"כ נימרה בשומע תפלה דהוי סוף צלותא דכיון דברישא לא מטריד ה"נ בסיפא ואמאי קאמר דלא יתפלל בימות הגשמים. ושמואל נקט מוצאי שבת ומכ"ש בימות הגשמים ולא פליג ודוק:

דף כט:

עם דמדומי החמה. בשעה שיוצא ונכנס הוא אדום כדם וזהו דמדומי. תוס' ישנים כ"י: **בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה וכו' איכא דאמרי אפילו בשעה שהם עוברים על ד"ת וכו'**. צריך לדעת במאי קמפלגי. ואפשר במה שידוע שאחר שעבר העבירה נברא משחית אחד ועולה למעלה לקטרג ולשאול מזון ולזה נקרא כביכול מלך עלוב כמ"שהרב הקדוש מהר"ם קורדיביר"ו זלה"ה בספר תומר דבורה בפירוש נושא עון וז"ש אף בשעה שאתה מתמלא עליה' עברה שהמשחית שברא להכעיס ח"ו שואל מזונות אפ"ה תרחם עליהם. ואיכא דאמרי סבר כי לא נכון לשאול זה אף שידענו שהוא רחום מ"מ לא מן השם הוא אך הבקשה היא בשעה שהם עוברין על ד"ת כמו שפירש"י שהם פורשין לעשות עבירה שעדיין לא נעשית ולא נברא הקטיגור באותה שעה יהיו צרכיהן וכו' ודוק:

לא תרתח ולא תחטא. לא הוצרך אליהו זכור לטוב להזהירו שלא יתכעס כי חמור מאד עון הכעס כמ"ש בנדרים דף כ"ב ובזהר פ' תצוה הפליגו מאד. רק כונתו אפילו כעס שנראה לש"ש כמו לכעוס עם תלמיד שלא למד כהוגן גם זה וכיוצא בו לא יכעוס וז"ש ולא תחטא דאלו כעס ממש הוא פשע רב ולא הול"ל ולא תחטא וכן הזהיר רבינו האר"י זצ"ל למהרח"ו זלה"ה שלא יכעוס עם אחיו בענין הלימוד. וכן לא תרוי היינו אפילו לכבוד שבת וי"ט ופשוט. א"נ מה שאמר לא תרתח היינו אפילו התחלת כעס וכן לא תרוי התחלת שכרות כי כעס ממש ושכרות ממש לא אצטריך להזהירו כי היה נשמר ודאי:

וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא. הגם שפירושו תפלת הדרך כדמפרש ואזיל אפשר דרצה לרמוז בלשונו שיכוין ליחד הדודים מ' עם ז"א וזהו המל"ך בקונ"ך וצ"א גימט' הויה ואדנות בשלוב שהוא גימט' צ"א, וכפי פשטן של דברים שמעתי כי הנה כשאדם נמלך עם גדול כשאומר לגדול הענין ונמלך בו לשית עצות בנפשו אותו הגדול משיב לו הדרך אשר ילך ואת המעשה אשר יעשה, וכפ"ז מה הלשון אומרת המלך בקונך והן לו יהי' דיכוין דעתו לשאול. מ"מ דבר ה' היה יקר ואינו זוכה שישיבו לו מן השמים ומה יועיל בהמלכה. אמנם יש לומר דהתשובה היא אם שגורה תפלתו בפיו וז"ש הכתוב לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון כלומר הן האדם לבו יקבוץ ומעריך הדברים כלפי מעלה יורנו בדרך יבחר. והתשובה מלמעלה בדיק בלישנא אם שגורה תפלתו וכו' ז"ש ומה' מענה העניה מאת ה' לשאלתו היא לשון כלומר אם שגורה תפלתו וכו' עכ"ד]:

דף ל.

משעה שמהלך בדרך וכו' עמ"ש בעניותי בספרי הקטן שער יוסף דף כ"ה בס"ד:
כמאן כי האי תנא וכו' שופר ותוקע וכו' וכשיגיע זמן ק"ש וכו' נראה דבחלוקה זו יתפלל אחר ק"ש דאי אמרת דיתפלל קודם צאתו. חלוקת השכים לישב בקרון וכו' כולה מיותרת דבחלוקה זו הול"ל יתפלל וכשיגיע זמן קריאת שמע וכו' ולא ליתני חלוקת השכים לישב בקרון כלל לכן נראה דסבר דכשאינו בקרון או בספינה רק לדרכו מהלך דוקא שופר ואינך יכול לעשות קודם אבל תפלה יתפלל בדרך אחר ק"ש ולא נקט בהדיא קורא ק"ש ומתפלל דמחלוקת השכים בקרון נפקא דדוקא התם דאין דעתו מיושבת יתפלל קודם ושמעינן דגם בדרך אם אין דעתו מיושבת כמו מי שהולך בקרון יתפלל מקודם והיינו דאבוה דשמואל ולוי דהוו מקדמי ומצלו לפי שדרכם היה במקום שיש בו טרדא והיינו דקאמר כמאן כי האי תנא. זה נראה לפרש לפי נסחת הש"ס דקמן ונראה שהיא נסחת רש"י. אך ראיתי להרא"ש בפסקיו דגריס בברייתא בחלוקה ראשונה מגילה וקורא ומתפלל וכשיגיע זמן קריאת שמע וכו' והשמיט חלוקת השכים לישב בקרון. ומרן בב"י סימן פ"ט הביא כנסחת הש"ס דקמן. ועתה נזדמן לי ס' פני יהושע וראיתי בתוך דבריו שסבר דהא דאבוה דשמואל ולוי דמקדמו ומצלו היא בשבת כלה ולפי מונח זה כתב מה שכתב ע"ש והוא אגב שיטפיה דאבוה דשמואל ולוי דמקדמו וצלו הוה כי הוו בעו למיפק לארחא כמבואר בש"ס והרא"ש והטור וב"י סי' פ"ט ע"ש ודוק היטב:

דף ל:

ודילמא מעיקרא לא כיוין דעתיה א"ל חזי מאן גברא רבא וכו'. בלאו הכי יש להשיב דא"ר אלעזר לעולם ימוד אדם את עצמו וכו' כדלקמן אלא דתריץ ליה אף אי הוה אפשר לומר דלא כיוין. א"נ אפשר במ"ש התוס' סוף פ' אין עומדין דהוי באבות וא"כ הכא כונת רבי ירמיה דודאי רבי ינאי כיוין באבות וכדא"ר אלעזר לעולם ימוד אדם וכו' אך אפשר דלא כיוין בשאר ומחסידות חזר וחידש אבל לקמן שהוא מדבר עם ר' חייא בר אבא עצמו שהוא העושה מעשה אפשר דרבי זירא אמר ליה אי לא כיוין והא"ר אלעזר וכו' שהיה רוצה ר' זירא לדעת דעתו אם הוא ס"ל דהוא באבות דוקא ויתרץ לו דלא כיוין בשאר או יתרץ לו תירוץ אחר ודוק:
כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים פירוש לכוין מלכות' דרקיעא עם דודה פנים בפנים דלב הוא כינוי למ' וז"ש לכוין לב"ם לאביהם שבשמי"ם ועיין מ"ש בעניותנו בסוף ס' הקטן ברכי יוסף א"ח רמז הרומז על הארש על דברי מור"ם שחתם וטוב לב משתה תמיד:

דף לא.

אייתי זוגיתא חיורתא ותבר קמייהו. טעמו דעיקר נשואין לקיום המין לפי שהכל למיתה הם עומדים כזכוכית דלישבר עומד ומה כלי זכוכית שנשברו יש להם תקון כמ"ש פרק אין דורשין גם האדם אשר ימות יש לו תקון ויזכה לעה"ב וגם דכלי זכוכית נשברו טהרו מטומאתן הראשונה וכמ"ש הרב פרשת דרכים סוף דרוש ב"ה ע"ש:

ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן כונתו דלא די פעם אחת אלא על הרוב צריך שיתגלגל ויסבול כמה מיתות ולכן אמר כפול. ואמר שיענו הי תורה והי מצות דמגנו עלן כלומר דאם היינו עוסקים בתורה כפי יכלתנו ומקיימים כל המצות כהוגן לא היה חסר לנו ולא היינו צריכים להתגלגל. ומשם רבני אשכנז שמעתי דרך הלציי במ"ש פ"ב דכתובות כיצד מרקדין לפני הכלה בש"א כלה כמות שהיא ובה"א כלה נאה וחסודה ואמרו לעיל דף י"א עשה כב"ש חייב מיתה ובפ' חלק (סנהדרין דף צ"ז) על דיבור שקר משום דרך ארץ מתו שני בניו. והשתא אם יאמר כלה כמות שהיא כב"ש ויי לן דמיתנן דעשה כב"ש וח"מ. ואם יאמר נאה וחסודה כב"ה אם הוא שקר ויי לן דמיתנן שדברנו שקר עכ"ד ואחר זמן נדפס ס' בני אברהם להרב המופלא מהר"א מיוחס ו[ב]דף יו"ד בדרושים ראיתי שפירש משם הרב מהרח"א זלה"ה שאם עון גרם למות קודם זמנו חוזרים ונפרעים מיתה שניה בעה"ב על שגרם שמת קודם זמנו וזהו הכפל עש"ב והרב המחבר פירש בסוד הגלגול כדכתיבנ' בעניותין אך בקצרה ע"ש:

המקיז דם לבהמת קדשים וכו'. כתבו התוספות וקשה דאמר פ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ד ע"א) גבי דמים חיצוניים ודמים פנימיים של קרבנות אלו ואלו נמכרים לגננין לזבל אלמא דאין מועלין בהם וי"ל דהתם היינו לאחר זריקת דמים וכבר נתכפרו הבעלים משא"כ הכא עכ"ל ואע"ג דהתם קתני ומועלין בהם כבר פירש"י שם דלאו קרבן מעילה קאמר אלא דאסור ליהנות בהם אלא בדמים. והראב"ד פ"ב דמעילה כתב דהוי מדרבנן ועיין מ"ש התוס' ביומא דף נ"ט. אמנם ק"ק במ"ש התוס' דהתם היינו לאחר זריקת דמים וכבר נתכפרו הבעלים דמשמע דאי קודם זריקה איכא מעילה והרי פ' הוציאו לו שם (יומא דף נ"ט) מפורש דבין לפני כפרה בין לאחר כפרה אין מועלין בו וכן פסק הרמב"ם שם פ"ב דמעילה. וכן מוכח מדברי רש"י בשמעתין וכ"כ בתוס' ישנים כ"י וז"ל המקיז דם בבהמת קדשים וכו' ולא דמי לדם קדשים של אחר שחיטה אין מועלין בו בין לפני כפרה בין לאחר כפרה כדאיתא בחולין ובזבחים ופסחים ומעילה. דדם הקזה הוי כמו שמועל בגופה כמ"ש במעילה עלה דלא מתקיימא בלא דם ומגופא הוי ולא כחלב ופרש אבל לאחר שחיטה דלא שייך למימר לא מתקיימא בלא דם לא שייך בו מעילה עכ"ד

והכי הול"ל לתוס' דידן ולא לו' דהתם לאחר זריקה וכבר נתכפרו דמזה מובן דקודם כפרה מועלין ואין הדבר כן כמדובר. ובס' הישר לר"ת כ"י דף צ"ה כתב כדברי תוס' ישנים הנזכר בסגנון אחר:

שכן מצינו בנביאים ראשונים וכו' התוספות הביאו מהירושלמי דפריך והכתיב כי אם מאס מאסתנו וכו'. ובירושלמי משני השיבנו תחת כי מאוס מאסתנו. ופירש מהר"ר אליהו פולדא בפירושו לירושלמי וז"ל השיבנו תחת וכו' לכך אמר השיבנו שיהא זה במקום סיום עכ"ל ואינו מספיק. וראיתי להרב החסיד מהר"ם די לונזאנו זלה"ה בהגהותיו לירושלמי כ"י שפירש וז"ל פירוש פסוק כי אם מאוס הוא נתינת טעם להשיבנו והו"ל כאלו חתם בהשיבנו עכ"ל:

אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה וכו' עמ"ש בעניותנו בעירובין דף ס"ד בס"ד:

הני צניתא דבבל איתנהו מאדה"ר וכו' והא דאמרינן במדרש איכה רבתי שארבעים שנה קודם שגלו ישראל לבבל נטעו שם דקלים לפי שהמתיקה מרגלת את הלשון לתורה מתחלה לא היו אלא באותו מקום אבל במ' שנה הללו נטעו בכל המקומות. תוס' ישנים כ"י:

וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו ויחשבה עלי וכו' ק' אטו לא ידע עלי שאסור להגביה קולו בתפלה ואפשר דסבר דדוקא בתפלה קבועה ערב ובקר וצהרים דזמן תפלה לכל היא אבל כשמתפלל על דבר פרטי שלו שלא בזמן תפלה שרי דכיון דבזמן התפלה קבועה אינו מגביה קולו סגי ומשו"ה חשבה עלי לשכורה. וזהו שאמר מכאן שאסור להגביה קולו בתפלת"ו דיקא כלו' אף תפלתו פרטית שלו אסור להגביה קולו ודוק:

דף לא:

אם ראה מוטב ואם לאו תראה וכו' הדברים קשים איך חנה נביאה מדברת כלפי מעלה בסגנון זה. ואפשר כי הסוטה סובלת יסורין קשים שהכהן עושה בה משפטים לטרף דעתה ומשביעה ומקללה לעיני הנשים ככל השנוי במשנתנו. ואם היא טהורה היה שכרה נגד כל הביזוי והצער שסובלת שתזכה להפקד וז"ש חנה אם ראה מוטב כלומר אם יש לי זכות ותראה בעוניי מוטב ואם לא אסתתר ובעלי ישקני מי סוטה ועל ידי אותו הביזוי והצער הגדול בפרהסי' יראה ה' בעוניי ויפקדני כדין הסוטה שאינך עושה תורתך פלסתר:

כלום עברתי על א' מהם פי' דחנה חו"ה במ"ק ונזהרה בהם לתקן חוה ורמוזות בר"ת חנ"ה חלה נדה הדלקה ואפשר שלכן היתה עקרה י"ט שנים בצער לתקן חו"ה גי' י"ט:
חזנהו שמואל דהוו מהדרי בתר כהן וכו' עמ"ש בעניותי בספר הקטן ראש דוד פ' תרומה בס"ד:
מימר שפיר קאמרת מיהו מורה הלכה וכו' הקשה הרב עיר בנימין ח"א פ' אעפ"י דהא אמרינן התם דמורה הלכה בפני רבו טועה בדין והכא שמואל הורה כהלכה ואסיק בצ"ע וכבר אני בעניי שם בספר ראש דוד תירצתי לזה ע"ש ומשם באר"ה:
ובמ"ש התוס' ד"ה מורה הלכה התה"ד סימן חל"ק כתב דהוו תרי שינויי ומהר"י קולון שורש ק"ע פליג ועמ"ש בעניותי בברכי יוסף א"ח סי' תע"ב אות ו' בס"ד:

דף לב.

א"ר חמא ברבי חנינא אלמלא שלשה מקראות הללו נתמוטטו וכו'. פירש הרב בני חיי והביאו בס' חוזה דוד דף קל"א במ"ש התוס' פ"ק דשבת דף ד' אמאי דבעי רב ביבי הדביק פת בתנור התירו לאחר לרדות קודם שיבא לידי חטאת או לא התירו ומתקיף רב ששת וכי אומרים לאדם חטוא בשביל ישראל חבירו והקשו התוספות דאמרו בעירובין דף ל"ב ניחא לחבר דלעבד אסורא קלילא דשלא מן המוקף ולא לעביד עם הארץ איסורא רבה ותירצו דהתם כדי שלא יאכל ע"ה טבל על ידו דא"ל מלא לך כלכלה של תאנים אבל הכא שלא נעשה האיסור על ידו אין אומרים לאדם חטוא אפילו איסור קל כדי שלא יבא חבירו לידי איסור חמור. ואמרו בשלהי יומא גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דכתיב הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר וכו' ושובו אלי ונמצא כ"י שעובר הוא יתברך על לא יוכל בעלה הראשון וכו' והכא כפי מ"ש אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך א"כ לא מצי לעבור על לא יוכל בשביל שיזכו ישראל והיו מתמוטטין רגלי ישראל אבל עתה דכתיב ואשר הרעותי שברא היצה"ר ודין גרמא שחטאו ונמצא כ"י שבא האיסור על ידו ח"ו אמטול הכין ניחא ליה כ"י דלעבד אסורא קלילא לעבור לא יוכל ולא לעבדו ישראל אסורא רבא שיטמעו בסט"א. זהו מה שהביא הרב חוזה דוד משם הרב בני חיי ע"ש ולא אתנו יודע עיקר דברי הרב בני חיי בצביונן ובקומתן:
ואפשר לפרש שאר הפסוקים במ"ש התוספות שם שתירצו תירוץ אחר דדוקא היכא דפשע הוא דאמרינן אין אומרים לאדם חטוא אבל הכא דלא פשע אז אתמר ניחא ליה דלעבד איסורא קלילא וכו' וקשיתנהו מפ' השולח דקאמר בההיא שמעתא גבי ההיא אמתא דכפו רבה לאפוקא לחירותא משום דהוה עבדא הני אסורית"א. וכתבו דההיא

מתרצתא דהיתה אנוסה דהות להוטה ויצרא אלבשתא ותו דהוי כמצוה דרבים עיין שם. ועתה נבא לביאור המקראות מקבילות הלא לאות. קרא קמא בו תרמו"ז תירוץ ראשון דהוי נ"ד כההיא דעירובין דטול כלכלת תאנים דכיון דהוא הגורם בו יאמר מוטב דלעבד אסורא קלילא וה"נ הוא יתברך ברא היצה"ר וכדתרגמא הרב בני חיי ז"ל וזש"ה אוספה הנדחה והצולעה אקבצה כלומר אוספה הנדחה שנדחית מכח אזהרת לא יוכל בעלה הא' ועכ"ז הצולעה אקבצה לשון קדושין כמ"ש פ"ק דקדושין דעצורתי הוי לשון קדושין. וכי תימא אין אומרים לאדם חטוא וכו' לז"א ואשר הרעותי כביכול דהוא הגורם. ואם נפשך לומר דכשפשע אין אומרים לאדם חטוא כתירוץ אחר שכתבו התוס' לז"א כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל רמז הרומז תירוץ התוס' דלגבי רבים אמרינן לאדם חטוא והיינו דקאמר בית ישראל. ואכתי יש לטעון דאם אמרו בין אדם לחבירו אמנם מי ימלל מילין לצד עילאה שעבר ח"ו לאו לז"א והסירותי את לב האבן ונעשו בריה חדשה ופנים חדשות באו לכאן וליכא אסורא כלל:

ומצאתי בתשובות הגאונים כ"י סי' צ"א שפירשו מאמר זה וז"ל אלמלא ג' מקראות הללו שהבטיח הקב"ה לישראל להסיר מהם יצה"ר. בבא ישועת ישראל נתמוטטו כלומר שתהיה תקנתו שיהיו נושעים תשועת עולמים כי היצה"ר החריב בית א' ובית ב' ואם יעמוד בעת אשר יעמוד מיכאל ולא יוסר בביאת הגואל יחריב אף הג' המקדש וההראל. אך כאשר ראינו בהבטיחנו בוראינו להסירו מקרבנו באסוף גליותנו זו תקותנו ואמונתנו דישראל לבדו נושע תשועת עולמים ושני המקראות הם ראיה ברורה לענין הדרש ואשר הרעותי פירושא דקרא אוספה הצולעה וכו' וכן והסירותי את לב האבן כי הפרשה כולה לעתיד נאמרה. אבל הנה כחומר כדמות אסמכתא בעלמא ור"ל ונקל זאת בעיני ה' כאשר נקל ליוצר לעשות מהחומר חפצו ורצונו עכ"ל ועיין מה שכתבתי בעניותי במאמר זה בסוכה ונדפס בסוף קונטריס שמחת הרגל רות בס"ד:

מלי כריסיה זני בישי. ואתיא כמו שאמרו במדרש הביאוהו התוס' בכתובות דף ק"ד עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ע"ש ופירשנו בעניותנו דכל המתעגג במשתאות וסעודות הרשות הוא חלק הסט"א וכשמת יבק"ע כשח"ר כריסו על פניו וכמש"ה וזרתי פרש. והתורה מאכל רוחני קדוש ושניהם לא יכונו. וז"ש מילוי הכרס הוא מינים רעים ודבקתהו הרעה סט"א:

מלמד שתפסו משה וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן ראש דוד דף ס"ח בס"ד:

עד שהפר לו נדרו וכו'. בעין יעקב גריס עד שהתיר לו נדרו והיא עיקר וכן מפורש ברבה פ' תשא דא"ל מותר לך ע"ש וכן כתבתי בס' הקטן ראש דוד שם דף ס"ח ומוכח דבלשון התרה התיר לו ע"ש והוא מפורש בש"ר כאמור:

עד כאן דברי התלמיד וכו' ורשב"ג וכו' עיין מה שפירשתי בעניותי בזה בס' הקטן ראש דוד דף ק"ב ע"א בס"ד:

החייתני בדבריך. כתוב בתשובות הגאונים כ"י לרב נסים גאון. פי' שאין הבורא נודע אלא מצד מעשיו ויכלתו. ויכולתו מורה על חיותו לפי שכל יכול חי ולולי שהאריך ה' לישראל היו א"ה כופרין ביכלתו וח"ו ככופרין בחיותו שאינו נודע מצד עצמו וכאשר האריך ה' לישראל בעבור משה ראו כל העולם יכלתו וכיון שראו ביכלתו הודו בחיותו לפי שאין יכול אלא חי על כן א"ל החייתני בדבריך עכ"ל:

מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה שנאמר וכסף וכו' יש להרגיש דודאי משה רבינו ע"ה אמר אמת ומהיכא תיתי שלא יודה לו אלא דאף שהוא אמת מקרי הטיח דברים כלפי מעלה וכמ"ש פ"ק דע"ז דף יו"ד כל דזכי למלכא וכו' אמנם אמרו ביומא דף ס"ט דירמיה לא אמר הנורא ודניאל לא אמר הגבור ופריך ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה רבינו ע"ה אמר רבי אלעזר מתוך שיודעים בהקב"ה שאמיתי הוא לפיכך לא כזבו בו וזה עצמו טעם משה רבינו ע"ה שאמר ודי זהב וכן אליהו ז"ל שאמר ואתה הסיבות וכו' כמש"ל מתוך שיודעין שאמיתי הוא לא כזבו בו. ומ"ש הכא ולעיל גבי אליהו ז"ל ומנין שחזר הקב"ה והודה לו כלומר דמענותנותו יתברך הודה דאמת אמרו ולא נחשב להם לחטא על שהטיחו דברים ולכך הוא יתברך אמר ואשר הרעותי ואמר וכסף הרביתי לה' להודיע לבני האדם שמי שאומר לחברו דבר אמת לא יקפיד ויפרסם שהוא אמת ק"ו בנו של ק"ו מהקב"ה כביכול ודוק:

אמר הקב"ה למשה והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבש"ע עדין יש להם לומר למלך א' וכו' אפשר דהכונה דהגם שעשה נסים וגבורות בים יאמרו בגוים דממשלתו בים אבל לא ביבשה ח"ו וכמ"ש פ' הנזיקין דאמר טיטוס הרשע אם יש בו כח ילחם ביבשה וכן אמרו בירושלמי פ"ג דע"ז דאסכנדרוס ראה העולם ככדור וצייר ביד ע"ז שלו להורות דע"ז שלו ח"ו יש לו שליטה בכל העולם ופריך ולמה אין נותנין ביד הע"ז ציור קערה לומר ששולטת בים ומשני שכל עע"ז מודים שע"ז אין לה שליטה בים ולזה אמר משה רבינו ע"ה דאף שראו נסים וגבורות שעשה בים עדין יאמרו שאינו יכול ח"ו לעמוד נגד ל"א מלכים יושבי יבשה:

דף לב:

אר"א גדולה תפלה יותר ממע"ט וכו' כתב הרב עיון יעקב רבי אלעזר אזיל לשיטתו דתלמוד גדול ממעשה דאי מעשה גדול מתלמוד דגדול מתפלה כ"ש דמעשה עדיף מתפלה עכ"ל ושותיה דמר לא גמירנא ומאי קאמר דר"א אזיל לשיטתו והיכן הוזכר דר"א דתלמוד גדול. ותו דרבי אלעזר הוא אמורא וזו שנשאלה לר"ט ור"ע והזקנים ונמנו וגמרו דתלמוד גדול וכמ"ש פ"ק דקדושין דף מ' והוא דבר שנפתח ונסתיים בגדולי התנאים. ותו דלדבריו תלמוד גדול מתפלה וא"כ מאי מוכיח ר"א דתפלה גדולה ממ"ט ממשה רבינו והרי תלמוד גדול מתפלה ומי לנו גדול ממשה בתלמוד למגמר ולאגמורי ואפ"ה לא נענה אלא בתפלה. ותו דהאמרינן זכה תאות לבו נתת לו ולמה משה רבינו ע"ה אצטריך לתפלה אלא נראה פשוט דהכא בתפלה לבטל גזרה מיירי [ועל פי זה מתורץ מה שמקשים במ"ש פ"ג דתעניות שבחא דצבורא היכי הוי אמר משיב הרוח וכו' דהאמרינן זכה תאות לבו נתת לו. ועם האמור לק"מ דההיא דזכה תאות לבו נתת לו מיירי כשלא יש גזירה. וההיא דשמואל דקאמרינן שבחא דצבורא אמר משיב הרוח וכו' היינו כשגרם החטא ועצר את השמים דאז צריך תפלה לעורר הרחמים ובעי לכפורי על קהל ישראל ואסתתום פי המקטרגים. פוק חזי דאפי' רב יהודה דמסר נפשו על קדושת ה' וקרי עליה שמואל אין זה ילוד אשה היה צריך הכנה ושליף חד מסאנא ודוק הטב. ועוד יש לחלק ואין כאן מקומו] ולזה גם תלמוד לא יועיל אלא תפלה ובזה לא נאמר תאות לבו כשיש גזרה ומשו"ה נקט ר"א גדולה תפלה יותר ממ"ט משום דאמרינן זכה תאות לבו נתת לו והיינו דיש לו מע"ט להכי קאמר דכשיש גזרה צריך תפלה ולא מהנו מ"ט וה"ה תלמוד דהא משה רבינו ע"ה רבן של ישראל בתורה ומע"ט ולא נענה אלא בתפלה. וההיא דאמרינן גבי עלי בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה וג"ח שאני התם דבעת הגזרה כך נאמר משא"כ לגזרה סתמית ודוק:

הא דמאריך ומעיין בה וכו' הקשה הרב ישרש יעקב דף פ"ו משם הרב תאוה לעינים דלפי מ"ש התוס' דתרי עיון תפלה איכא אחד שמכוין ואחד שמצפה שתעשה בקשתו לישני תרוייהו דמעיין בה הא דמצפה הא דמכוין לתפלה עכ"ד ויראה דיש לישב כי הנה פשט השמועה לתרוצי סוגיא הכי הויא דהמקשן סבר דרבי חנין דנקט המאריך בתפלתו לחוד ולא נקט המאריך ומעיין רבותא אשמועינן דאף דלא מעיין אין תפלתו חוזרת ריקם משום דסבר המקשן דמעיין פירושו מכוין ומשו"ה הקשה מדרבי יוחנן דאף דמאריך ומעיין בא לידי כאב לב. והתרצן חידש לו דמעיין נקט רבי יוחנן אינו מכוין אלא מצפה וכדמייתי מקרא דתוחלת ממושכה. ובחכמה יסד אר"ש התרצן ההוא אמר

הא דמאריך ומעיין פירוש הא דר"י דמאריך ומעיין דוקא מאריך ומעיין דאי לא מעיין אינו בא לידי כאב לב וא"כ מוכרח דמעיין הוא מצפה הא דרב חנין דמאריך ולא מעיין לא תימא דלרבותא נקט מאריך ולא מעיין אלא דוקא נקט מאריך לחוד לומר דלא מעיין שמצפה. והשתא לפי תירוצו אידי ואידי במכוין או אידי ואידי דלא מכוין אך זה לא מצפה וזה מצפה ובהכי לק"מ כמבואר. ועוד י"ל דלא בעי למנקט האי לישנא תרוייהו דמעיין הא דמצפה והא דמכוין דהשתא אתא לאפוקי סבר' המקשן דמעיין דר"י לטובה ומשו"ה לא בעי לומר תרוייהו דמעיין. ותו דמאריך דרבי חנין משמע דמכוין דוקא דהא ממשה רבינו ע"ה יליף ומשה רבינו היה מכוין ואם כן גם השתא דמשני הא דמאריך ולא מעיין כונתו דודאי מכוין והוא בכלל תירוץ הש"ס ודוק הטב:

והיינו דא"ר אלעזר אמר רבי הושעיא מ"ד גם אלה תשכחנה וכו' ראיתי בנמוקי עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה שפירש משם הרב הגדול מהר"ש סגיס זלה"ה רבו של הרב מהרימ"ט זלה"ה וארחיב קצת הענין בס"ד. הנה איכא למידק בש"ס דקאמר והיינו דאמר רבי אלעזר מה הלשון אומרת והיינו דאמר רבי אלעזר דלשון זה מורה דעד השתא לא היו מובנים דברי רבי אלעזר וקאמר הש"ס והיינו דאר"א ללמד דעת דבזה נבין דברי רבי אלעזר. דאי תימא דכונת הש"ס לומר דגם ר"א משם רבי הושעיא אמר כן הול"ל וכן אר"א א"ר הושעיא. ופירש הרב הנזכר דהנה רבי הושעיא תלמיד רבינו הקדוש והוא אמר גם אלה תשכחנה מעשה העגל ואנכי מעשה סיני והיה קשה לכל מאן דשמיע ליה מאי קאמר דהר סיני היה מראש מקדם ואחר מ' יום ויצא העגל ואמאי נקט איפכא ועוד הלשון בעצמו דקאמר מעשה העגל מעשה סיני אינו מדוקדק דהו"ל למימר גם אלה. אלה אלהיך. ואנכי. אנכי ה' אלהיך. אך עתה דהש"ס השמיענו כזאת ויכוח כ"י עם הקב"ה באים הדברים כמין חומר וכסדרן לפי שאלת כ"י ועתה נתבארו דברי רבי הושעיא מאד ומדוקדקים על פי ויכוח זה והוא מאי דקאמר הש"ס בעצם והיינו דאר"א כי עד האידנא לא נתבארו דבריו ועתה נחה שקטה האר"ש ועמ"ש בעניותי בקונטריס צוארי שלל הפטרת עקב בס"ד:

דף לג.

נתן עקבו על החור וכו' ק"ק דאין סומכין על הנס וכבר הרגיש הרב מהרש"א באגדתיה בזה. ותו דהי"ל להתפלל על הדבר כמו שהיה עושה תדיר רבי חנינא בן דוסא שלכך הודיעוהו שיתפלל דהיה מפורסם שתפלתו עושה פירות. ותו הערוד אמאי נשכו הי"ל למות בלי שישכנו ואמאי משמיא עבוד שישוך הערוד. ותו צריך להבין במ"ש לתלמידיו

ראו שאין הערוד ממית וכו' ומה ראיה היא זו דר' חנינא היה מפורסם מלומד בנסים ודילמא הערוד ממית אלא דרבי חנינא אלים זכותיה להמית גם את הארי גם את הדוב ותו האי דאמרינן באותה שעה אמרו אוי לו לאדם וכו' אוי לו לערוד וכו' אטו מאותה שעה נודע זה והלא נודע כבר דאוי לו לאדם שפגע בו ערוד. ומודעת זאת גדולת ר' חנינא בן דוסא גברא דמאריה סייעיה:

ויראה במשז"ל גבי מיכיהו ן' ימלא דעל ידי טיפת דם שיצא ממנו באותה הכאה ניצולו ישראל ולא מת אחד במלחמה רק אחאב לבדו. והכא רבי חנינא בן דוסא הוה פשיטא ליה דאין הערוד ממית אלא החטא ממית והוא שליח מן השמים וכמ"ש בנדרים דף מ"א על פסוק למשפטיך עמדו היום וכן יש כמה מעשיות במדרשים ובזהר הקדוש. אמור מעתה הא דאמרינן אל יעמוד אדם במקום סכנה היינו במי שאינו יודע בעצמו אי צדיק גמור הוא בגלגול זה או בגלגולים אחרים. אבל היודע בעצמו שהוא צדיק בדור הזה ובגלגוליו לגבי דידיה אין כאן סכנה וזהו דקדוק לשון חכמים דאמור רבנן אל יעמוד אדם במקום סכנה דקדקו לומר אל יעמוד אדם דהיינו אדם דעלמא כמ"ש מהרש"א באגדתיה פ' גט פשוט במ"ש אין אדם ניצול מהם בכל יום דהיינו אדם פשוט אבל החסידים ניצולין וממנו נקח למאי דקמן דאמרו אל יעמוד במקום סכנה כאמור:

ובהכי ניחא הא דאמרינן בתענית דף ך' ע"ב רב הונא הו"ל חמרא בההיא ביתא רעיעא ובעי לפנויי עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכיה בשמעתתא עד דפנייה בתר דנפק נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד סבר לה כי הא דא"ר ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה וכו' א"ר חנין מאי קראה קטנתי וכו' ואיכא למידק רב הונא היכי עביד הכי אטו ליה ליה הא דר' ינאי דאל יעמוד וכו'. אמנם אפשר דודאי גם רב הונא סבר כר' ינאי אך סבר דהיינו דוקא לאדם דעלמא שיש בו חטא אבל רב אדא בר אהבה שאין בו חטא ונקי וצדיק מצי למיקם במקום סכנה. ורב אדא בר אהבה איקפד דסבר כר' ינאי והגם דידע שפיר דרבי ינאי לא אמרה בגברא רבה דכוותיה איהו לא בעי לאחזוקי נפשיה לחסיד ומה גם דאשכחן דיעקב בחיר שבאבות חש לזה. ורב הונא סבר דיעקב אבינו ע"ה לפי רוב הענוה שלא היה מחזיק עצמו לגדול הוא דאמר וכן רב אדא בר אהבה תינח דהוא לא יעשה בעצמו אבל רב הונא דקים ליה בגויה לא חייש. ואחרי כותבי ראיתי למהרש"א שם בתעניות שכתב כדברינו בקיצור ע"ש:

אמור מעתה רבי חנינא בן דוסא לצורך להציל נפשות שבקיה לענותנותיה והלך והניח עקבו על פי החור דלדידיה ליכא אין סומכין על הנס ועוד כיוין שאם נגזרה עדיין איזה גזרה על אדם מישראל. שיבא לו היזק מעט ויכפר על בני ישראל כההיא דמיכיהו ן'

ימלא וכן היה שיצא ונשכו והי"ל צערא פורתא באותה נשיכה ובזה נתבטלו אותן גזרות שהיה הערוד מזומן להנקם ותכף מת אותו ערוד על דרך שאז"ל על פסוק כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך וכן הערוד כשנתכפר מי שנגזרה גזרה עליו בנשיכתו לרבי חנינא ן' דוסא תכף מת: נטלו על כתפו, לרמוז דמה שנשכו הוא משום שנטל על כתפו כל עונות אותם שנגזרה גזרה עליהם. א"ל ראו בני שאין הערוד ממית וכו' כלומר ראו עתה התבוננו ממה שאני הלכתי אצלו ועמדתי במקום סכנה תדעו שאין הערוד ממית אלא החטא ואני שידעתי שאין בי חטא הלכתי ולא לשבח עצמו ח"ו אמרה רק להלהיב נפש תלמידיו ביראת ה'. וגם זו לא בפירושא אתמר אלא ברמז. באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד דמסתמא נשתלח אליו להזיקו וחטאו ענה בו וזהו החידוש שלמדם רבי חנינא דהחטא ממית וזהו אוי לו לאדם קינה מיבעי ליה דלגרמיה הוא דעבד שפגע בו ערוד על מעלו. ואוי לו לערוד אף אם הולך בשליחות להזיק לאדם ופגע בו ר"ח בן דוסא דמצטער רבי חנינא מעט ונתכפר מי שנשתלח אליו והערוד מת תיכף. ובהכי תנוח דעתנו בכל ההערות הנתנין למעלה ודוק.

מתוך שהיא חכמה. פי' רב נסים גאון ז"ל בתשובות הגאונים כ"י סי' צ"ב לפי שכל החכמות כלן אינם מועילים לאדם אלא להבדיל בין הדברים ובאמת כי זו תכלית התועלת ע"כ קרא ההבדלה חכמה וזהו כלל שצריך פרט והמשכיל יבין עכ"ל:

גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות. אפשר לרמוז על הדעת המכריע בין חו"ב וזהו בין שתי אותיות י"ה הרומזים לחו"ב א"נ אותיות על דרך שאמרו בזהר עלמא דאתי תדיר כמו האותיות ואשר תבאנה לדעת קצת. ואע"ג דקאמר שנאמר כי אל דעות ה' נקט במילתיה שתי אותיות ולא אמר שני שמות לרמוז זה כי כל דבריהם בעומק ורמז לכל אופן וצד. ועוד יש להאריך בזה אין כאן מקומו:

והרשב"א ושאר מפרשים כתבו דאל מדת הדין. ואני בער ולא אדע דלפי הזהר הקדוש הוא חסד כמש"ה חסד אל כל היום [אחרי כתבי ראיתי דברי הזהר הקדוש פ' צו דף ל' ע"ב] ולפ"ז יש לרמוז בפ' אשרי משכיל אל דל כלומר אשרי משכיל להמשיך חסד אל על דל שעושה לו צדקה ומטה אליו חסד. אי נמי אפשר משכיל לתקן השכינה אדנ"י והיא ד"ל כמ"ש חכמי המדע וממשיך חסד אל על דל ואז נעשה אדנ"י במיתוק הדינים כי כן אל דל גימט' אדנ"י. והיה שכרו ביום רעה ימלטהו ה':

וכל מי שאין בו דעת אסור לרחם וכו' אפשר דמשו"ה דעת נתנה בין ב' שמות אל ה' כמש"ה אל דעות ה' שם רמז כי אל ה' גימט' ז"ן ומי שיש בו דעת נזון. ואמרו פ' חלק כל מי שיש בו דעת לסוף מתעשר. ואמרו פ"ד דנדרים אמר אביי אין עני אלא בדעת כי אם

יש בו דעת נתון בין (ב') שתי שמות אל ה'. גימט' זן. ומי שאין בו דעת הוא חסר כח ז"ן והוא עני ודוק כי קצרתי:

כל אדם שיש בו דעת כאלו נבנה בית המקדש בימיו וכו' אפשר לפרש במשז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ונמצא דמי שיש בו דעת כלומר תדיר לא חטא כלל וכשיש בו דעת מוכרח שהוא עניו דמכיר בדעתו [גודל חיובו לעבוד ה' וכל קבל דנא מכיר קצורו והוא היודע] אדם להבל מה טיבו מראשו לסופו והעניו כאלו הקריב כל הקרבנות כמשז"ל וא"כ שפיר הוי מי שיש בו דעת כאלו נבנה בה"מ בימיו כי מהדעת אם זכה שיש בו דמורה לשון זה בקביעות מינה דהוא עניו ולא חטא וכאלו נבנה בה"מ וכו':

אלא מעתה גדולה נקמה וכו' יש מי שדקדק דהו"ל לש"ס להקשות תיכף על מימרא ראשונה ותירץ דעד דמייתי לכלהו מימרי דר' אלעזר עכ"ד ויראה כשנדקדק עוד דבמילתא גדולה היא זה פשוט ודקארי לה מאי קארי לה. ואפשר דהמקשן לא קשיא ליה על מימרות ר' אלעזר הקודמות דידע דאיכא לשנויי דלמילתא גדולה הויא אך השתא דקאמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעת כאלו נבנה בה"מ דעה ניתנה בין שתי אותיות ומקדש ניתן בין שתי אותיות על זה הקשה דמשמע דליכא בין שתי אותיות אלא מקדש ולז"א דכיון דדעת ומקדש תרויהו איתנהו בין שתי אותיות כל מי שיש בו דעת כאלו נבנה בית המקדש והרי נקמה ונדרוש הכי ואי דרשת גבי נקמה א"כ בטלה דרשת כאלו נבנה בה"מ דאי לא הוה בין שתי אותיות אלא דעת ומקדש ניחא. אבל השתא דאיכא נקמה נמי מאי חזית דדרשת כאלו נבנה בה"מ. ומשני למילתא גדולה כלומר דמקדש מסויים לטובה ואף דבנקמה איתא אינה משלנו ופוק חזי גבי הופיע דהוא לשון אחד ומשתמש לשני ענינים ודוק הטב:

והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס פירוש דכיון דקבילו על הכוס לא מצו לאפקועי וגם כבר חזרו וקבעוה בתפלה:

ואמרי לה ר' שמעון ן' יעקב דמן צור את ר' יוחנן ואנא שמעית. בפ"ק דכתובות דף ז' ע"א איתא שאל ר' ישמעאל בן יעקב דמן צור את ר' יוחנן בציידן ואנא שמעי:

דף לג:

ר' זירא וכו' א"ל ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן וכו' פירוש משום דר' זירא סבר דר' יוחנן אמר נראין דאמר ר' זירא לקמן נקוט דר' חייא בר אבא בידך דדייק וגמיר שמעתא וכו' והיינו דגמיר מרביה ר' יוחנן ולכן שאל אם אמרו הלכה. וא"ל לאו הלכה אתמר משם ר"י אלא מטין. דאתמר וכו' משום רבינו הלכה ואמרי לה פי' משום רבינו מטין

וטעמם כר' זירא דפריך הלכה מכלל דפליגי. ור' חייא בר אבא פירוש משם ר' יוחנן אמר נראין. ורב יוסף אמר לא האי ידענא וכו' פי' מודים מטין נראין אלא מדרב ושמואל ידענא דפליגי רבנן על ר"א דהא תקינו וכו' ומוכרח כרבנן ודוק היטב:

רש"י ד"ה כרחבא ויש פותרין וכו' עמ"ש רש"י בביצה דף י"א דגם שם דחה פירוש זה ויש קצת שינוי בדבריו וקשה דבפסחים דף נ"ב רש"י כתב פירוש זה שדחה בסתם. סדר הדורות דף קמ"ח וע"ש שהאריך והעיר עוד על זה עש"ב:

דף לד.

תוס' אמר פסוקא פסוקא בקונט' וכו' עמ"ש בעניותי בביאור דבריהם ובפשטא דשמעתא בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ס"א בס"ד:

אמצעיות אין להם סדר פירש"י דאם דלג ברכה ונזכר אומרה שלא במקומה. וכן הוא בתשובות הגאונים כ"י סימן צ"ז כפירש"י. ועמ"ש בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' קי"ט ובקונטרס שיורי ברכה שם:

דף לד:

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח וכו' דקדק הרב כתנות אור פ' וישלח אמאי נקט הני ולא אמר למקיימי מצות וע"ש שפירש על דרך האמת. ולי יראה לפי הפשט דר' אלעזר אמר עמי הארץ אינם חיים והיה ר' יוחנן מצטער על זה עד שאמר לו ר' אלעזר מצאתי להם תקנה ואתם הדבקים וכו' כל המשיא וכו' ומהנה ת"ח וכו' ע"ש ואמטו להכי נקט הני ר' יוחנן דאי מקיימי שאר מצות הע"ה ואינם דבקים בה' לידבק לת"ח ולעזרם אין להם ת"ה ולא חשיבי דהנביאים יתנבאו עליהם ודוק:

ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העה"ז לימות המשיח וכו' כן פסק הרמב"ם פ"ט דתשובה ופי"ב דמלכים והרב מהרש"א בספר גופי הלכות שקיל וטרי בהא ע"ש ואני בעניי כתבתי על דברי הרב ז"ל במקומו:

ופליגא דר' אבהו דאמר מקום שבעלי תשובה עומדין וכו' עמ"ש הרדב"ז בתשובותיו סימן תתל"ב ע"ש ודבריו קשים כאשר אני בעניי העירותי עליהם בספר הקטן ראש דוד ריש דף קנ"ח ע"ש בס"ד ועיין עוד מ"ש בעניותי שם בראש דוד דף ב' ע"ד בס"ד .

מאן דמצלי בבקתא. עיין מה שהאריך בזה מורינו הרב המופלא מר קשישא מהר"י הכהן זלה"ה בספרו הבהיר בתי כהונה בחלק בית דין סימן טו"ב:

דף לה.

ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה. מקשים אמאי לא תקון רבנן בורא פרי הארץ. ובקונטריס שיורי ברכה סימן ר"ג כתבתי בעניותי בזה. ועוד אפשר לומר במ"ש רז"ל בילקוט משלי סימן תתקמ"ג דאדמה נקראת על שם שממנה נברא אדם וארץ נקראת על שם שרצין בה בני אדם ע"ש א"כ נמצא דשם אדמה קודם לשם ארץ דאדמה על שם שממנה נברא אדם והוא ברישא ואח"ך צודק שם ארץ בהיות בני אדם בעולם שרצין בה ומשו"ה תקנו בורא פרי אדמה:

רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים. ובגמרא אמרו דבזרעים נמי מצריך רבי יהודה לומר בורא מיני זרעים. אבל בפירות לרבי יהודה אינו אומר בורא מיני פירות דבדשאים וזרעים איכא שאינן ראוים למאכל אדם אבל הפירות כולם ראויות למאכל אדם. תוספות ישנים כ"י:

מנין שאין אומרים שירה אלא על היין וכו' כתבו התוס' פי' אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח וכו' אבל ודאי מצינו שירה בלא יין כגון הלל דבשחיטת פסחים עכ"ל וכן כתבו בפסחים דף ס"ד וכן כתב רש"י בסוגיין שאין אומרים הלויים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח עכ"ל וכ"כ בפירוש המקרא על פסוק המשמח אלהים ואנשים ע"ש.

וזה לי רבות בשנים ששמעתי מקשים דכפי דבריהם דרשב"ן לא איירי אלא באכילת מזבח מאי פריך הש"ס בערכין דף י"א ע"א על מאי דאמר רב מתנה דבכורים טעונים שירה ומותיב ליה מרשב"ן דאין השירה אלא על היין הלא רשב"נ לא איירי אלא באכילת מזבח אבל משכחת לה שירה בלא יין. ואפשר לומר דמאי דפריך הש"ס בערכין היינו לרב מתנה דאיהו יליף עיקר שירה מן התורה מקרא דאשר לא עבדת בשמחה ואיהו ניהו דיליף לבכורים דטעונים שירה אתיא טוב טוב מאשר לא עבדת בשמחה ובטוב וא"כ לרב מתנה רחמנא אמר ושמחת בכל הטוב לומר דטעונים שירה כעיקר שירה הרמוזה בקרא דאשר לא עבדת ומאחר שכן נילף מבכורים דאינן על היין ואמרי שירה מעיקר קרא דשירה מן התורה. ובהכי ניחא מה שהקשו התוס' בערכין עמ"ש רש"י שם בדברי רב מתנא שאמר מנין לבכורים שטעונים שירה שאומרים ארוממך כדתנן פ"ג דבכורים. דאמאי לא פריך לרשב"ן ממשנת פ"ג דבכורים. ולפי האמור ניחא דלא פריך על רשב"נ ממתני' דאשכחן כמה שירות שלא על היין כהלל דשחיטת פסחים ושיר דשתי תודות ושיר דמלחמה כמ"ש התוס' ישנים בכ"י ובתוס' דידן בפסחים וגם הא דבכורים כאינך ומאי דקאמר רשב"ן הוא שיר דאכילת מזבח וכו'. אמנם קושית הש"ס על רב מתנה

דיליף עיקר שירה מאשר לא עבדת ומיניה בג"ש יליף שירה לבכורים לדידיה קשה דנילף מבכורים דאתו מקרא דעיקר שירה:

וראיתי בלקוטי מהר"ר בצלאל ז"ל כ"י למס' ערכין שכתב בסוגיא הנזכר משם הרא"ש בתוספותיו וז"ל פירש"י דתנן החליל מכה וכו' וליתא אלא שיר דהכא בשעת תנופה שהיא עבודה כבכורים ודהתם מיד כשהגיעו לעזרה עכ"ל ואפשר לומר דהכי שיטת הש"ס אליבא דהרא"ש דרשב"נ סבר דאין אומרים שירה בשעת עבודה אלא על היין אבל שלא בשעת עבודה מצו למימר שירה בלא יין ופריך לרב מתנה דאמר דבכורים טעונים שירה בשעת עבודה דידהו שהוא שעת תנופה דהא ארשב"נ אמר רבי יונתן דבשעת עבודה אין אומרים שירה אלא על היין. ודברי התוס' דהתם בערכין יש לדקדק בהם אין כאן מקומו ואחר זמן רב שכתבתי זה לי עשרים שנה נדפס ספר חקרי לב לעמית בתורה הרב כמהר"י חזן נר"ו ושם ראיתי מידי עוברי שהביא קושיא הנזכר משם הרב מהר"י אלבעלי זלה"ה והפליא עצה הגדיל תושיה וכמדתו לכל רוח חכמה. ולעת כזאת לא פניתי להתבסם מתורתו:

כרם זית אקרי כרם סתמא לא איקרי. פשטיה דקרא ועד כרם וזית וכן לשון המקרא שמחסר וא"ו כמו שמש ירח עמד זבולה וכן ראובן שמעון וכן תרגם יונתן עד כרמיא ועד זתיא. תוספות ישנים כ"י. ועיין ברד"ק:

ודע דהא דאמרינן הכא כרם זית אקרי וכו' הכי אמרינן כיוצא בזה בכמה דוכתי והקשה רבינו מהר"י רוזאניס מפרק כיסוי הדם דלכאורה הוא סברת ב"ש גבי כסוי וב"ה פליג ומינה הביא ראיה מהר"י קולון שרש ך' והאריך הרב בזה בספר מוצל מאש סי' ז' ובסי' ח' שקיל וטרי על דבריו הרב מהר"י אלפאנדארי ע"ש ובמקום אחר כתבתי קצת בזה בס"ד:

דף לה:

כאן בזמן שישראל עושים רצונו וכו' עמ"ש התוס' וסוף דבריהם שנתחבטו בהם המפרשים בתוס' ישנים כ"י יש דבור זה וסיום זה ליתיה. ובתנחומא פ' נח מפרש פרשת והיה אם שמוע במקיימי מצות ואינם עוסקים בתורה ע"ש ודוק. שוב ראיתי להרב עיון יעקב לקמן שפירש כן מדנפשיה ולא זכר שהוא מפורש ברז"ל בתנחומא:

רשב"י אומר אפשר אדם חורש וכו'. הרב עיון יעקב במנחות דף צ"ט ומופת הדור מהרח"א ז"ל הקשו דמחלפא שיטתייהו דרשב"י ורבי ישמעאל הכא ממ"ש אינהו גופייהו במנחות. ואני בעניי עמדתי על זה בספר הקטן ברכי יוסף י"ד סי' רמ"ו דין א'. ומריש הוה אמינא התם דההיא דפ' שתי הלחם ר"י בשם רשב"י הוא רבי שמעון בן

יהוצדק וכן הביא הגירסא הרב שפתי כהן ע"ש. ועתה ראיתי לגאון רב אחא בשאלתות פ' ואתחנן דמייתי הגירסא רבי יוחנן בשם ר' יהושע בן יהוצדק אפילו קרא ק"ש שחרית וערבית וכו' ע"ש:

הראשונים עשו תורתן קבע וכו' מהכא משמע ליה לרבינו אלחנן דלא כר"ת שפירש יפה ת"ת עם דרך ארץ שדרך ארץ עיקר ובתוספות ישנים כ"י כאן האריכו בזה. וכמעט כל דבריהם הם בתוספות ישנים סוף יומא ובהגהות מיימוניות פ"ג דתלמוד תורה. ועיין מ"ש הר"ש פ"ז דטהרות ומ"ש אני בעניי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סימן תכ"ג בס"ד:

דרך טרקסמון. כתבו תוס' ישנים כ"י פי' דרך שער וטרק מצינו לשון סגירה כמו טרוקו גלי וכן אמה טרקסין ויש גורסים טרכסמון והיא היא. ובערוך פי' טרכסמון ירק ור"ל דרך ירק כלומר שזהו דרך פני הבית כמו שמכניסין ירק שאינו חייב במעשר ואין נ"ל שאין זה לשון תלמוד ואפילו היה בלשון תלמוד דרך ירק אין זה נכון דלמה לא נקט שער או בית. דמי סני ליה למנקט דרך שער או דרך פני הבית ומה משל הוא לתלותו בירק ועוד דירק נמי חייב במעשר מדרבנן עכ"ל ומ"ש וטרק מצינו לשון סגירה אינו מיושב דא"כ הכא גבי טרקסמון שהוא דרך שער לא שייך לשון סגירה. ובגיטין דף פ"א כתבו התוס' גם כן טרקסמון לשון שער כמו טרוקו גלי וצריך ביאור דטרוקו גלי אינו ענין דאין טרוקו לשון שער אלא פירושו סגורו. ורש"י ז"ל שם פי' דרך ליכנס לפנים. וביומא דף נ"ב פירש"י שם טרק לשון כניסת פנים. והריטב"א בחידושיו ליומא שם פירש טרק בלשון יוני חוץ סין לשון פנים. והתוס' בגיטין השיגו גם כן על הערוך ע"ש ולשון תוס' ישנים דסוגיין הנז' הוא מבורר ומיושב טפי. ועיין במעריך:

וחמרא מי סעיד והא רבא הוה שתי וכו' ומי סעיד כלל והכתיב ויין ישמח וכו' הא דלא פריך תיכף מהכתוב מקמיה דפריך מרבא אפשר לומר דהקושיא מרבא עדיפא ליה דמרבא שמעינן דלא מסתייה דלא סעיד אלא דגריר נמי. ותו דמקרא יש לדחות דלא סעיד כל כך כמו לחם ומשו"ה פריך מרבא. וכי משני טובא גריר פורתא סעיד הדר אקשיה ליה מקרא דפשטיה משמע דנהמא סעיד חמרא לא סעיד ופריק חמרא אית ביה תרתי וכו' כלומר דהכתוב מילתא פסיקתא נקט דמשמח דאלו סעיד אינו כששותה הרבה. ולשיטת הרב ב"ח א"ח סי' תע"א שפירש לדעת הטור דמ"ש טובא גריר פורתא סעיד ר"ל שטבע היין לגרור הרבה ולסעוד מעט ניחא טובא לשון ומי סעיד כלל וא"ש מאי דפריך מקרא דלפי פשט הש"ס דכי שתי פורתא דוקא סעיד מאי פריך מקרא הרי מאי דסעיד לאו מילתא פסיקתא הוא. אמנם כבר האחרונים דחו פירושו דאינו במשמע פורתא סעיד טובא גריר ע"ש.

אי הכי נבריך עליה ג' ברכות וכו' אע"ג דבשילהי פרקין אמרו דלרבנן ארץ הפסיק וברכת קאי אלחם לחוד מ"מ כיון דאמר דיין טפי עדיף מלחם מסתברא דנבריך עליה דלא הפסיק ארץ אלא למעוטי שאר מינין דלא סעדי כלחם ומ"ש בזה הרב מהר"א נבון ומורי הרב נחפה בכסף א"ח סי' ב' עמדתי על דבריהם בעניותי בקונטריס מחזיק ברכה א"ח סימן ר"ח עש"ב בס"ד:

דף לו.

ה"מ גבי מעשר אילן דבארץ גופה מדרבנן וכו'. כאן מוכח כי שאר פירות שאינן מין דגן תירוש ויצהר חייבין בח"ל דרבנן. ובמס' דמאי פ"ק אמרי' אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה והתמרים והחרובין והורד והכמון והאורז שבח"ל כל המשתמש ממנו מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. ואיכא למימר דהכי קאמר ה"מ גבי מעשר פירות דאפילו בארץ לא נהוג אלא מדרבנן אבל ערלה דקא נהוג אפילו בח"ל דאוריתא אימא לא קמ"ל. עכ"ל ר"ת בס' הישר כ"י דף צ"ה ע"ב. ולא זכיתי להבין דברים ככתבן. אמנם ראיתי להתוס' בחולין דף ו' ובע"ז דף נ"ט והריטב"א בחי' לחולין שם ושיטה מקובצת לביצה דף י"ב ותוספות ישנים כ"י בסוגיין דכולם כתבו משם ר"ת דמחלק בין דמאי לודאי וכן ראיתי בספר הישר עצמו כ"י דף צ"ז על ההיא דפ"ק דחולין שכתב פי' דלא מעשרי מעשר דמאי אבל מעשר פירות נוהג בח"ל וכו' עכ"ל. וכפ"ז אפשר שט"ס הוא בלשון ספר הישר שהבאתי על סוגיין וחסר תיבה אחת וכצ"ל ואיכא למימר דה"ק ה"מ גבי מעשר פירות ודאי דאפילו בארץ וכו'. והגם דבכל זאת לישנא קייטא הוא מ"מ רמוז מיהא חילוקו בין דמאי לודאי:

דף לו:

רבי עקיבא במקום רבי אליעזר עבדינן כותיה וב"ש במקום ב"ה אינה משנה. כתב רבינו יונה דעיקר הפירוש הוא ב"ש במקום ב"ה וכו' אבל ר"ע במקום רבי אליעזר משנה היא ולא עוד אלא דהלכה כר"ע מחבירו וכו' ונפסוק הלכה כר"ע בח"ל לקולא שדי שנפסוק כר"א בארץ לחומרא אבל לא בא לדחות שלא יהיה [הלכה] כר"א כלל ואפילו בארץ דאע"ג דהלכה כר"ע מחבירו ה"מ כשחולק עם יחיד ואין לו שום סיוע אבל הכא הברייתא מסייע ליה וכו' וכיון דברייתא מסייע ליה כר"א די כשנפסוק כרבי עקיבא בח"ל בלבד עכ"ל ותמה על דבריו הגאון הרב פני יהושע בשיטתו וז"ל כתב דאין מזה ראיה כיון דאשכחן סתם ברייתא דלעיל וכו' ואני לא זל"ד בזה דהא קי"ל מחלקת במתני'

וסתם בברייתא לא הוי סתם דרבי לא שנה רבי חייא מנ"ל כדאיתא בהחולץ דף מ"ב ע"ב עכ"ל ולק"מ דודאי סתם בבריתא לא חשיב סתם כי תני ליה במחלקת במתני' והכא רבינו יונה לא אתי עלה מהברייתא מכח סתם רק דמהברייתא יש סיוע דאין ר"א יחיד דאע"ג דלא חשיב סתם הא מיהא שמעינן דרבי אליעזר אינו יחיד ואזל כלל ה' כר"ע מחבירו כן נראה ברור בכונת רבינו יונה דלא אתי מכח סתם דברייתא כאשר יראה המעיין. ואין להקשות דדילמא ליכא מאן דסבר כרבי אליעזר אלא דרבי חייא סתם כמותו ולא חשיב לן סתם חדא דמאי דעתיה דר' חייא הא קי"ל הלכה כר"ע מחבירו ומוכרח דאשכח תנא דסבר כרבי אליעזר ומשו"ה סתם הכי ואע"ג דאין סתמו סתם מ"מ נקוט מיהא דאיכא מ"ד כר"א. ותו דהן לו יהי דרבי חייא דעתו כרבי אליעזר ומשו"ה סתם הכי אבל לא שידע דתנא אחר כר"ע. ס"ס הא רבי חייא כוותיה ולאו ר' אליעזר לחוד הוא. ומיהו עדיין יש להעיר קצת בדברי רבינו יונה אנכי העירותיהו בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ר"ב בס"ד:

תוס' ד"ה אין קוצצין וכו' ע"ס הדבור. הרב בית יעקב בתשובות סי' ק"ם הביא ראיה מדברי התוס' הללו מדלא משנו דאיירי בצריך למקומו ש"מ דפליגי על הרא"ש ע"ש באורך ואינה ראיה דהתוס' נקטי מאי דמפורש בש"ס והכי רגילי רבוואתא למנקט מאי דמפורש בש"ס. תדע דהרא"ש דשרי בצריך למקומו כתב בפירושו פ"ד דשביעית ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא אם הוא מעולה בדמים ולדברי הרב בית יעקב נימא דהרא"ש פליג דידיה אדידיה. והגם דיש לדחות זה דהרא"ש כפי הכלל שכתבנו במקום אחר. מ"מ הדבר ברור דאין ראיה מהכא. ומ"ש התוס' נמי דלא טעין קבא זה מפורש בש"ס נמי וגם מרווח יותר במשנה ואני בעניי הארכתי בתשו' לסתור כל דברי הרב בית יעקב ולדחות ראיותיו ע"ש באורך בס"ד:

דף לז.

ונתן ר"ג רשות לרבי עקיבא לברך וכו' כתבו התוס' דר"ג היה סבור שהיה מברך על כל ז' מינין ג' ברכות וכו' עכ"ד ואפשר משום דלקמן דף מ"ד בפלוגתא דר"ג וחכמים תנן רע"א אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות ומכי שמעיה ר"ג דאמר הכי הבין דכוונת ר"ע דלא מיבעי' בז' מינין דמברך ג' כר"ג אלא אפילו אכל שלק וכו' ומשו"ה נתן לו רשות לברך. ומיהו יש להעיר דהכא משמע דר"ג היה רוצה שיעשו כסברתו נגד חכמים ובירושלמי ריש מכילתין תמה ור"ג פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה ומייתי מכמה תנאי דלא עבדי כסברתם ומשני תרי שינויי עש"ב והרי הכא דהיה רוצה למעבד

כוותיה אע"ג דרבנן פליגי עליה. ואפשר דכונת ר"ג הכא הוא דאמאי רבי עקיבא לא נמלך בו ואז היה אומר שיברך כרבנן אבל תיכף למעבד כרבנן בלי שאלה היינו דקשיתיה. ולפ"ז מדוקדק תיבת קפץ ובירך ר"ע דקפץ יתר אבל רמז שלזה קפיד ר"ג. א"נ אפשר דהכא דאם יברך ג' כסברתו יוצא אף לרבנן כמ"ש בא"ח סימן ר"ח אבל אם בירך מעין ג' אינו יוצא לדעתו ומשו"ה בהא הוה בעי למעבד כסברתו ודוק הטב ועמ"ש בברכי יוסף סימן קס"ז:

דף לח.

רבנן סברי המוציא דאפיק משמע וכו' עמ"ש הרב שבות יעקב בסוף ח"א בקונטריס פאר יעקב ועמ"ש אני בעוניי בעירובין דף י"ט בס"ד:

דף לח:

אשמועינן טעמא ואשמועינן דהלכתא כרבנן וכו' הרב ט"ז סימן קס"ז מקשי ורמי מסוגיא דלקמן דף נ"ב דגער רבא על רפרם ואמר בהדי פלוגתא למה לך עש"ב ואני הצעיר תירצתי איזה תירוצים בזה הנה הנם בספר הקטן מחזיק ברכה שם סימן קס"ז בס"ד .

משכחת לה בתומי וכרתי וכו' עיין בקונטרס שיורי ברכה סימן ר"ה שהבאתי תשובת הגאונים כ"י בזה ע"ש:

אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים וכו' כתבו תוס' ישנים בכ"י וז"ל כבוש הוי בחומץ ימים רבים ובטל טעם מרור יותר משלוק ושלוק הוי יותר ממבושל כדאמרינן עור חמור ששלקו וכו' ומבושל הוי כהלכתו (דאי לא"ה) זו ואצל"ז קתני והאי דמיבעיא בנזיר גבי איל נזיר ששלקו מהו משום דמשמע ליה דזרוע בשלה הוי כהלכתו אבל שלוקה אינה כלום עכ"ל. ובהגלות נגלות דברי התו' הללו אתה תחזה דיפה כיוין הרב חק יעקב סי' תע"ג שכתב דלמ"ש התוס' פרק כל שעה דף ט"ל דשלוק טפי מבישול ולא זא"ז קתני א"כ בכבוש בחומץ מיירי וכו' ע"ש והרב אליה רבה שם דחה דהתוס' לא דקדקו אלא בבישול שהוא בכלל שליקה משא"כ כבוש וכו' לא דקדקו למתני בזו ואצ"ל זו וכו' ע"ש. ומדברי התוס' ישנים הנז' הראת לדעת דצדקו דברי הרב חק יעקב ודלא כהרב אליה רבה ועמ"ש אני בעניי בספר הקטן מחזיק ברכה א"ח שם וי"ד סי' ב"ן בס"ד. ומיהו מה שסיימו בתוס' ישנים הנז' והאי דמיבעיא בנזיר גבי איל נזיר ששלקו מהו וכו' לא הבנתי לפום ריהטא דמשנה שלימה בנזיר דף מ"ה היה מבשל את השלמים או שלקן.

וכבר התוס' דידן פרק כל שעה נתקשו ממשנה זו ותירצו כמ"ש התוס' ישנים ע"ש אלא שהתוס' ישנים כתבו דמשמע ליה וכו' כלפי מ"ש דהוי בעיא והוא תמוה:

דף לט.

תוס' ד"ה בצר ליה שעורא ה"ד בברכה שלאחריו וכו' מה שהק' הרב פני יהושע דאי הכי בנדה דף נ"א לימא דהיינו דתנן ויש שטעון ברכה לפניו ואינו טעון ברכה לאחריו דשקיל וטרי בש"ס לאתויי מאי וכו' ע"ש בספרו לק"מ דכיון דאם אכל כשעור טעון ברכה לאחריו לא מצי לאוקומיה באכל פחות מכשעור דהא לא מיקרי אינו טעון. ושוב ראיתי שכבר הרב תי"ט עמד בזה שם בנדה במשנה הנז' ופריק לה כלאחר יד ע"ש ובבית דוד ושושנים. ונעלמו מהרב פנ"י דברי הרב תי"ט. ואחר זמן ראיתי בתוס' ישנים כ"י למכילתין בסוף פרקין שכתבו וז"ל לאפוקי ריחני וה"ה דהוה מצי למימר שאר מצות כגון ציצית ושופר ולולב וכיוצא בהם אלא שרוצה למצוא הכל בענין אחד. וכן למעוטי פחות מכזית שאין מברכין לאחריו ומברכין לפניו וכו' אבל רוצה למצוא מין שלם וענין שלם עכ"ל. ודבריהם כדברי הרב תי"ט שם בנדה כאשר יראה המעיין שהוא נסתייע נמי מהא דמצות ודלא כמ"ש בס' בית דוד. אמנם בהא דשאר מצות לבני מערבא שכתבו התוס' והתי"ט דלא מברכי בתרייהו עיין מ"ש הר"ן בחי' נדה שם ומ"ש אני בעניי בקונט' שיורי ברכה סי' כ"ט ע"ש.

ומ"ש התוס' בדיבור זה מהירושלמי דאם אכל פרידה של ענב בעי ברוכי משום בריה והראו פנים אי חולק על גמרין אי לא ע"ש באורך. הנה במכות דף י"ג תנן א"ל אף חטה אחת כברייתה ובש"ס דף י"ז מבואר דלרבנן בעו ברייתי נשמה ועמ"ש הרב חוות יאיר בתשובה סי' ק"ס ומשם באר"ה:

והרדב"ז בתשובה סימן ת"ב מדפוס ויניציא האריך בזה ומסיק דתלמודין פליג על הירושלמי ומיהו נכון לצאת מספק ברכות וכדברי הטור ע"ש. ועמ"ש התוס' בסוכה דף כ"ו ע"ב בענין זה באורך:

דף לט:

אתמר הביאו לפניו פתיתין ושלמין אמר רב הונא וכו' כתב רבינו האיי גאון בתשובה כ"י הובאה בתשר הגאונים כ"י סי' ק"א וז"ל היכא דשלם חביב ליה מן הפתיתין אפילו רב הונא מודה דעל השלם בוצע כי קאמר רב הונא היכא דפתיתין חביבין ליה כגון פתיתין פת נקיה ושלם הדראה רב הונא סבר חביב ליה עדיף ור' יוחנן סבר שלם עדיף

והוא מצוה מן המובחר וכו' ואיכא מרבנן דאמרי הכי עיקר שמעתא הביאו לפניו פתיתין ושלימה כגון שפתיתין אינם צריכים בציעה וקרובים לאכילה קאמר רב הונא מברך עליהן ולא מענין חביב ושאינו חביב וקאמר ר' יוחנן שלם עדיף ומר בריה דרבינא ומשנת שלמן כיון דזה קרוב לאכילה וזה הדור מברך על שניהם עכ"ל. ועמ"ש בסוגיא ופירש"י והתוס' בספר עמק הברכה דפוס אמשטרדם דף ב' ע"ב:

מניח הפרוסה בתוך השלימה פי' על גבה באמצע השלמה ופורסין מן הפרוסה ובפסח מניח פרוסה בתוך שלימה פי' פרוסה תחתיה שהלשון סובל הדרכים שניהם וגבי מצה ניחא טפי בכה"ג דכיון ששתיהן מין א' הדור מצוה שתהא שלימה למעלה ויוצא ידי לחם משנה אפילו חל להיות בשבת. הרמ"ע בספר אלפסי זוטא כ"י .

דף מ.

אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו' בגיטין דף ס"ב גריס אסור לאדם שיטעום וכו' ועמ"ש בעניותי בס' הקטנים ברכי יוסף ומחזיק ברכה סימן קס"ז ע"ש:

מאן תנא דעיקר אילן וכו' עמ"ש אני בעניי בס' הק' ברכי יוסף א"ח סימן ר"ו בס"ד

דף מ:

ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות וכו' הראשונים הקשו דבריש תפלת י"ח אינו מזכיר מלכות והרא"ש תירץ דכיון דאית בה האל הגדול חשיב מלכות ושמעתי אומרים משם הרב תי"ט שפירש בזה כונת הפסוק ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר הכונה הדין הוא להזכיר מלכות בברכה וז"ש ארוממך אלהי המלך וגם להזכיר השם וזהו ואברכה שמך לעולם ועד. והשתא קשה דבכל יום אנו עושין להפך שמתפללין תפלת י"ח בשם לבד ולא אמרינן מלכות וז"ש בכל יום אברכך בתפלת י"ח ואין בה מלכות כי אם שם וז"ש ואהללה שמך. ותירץ תירוץ הרא"ש דכיון דאמרינן האל גדול היינו מלכות וז"ש גדול ה' ומהולל מאד דאע"ג דלא יש מלכות בפירוש מ"מ אמרינן גדול ה' וזה עולה במקום מלכות ע"כ שמעתי משם הרב ז"ל ודפח"ח. ושוב מצאתי בירושלמי ריש פרק הרואה דף מ"ד שם ומלכות מפיק לה מהאי קרא ארוממך אלהי המלך וכו' ע"ש. ושם בירושלמי בנסחא קמן הגירסא דרב בעי מלכות והוא הפך תלמודין. והרשב"א ז"ל בחידושיו פ' הרואה מייתי הירושלמי כנסחתינו. אך הרא"ש ל"ג רב בירושלמי וכבר

הרב מעדני מלך העיר על זה ע"ש ובאחרונים ועמ"ש בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' קפ"ח אות ה' בס"ד:

מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול וכו' יש להרגיש דמאי פריך הא הכי הוה עובדא ושאלו לרב הדין והורה דיצא וי"ל דסתמא דתלמודא דרבינא ורב אשי פריך על סתמא דתלמודא דבימי רב שקבעו זה בתלמוד והוו גרסי ליה התלמידים על זה הקשה מאי קמ"ל לסדרו בתלמודא וכיוצא בזה תירץ הריטב"א בביצה ריש דף ז' הובא בשיטה מקובצת שם ובחידושיו לשבועות דף ל"ו:

דף מא:

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. מכאן יש ראיה לדעת הרמב"ם דקרי גם להל"מ מדרבנן כמו שהביא הפר"ח י"ד סי' כ"ט דהרי שיעורין הל"מ וקרי להו מדרבנן. ואחר זמן רב ראיתי שהזכירו מופת דורנו הרב דברי אמת בקונט' דף פ"ג. [ומה שכתבתי לפנים בשבת על דף ע"ד דמרן בכסף משנה כתב כהרב פרי חדש דהרמב"ם גם להלכה למשה מסיני קרי לה דברי סופרים כוונתי על מ"ש בה' אישות והביאו הרב פר"ח שם אך מחלפא שיטתיה דמרן כמ"ש שם הרב פרי חדש ועמ"ש בעניותי לפנים פ"ז דאהלות]:

זה שני לארץ וזה חמישי לארץ. מקשים דלימא קרא ארץ חטה וזית שמן ושעורה ודבש וגפן וכו' ואני ההדיוט בקונטריס יעיר אזן מכללים תירצתי דאצטריך הארץ הלזו בתרא לג"ש דבכורים שיהיו מז' המינים ע"ש באורך ועתה ראיתי בתוס' ישנים כ"י שכתוב שם וז"ל. וא"ת לכתוב ארץ חטה וזית ושעורה וי"ל שלא רצה להפסיק הזית בין חטה ושעורה שהם מיני זרעים עכ"ל ובמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' רי"א יש ט"ס ותקנתיו בקונטרס מחזיק ברכה בסי' הנז' בס"ד:

דף מב.

ואבע"א מהכא שנאמר ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. הא דמייתי מהך קרא דיוסף ולא הספיק בקרא דיעקב דקדים כבר כתבו המפרשים איש איש ממקומו. ומ"ש הרב ישרש יעקב בתוך דבריו דבית המצרי אינו מזומן לברכה לאו דוקא דהא פ"ד דסנהדרין אמרו דיצאת ב"ק ואמרה דעובדיה ירא ה' וביתו של אחאב אינו מזומן לברכה ש"מ דבמצרי ליכא למימר אינו מזומן לברכה. ומה גם דאיכא נסחי התם דאחאב הזכיר לעובדיה יעקב ויוסף אלא כונת הרב לומר דהיה מקום לומר דאינו מזומן לברכה שהוא לקחו לעבירה:

ואפשר לומר דמאי דחדית בקרא דיוסף היינו לפי דלבן אף שהוא רשע בנותיו מזומנ' לברכה אשר בנו שתיהם את בית ישראל וכמ"ש מהרש"א שם פ"ד דסנהדרין ובית פוטיפר איהו בקרי ואיתתי' בבוציני ואסנת לפי רז"ל היתה בת דינה וגדלה בבית פוטיפר וא"כ הו"א דכיון שאין בבית לא האיש ולא האשה ולא זרעם מזומנים לברכה אין מקום לשרות הברכה לזה חידש דכיון דהיתה אסנת שם ונתגדלה בביתו מזומן לברכה קרינן ליה. משא"כ אחאב דכל ביתו אינו מזומן כמ"ש מהרש"א שם .

ועוד אפשר לומר דאביי קאמר תיכף לת"ח ברכה ומקרא דיעקב לא שמעינן דהיה תיכף ואדרבא י"ל שהיה אחר זמן ומ"ה הוצרך לבן לומר שידעו לבן בניחוש כדכתיב נחשתי ויברכני. לזה הביא קרא דיוסף דמפרש קרא ויהי מאז הפקיד אותו וכו' ויברך ה' את בית המצרי ומשמע תיכף כשהפקיד. ומינה דגם יעקב אע"ה כך היה דתיכף ניכרת הברכה. ועכ"ז לבן ברשעו היה תולה הדבר במקרה עד שניחש כי לו נחש ביעקב וידע שנתבר' בעבורו וע"ש בישרש יעקב דף י"ד ע"א דמייתי גירסא מחודש' תכף לריח טוב ברכה וכו'. ומשמע מדבריו שכך גי' הרי"ף והרב ת"ל ובש"ס ועין יעקב אשר לפנינו לא גריס הכי:

דף מג:

ואמר רב זוטרא בר טובי' אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה. נראה לפרש כי הירח היא ופני יעקב החקוקים בה הרי כאן שנים והאדם הרי שלשה. הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י ריש מכילתין. וכפ"ז יש לדחות ראיית הפר"ח י"ד סי' י"א ס"ק ב' בסגנון אחר ממה שדחיתי בספ' הקטן ברכי יוסף שם ובמ"ש בקונטרס מחזיק ברכה שם בס"ד:

ולא היא לאשתמוטי נפשיה וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' רי"ו ושם בח"מ סי' י"ב דף נ"א בס"ד ע"ש באורך:

משנה. זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה וכו'. פירש בס' עמק ברכה כלל ה' דף י"ח מדפוס אמשטרדם דמכלל כל שהוא עיקר נוציא דין דיש אוכלים פת בשעת שתיה כדי שיוכלו לשתות דאם היה הפת לפניו בשעת שתיה מברך על המשקה לפי מה שהוא ופוטר את הפת שהיא טפילה לשתיה ואין לחלק בין אוכלין ואוכלין למשקין ואוכלין כמ"ש מהרא"י בתרומת הדשן סי' ל"א ע"ש עכ"ל:

ועוד יש לומר דזה הכלל ללמדנו אפילו אין מאכל העיקר מזיק אם לא יאכל הטפל כמו מליח ופת אלא שאוכל הטפל לתענוג או קנוח בלי שיש לו היזק מהעיקר אפ"ה כל שהוא טפל נפטר בברכת העיקר וכמו שהרב הנזכר האריך להוכיח שם לעיל דין זה

ופשוט. ועיין בדרישה א"ח סי' רי"ב דשדי נרגא בדברי הרב עמק ברכה. והרב אליה רבה יצא לישע הרב עמק ברכה ועלתה הסכמתו לענין דינא כדברי הרב עמק ברכה ע"ש:

דף מד.

שהיו בה שמנים זוגות כהנים וכו' רש"י בחולין דף מ"ד הביא זה מגיטין פ' הנזיקין וכתב סדר הדורות דף ק"ב דליתיה בגיטין אלא הכא. ובאיכה רבתי פ' בלע ה' ולא חמל אמרו פ' אחים כהנים וכו' בלילה א' תלונהו בחדא גפנא וכו' והוא ט"ס כמ"ש הרב סדר הדורות וכבר מהר"ש יפה שם כתב דה"ג כללינהו בהדא גפנא ע"ש וזהו חידוש נמי שנישאו כולם בלילה א' וכן הוא בירושלמי פ"ד דתעניות. ובשמעתין מפורש דהיה בעיר ששמה גופנית וז"ש בירושלמי ואיכה רבתי בהדא גופנא וכן מ"ש שם ע"פ היו צריה אזל אספסיינוס מסחי בהדא גופנא וכבר השיג הרמד"ל במעריך על מתנות כהונה ע"ש. ורש"י ז"ל פירש שמנים זוגות אחים שנים שנים אחים היו כולם וכן נשותיהם עכ"ל ונרא' דאתא לאפוקי דלא נימא דבכללן ימצא ג' אחים או ד' אחין נשואי' לג' אחיות או לד' אחיות לז"א דלשון הש"ס דאמר פ' זוגות משמע שנים שנים דכל ב' אחין נשואין לב' אחיות דאלת"ה הו"ל לרבותא לאפושי ולומר ק"ס אחים כהנים נשואים לק"ס אחיות כהנו' אלא דדקדק לומר שהיו שנים שנים וכן נשותיהם וק"ל:

וחותם על הארץ ועל המחיה מחתם במאי חתים וכו' גירסת הספרים קשה להולמה וכן גירסת הרי"ף והרא"ש שיש שינוי מגירסתנו אבל גרסי נמי חתימת על הארץ ועל המחיה. וא"כ מאי בעי בתר הכי מחתם במאי חתים ומייתי לדרב דחתים ברוך מקדש ישראל ור"ח הרי קאמר וחותם על הארץ ועל המחיה. ומהשאלתות פ' יתרו מוכח דלא גריס וחות' על הארץ ועל המחיה וכן מוכח מדברי ריא"ז שהבי' השה"ג וכן מוכח מדברי בה"ג וכן מוכח מדברי הרשב"א בחידושיו עיין בדברי קדשם בחון בהם. ואחר זמן מצאתי לרבינו ישעיה הראשון בתשובה שהעיר בגירסאות אלו והאריך והובאה תשובתו בס' שונה הלכות דף ז"ך:

דף מה.

הלכתא מאי א"ל פוק חזי וכו' עמ"ש אני בעניי בשם הגדולים ח"ב דף צ"ב איברא ידי לא אסורות לברר האמת ויש לי להאריך ולברר שאין סתירה לדברי מהרשב"א על דף מ' אכן כונת לימודינו לעשות נ"ר ליוצרנו לפי קצורנו ובכן לכבוד שמו ית' עמד קנה במקומו וקמיה שמיא גליא ועמ"ש הג' הרמ"ע בתשו' שהבאתי במשג"ב סוף דף נ"ד:

מה"מ אמר רב אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי וכו' הא דרב אסי לא מייתי קרא דמשה רבינו ע"ה כדמייתי ר' אבהו מקרא כי שם ה' אקרא, אפשר משום דקרא דגדלו איירי בברכה בהדיא דכתיב מקודם אברכה את ה' בכל עת. ותו דמפורש יותר גדלו לה' אתי על דרך נברך שאכלנו. משא"כ בקרא כי שם [ה'] אקרא. ור' אבהו בחר להביא כי שם ה' אקרא לאשמועינן דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא כמ"ש בתעניות .

מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו וכו' שאין ת"ל וכו'. מרן בכ"מ פי"ב מתפלה כתב דמהכתוב אין ראיה אלא שהקורא לא יגביה קולו יותר מהמתרגם אלא דמשמע ליה לגמרא דקורא ומתרגם שוים הם וכי היכי דאשכחן דקורא לא יגביה קולו מן המתרגם הה"נ דמתרגם לא יגביה קולו מן הקורא עכ"ל וק"ק דהו"ל לר"ש בן פזי לומר דין המפורש בכתוב ולומר מנין שאין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם שנאמר משה ידבר וכו' ומיניה נשמע שאין המתרגם רשאי וכו' וי"ל דלכתחילה נקט שאין המתרגם וכו' לאשמועינן דכי היכי דמהכתוב נשמע דקורא לא יגביה ה"ה מתרגם ודא ודא חדא היא ומשו"ה נקט חלוקה שאינה בכתוב ללמד בקוצר דזה וזה שוים:

ורש"י פירש בפירוש החומש והאלהים יעננו על דבר הקול שהקב"ה מסייעו להיות קולו מתגבר ונשמע ובזה אפשר לפרש מאמרינו כי הנה בכתוב הזה לא נזכר אמירת הקב"ה רק התחיל הכתוב משה ידבר דהיינו ידבר אל העם מה שדיבר הקב"ה ולא נזכר אמירת הגבוה וז"ש שאין ת"ל בקול דתיסגי והאלהים יעננו. וכי תימא דאצטריך לומר דה' מסייע למשה שיתחזק קולו. ומה ת"ל בקול הול"ל והאלהים יעננו קול. אלא בקולו של משה כלומר היה נותן לו כח כמו שראוי להיות קולו של משה שוה לקול ה' שהוא הקורא כביכול לפי שאין המתרגם רשאי להגביה או להנמיך קולו מן הקורא ולכן ה' שהוא הקורא היה נותן בקולו של משה כפי הראוי שיהיה שוה לקולו ובזה ניחא הכל ודקדוק לשון המאמר:

ואפשר לרמוז שרז"ל במתק לשונם כיונו לרמוז מעלת משה רבינו בנבואה שהיתה מבחינת קול שהוא הבחינה היותר גדולה היתה מתלבשת בקול משה עצמו כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל בריש שער רוח הקדש וז"ש שאין ת"ל בקול דתיסגי לכתוב שיאמר והאלהים יעננו ותיבת בקול יתר וכי תימא שבא לרמוז שבחינת נבואת משה רבינו ע"ה היתה מבחינת קול הול"ל משה ידבר וקול אלהים יעננו ומה ת"ל בקול. אלא בקולו של משה הכונה דלא לבד השמיענו הכתוב שנבואתו מבחינת קול אלא שרומז עוד שהיה מתלבש ממש בקולו עצמו של משה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל וזה רמזו בלשונם חוץ מפשטן של דברים שהוא ללמוד שאין המתרגם וכו' כי כן דרך רז"ל להסתיר בדבריהם רזי עולם

במתק ויופי לשונם הקדוש. ומ"ש מהרש"א שכביכול הקב"ה היה מתרגם בע' לשון וכו' אינו מחוור דאף שדיבורו נחלק לע' לשון לא נכון לומר שהוא מתרגם כביכול שאפי' ישראל לא היו מבינים ואמרו ואל ידבר עמנו אלהים וכו' גם מ"ש הרב עיון יעקב דז"ש שהדבור נחלק לע' לשון היה דיבורו של משה רבינו ע"ש וז"ש באר היטב בע' לשון וכו' ע"ש לא נהירא דלשון הש"ס דיבורו של הקב"ה מתחלק לע' לשון ודוק היטב:

דף מה:

ולא והא רב פפא אפסיק לאבא מר בריה איהו וחד שאני רב פפא דלפני' משורת הדין הוא דעבד איכא למידק אטו ס"ד דמקשן דמ"ש אין שנים מפסיקין לאחד היינו שאין יכולין להפסיק הא ודאי לא מסתבר ופשיטא דמאי דאמרו אין שנים מפסיקין לאחד היינו שאין חייבין להפסיק אבל אם ירצו להפסיק מפסיקין ומאחר שכן ודקארי לה מאי קארי לה ומאי פריך מרב פפא דאפסיק איהו וחד דעמיה הם נתרצו להפסיק ולאו מדינא ותו התרצן אמאי האריך לומר שאני רב פפא דלפני' משורת הדין הוא דעבד דהא דקאמר שאני רב פפא יתר. ואפשר דהכי פירושו אי אמרת בשלמא דשנים צריכין להפסיק משו"ה אבא מרי הפסיק אכילתו על סמך שאביו יעשה כדין והראה לפניהם שהשלים או אמר להם שיזמנו כלומר שיפסיקו לזמן מאחר דדינא הכי. אלא אי אמרת דדינא הוא דאין צריכין להפסיק אמאי אמר להם שיפסיקו דאם היה אחר ניחא אבל אין זה כבוד אב שהבן ירצה שיעשה לו מה שאינו חייב. ותירץ שאני רב פפא דאיהו מעצמו מבלי שיעשה בנו שום הרגש רצה האב לעשות לפנים מש"ה. אי נמי הכונה שאני רב פפא דרגיל לעשות לפנים משורת הדין וכיון דהכי ארחיה אבא מר סמך על פי מדותי"ו כי חיו"ת הנה. אי נמי דאף דקי"ל אחד מפסיק לשנים כי יקרה הלא אב אחד ושני בניו מסובין ובניו השלימו אף דבעלמא דינא הוא להפסיק מסתברא דאבא לגביה בניה אין צריך להפסיק להם כי הם מצווין בכבודו והיינו דקאמר התרצן שאני רב פפא כלו' אף לפי סברתך דשני' צריכין מן הדין להפסיק אין דין זה לגבי אביו ודעמיה ואיך אפסיק רב פפא אלא מוכרח לומר דלפנים משורת הדין עבד א"כ גם עתה שפיר מצינן למימר דשנים אין צריכין להפסיק ולפנים מ"ה עבד ולז"א שאני רב פפא כלומר דעל כרחך לכל הדברות אתה מוכרח לומר לפנים מ"ה עבד:

דף מו.

אי מתפח קטינא חריך שקיה וכו' יש להרגיש אמאי לא הזכירו בשמו ויאמר אי מתפח ר' זירא ואמאי הזכירו בכינויו. ואפשר לומר במ"ש משם גורי האר"י זצ"ל דכשהאדם הוא בצרה טוב להזכי' זכיותיו לעורר מליצי יושר למעלה. ועל כן ר' אבהו אף הוא היה מתכוין להזכיר צדקת ר' זירא דלא היה שולט בו האור מצד כשרון מעשיו ולא איחרוך שקיה אלא משום דיהבי ביה עינא. והיה מפורסם עד שהיו קורין לו קטינא חריך שקיה ומזה שנתפרסם לקרותו כך רבים השיב מעון והרבה נתקנאו במעשיו ואלו הם פרקליטין גדולים ועל כן קראו כן לעורר הרחמים:

לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר בעל הבית בוצע איכא למידק דמאי דעתיה דר' אבהו דאמר לר' זירא לשרי לן מר והלא הוא סבר כר' יוחנן דאמר בעה"ב בוצע ואורח מברך וכמ"ש בסמוך ואיהו כמאן סבירא ליה כי הא דאר"י בשם רשב"י בעל הבית בוצע ואורח מברך. ותו השתא ר' זירא השיג לר' אבהו מר' יוחנן דאמר בעה"ב בוצע משמע דגם הוא סבר כר' יוחנן ובתר הכי השיגו מרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך וא"כ לרב הונא דמן בבל אין קפידא אלא דבוצע מברך יהיה מי שיהיה ולא כמ"ש רבי יוחנן בעה"ב בוצע ואורח מברך. ואפשר לומר דאף דרבי אבהו סבר כרבי יוחנן דבעה"ב בוצע מ"מ רצה לכבד לרבי זירא משום שהסעודה לכבודו והוא סיבה לכל זה ודינו כמוהו. ורבי זירא השיבו דהו"ל לדקדק בדברי רבי יוחנן דנקט בעל הבית בוצע ודקדק לומר בעה"ב בוצע ולא אמר בעל הסעודה בוצע לומר דהכל תלוי בבעל הבית אף אי אתרמי מילתא כי האי בעל הבית הוא הבוצע. ומשום דאיכא פלוגתא דלרבי יוחנן בעה"ב בוצע ואורח מברך ולרב הונא דמן בבל בוצע מברך סבר רבי זירא לחוש לתרוייהו ובברכת האורח שאינו מן הדין רק משום דרך ארץ לברך לבעה"ב וגם שיכול לברכו בינו לבין עצמו קודם או אח"ך סבר דאין להקפיד ועל כן בעה"ב בוצע והוא מברך ובזה יצאנו מידי רבי יוחנן ורב הונא דמן בבל. ואחרי כותבי ראיתי להרשב"א בחידושיו שדקדק במ"ש בסמוך ואיהו כמאן ס"ל כרבי יוחנן וכו' דא"כ רבי אבהו היכי קאמר לר' זירא לבצוע ותירץ דשאני רבי זירא דהו"ל כבעה"ב בסעודה זו דמחמתיה עביד יומא טבא לרבנן עכ"ל עלץ לבי שכיונתי במקצת לדעת גדול ואחר זמן רב ראיתי שכ"כ בתוספות רבינו יהודה כ"י כדברי הרשב"א:

דף מז.

תוס' ד"ה ואין המסובין רשאין לטעום וכו' ותימא מההוא סבא דע"פ וכו' א"נ יש לומר דלא שתה אלא להראות לו מעשה שלא היה צריך לומר יותר עכ"ל. ולכאורה תירוץ זה דחוק דההוא סבא לא יחשוד דרב אשי גדול הדור לא ידע סדר הקדוש דאע"ג דחזייה דאגיד הוא רחוק לומר דלא ידע. ויש לישב דהאי סבא שמע כי אמרי ליה לקדש קדושא רבא וחזייה דאגיד והבין דנסתפק שיש להם מנהג אחר ולהכי הראה עצמו כאלו שותה לרמוז לרב אשי דאין מנהגם חלוק ובתוספות ישנים כ"י (וכנראה שהם תוס' רבינו יהודה דמייתו הפוסקים) תירצו לחד שינוייא שהוא היה מהרהר לשתות אבל לא שתה עכ"ל שוב ראיתי שכך תירץ הרא"ש בפסקיו דהיה מסרהב ומכין עצמו לשתות אבל לא שותה עכ"ל:

יתיב רב ספרא וקאמר לטעום אתמר למאי נפקא מינה שחייב אדם לומר בלשון רבו. מהכא מוכח דאין חילוק בין טעימה לאכילה וקשה על הרב ט"ז בא"ח סי' קס"ז בדין אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו דכתב אכילה אבל טעימה מותר ע"ש והרי תלמוד ערוך דמוכח בהדיא דגם כשאמר לאכול היינו לטעום נמי דהא קאמר דלא נפקא [מינה] אלא שחייב לומר בלשון רבו ש"מ דאי לא"ה היינו לאכול היינו לטעום. ואולי שאני הכא דקאמר לאכול כלום והאי לישנא הוי כאלו אמר לטעום. אבל פשטן ועיקרן של דברים שבלשונם קרו לאכילה טעימה וכמ"ש התוספות בשבועות דף כ"ב והריטב"א בחידושיו שם. וקצת יש להרגיש על התוס' שם דאפיקוה בלשון שמא בלשונם הוו קרו לאכילה טעימה. וספיקות שלהם ודאות הן דהכי מוכח משמעתין ועמ"ש הרשב"א בחידושיו פ' תפלת השחר (דף כ"ח) משם הראב"ד גבי מותר לטעום קודם מוסף די"א טעימה ולא אכילה וכו' ע"ש ועמ"ש אני בעניי על דברי הט"ז הנז' בס' הקטנים ברכי יוסף ומחזיק ברכה שם סי' קס"ז:

אילו מייתי ליה ארדלייא וגוזליא לאבא וכו' פי' רש"י ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו. וק"ק דרב שמו אבא כמ"ש רב שרירא ורב האיי גאונים הביאם בערוך ערך אבייי. ותו קשה ממ"ש בחולין קל"ז דאמר רבי יוחנן לאיסי בר היני אבא אריכא קרית ליה ופירש"י ולא אמרת רבינו בלשון כבוד:

וראיתי בתוספות ביבמות דף נ"ז ע"ב אהא דאמר שמואל התם ומודה לי אבא ופירש"י משום דקשיש מיניה קרי ליה אבא כמו נשיאי ורבי דחו פירש"י משום דכך שמו אבא ומייתו ההיא דחולין להוכיח ששמו אבא אבל לא הקשו דאי כפירש"י מאי קאמר אבא אריכא קרית ליה. ועוד יש להעיר על רש"י דבשבת דף נ"ג ע"א דאמר שמואל אי הכי

אמר אבא וכו' פירש"י חבירי. ורשב"ם בבתרא דף נ"ב ע"א על מה שאמר שמואל ומודה לי אבא פירש כך שמו והביא מההיא דחולין הנז' ושכ"כ בערוך:

שוב ראיתי בתוס' חולין דף ל"ח שהאריכו בזה וכתבו דההיא דחולין דאמר אבא אריכ' קרית ליה היינו משום דאמר אריכא דהוא לשון גנאי ע"ש אמנם בתוספות ישנים כ"י בשילהי מכילתין אשר תחילת דבריהם העתיק הרב יד מלאכי אות תקנ"ג שם דחו דאינו גנאי לומר אבא אריכא ע"ש. והתוס' שם בחולין דף ל"ח הקשו מסוף יומא אבא אזיל למקטל גברא וכתבו דלרש"י דאבא לשון חשיבות ניחא. וכן כתבו בתוס' ישנים כ"י סוף מכילתין ובתוספות ישנים סוף יומא דשמא אבא דרך כבוד כמו אבי קוראו כן. וק"ק על תוס' יבמות הנז' דלא נרגשו מההיא דיומא. וגם מההיא דיומא ק"ק על מהר"י קולון שרש ק"ע דף קפ"ה ע"א דמוכרח לומר דאבא הוא דרך כבוד כמ"ש התוס' בחולין דף ל"ח ותוס' ישנים סוף יומא וסוף מכילתין כמדובר. אחר זמן נדפס סדר הדורות ובתחילת סדר תנאים ואמוראים דף ס"ה ע"ג ראיתי שהזכיר רוב המקומות הנז' ויותר מהמה ע"ש:

ומתוך הדברים הרי הוא כמבואר דעת עליון רש"י ז"ל ובחכמה יסד אר"ש כמדתו לכל רוח חכמה דלא נעלם מרש"י ששם גדול רב הוא אבא ומה גם דהכי מוכח בחולין דף קל"ז אבא אריכא קרית ליה אמנם עינינו הרואות דתלמידי רב קרו ליה אבא כההיא דרב כהנא דמי פומיה דאבא כפי נסחת התו' ורב הונא סוף יומא אזיל אבא למקטל גברא. ומוכרח דהקריאה שלהם היתה אבא כלומר אבי המביאני לחיי העה"ב ולא שהזכירו את שמו ח"ו וכן פירש רש"י בסוף יומא אזל אבא רבי (כצ"ל). ועם כל זה דאבא מתפרש נמי משמעותו רבי איסי דאמר אבא אריכא אע"ג דאריכא אינו גנאי כמ"ש התוס' ישנים בשילהי מכילתין. מ"מ באומרו אבא אריכא אינו מורה החשיבות כמו אם היה אבא סתם ומשו"ה אמר לו אבא אריכא קרית ליה. אי נמי דאבא נהי דהוא לשון חשיבות אמנם יצדק לשון זה לחבירו או גברא רבא. אבל איסי הי"ל לקרותו רבינו. אמנם אי היה תלמידו הגם שיאמר אבא ניכר שכונתו ר' אבי המביאני לעה"ב. ומשו"ה בשמעתין ודכוותה דאמר שמואל לרב אבא פירש דהוא לשון חשיבות וכבוד. אך כי חזינן דשמואל אמר אבא בענין שהוא חולק על רב לפי הענין פירש חבירי כמ"ש בשבת דף נ"ג ודכוותיה בתעניות דף ד' ברם בחולין דף מ"ה ודף פ"ד גבי רבי יוחנן אפשר לפרש דכונת רש"י היינו שקורין דרך חשיבות כמ"ש ביבמות דף נ"ז ודוק הטב:

והנה לפום ריהטא מדברי התוס' ישנים דיומא ודסוף מכילתין כ"י ותוס' דידן בחולין דך. ל"ח יש ללמוד דין דמי ששמו אבא בנו ותלמידו יכולין לקרותו בשמו אבא שהוא כמו אבי כדרך שרב הונא קרא לרבו רב אבא ואין בזה משום אסור לקרוא לאביו ולרבו בשמו

שנענש. איברא דיש לדחות חדא דראינו שהתוס' ביומא ובמכילתין כתבוהו בלשון שמא. ועוד יש לחלק דרב דכ"ע קרו ליה רב כמו שהיו קורין רבי לרבינו הקדוש בא"י ומיעוטא דמיעוטא היו קורין לו אבא. כאשר הבן או התלמיד קורין לו אבא ניכר מאד שר"ל אבי דכ"ע קרו ליה רב ומשו"ה שרי דנודע דאין כונת התלמיד לקרות בשמו ח"ו אלא אבי וכונתו ניכרת אמנם באדם הנקרא אבא וכ"ע קורין אותו אבא. אז אסור לתלמיד ובן לקרותו אבא דנראה דקוראו בשמו כדרך שקורין לו הכל ודוק:

דף מז:

לדבר מצוה שאני מצוה הבאה בעבירה וכו' עמ"ש אני בעניי בספר מחזיק ברכה א"ח סי' רנ"ד עש"ב:

א"ר הונא ט' וארון מצטרפין א"ל ר"נ וארון גברא הוא אלא אמר רב הונא ט' נראין כעשרה מצטרפין. איכא למידק ורב הונא מעיקרא מאי סבר דקאמר ט' וארון מצטרפין ואיך ס"ד לומר כן. ודרך דרש אפשר לומר דטעם ט' נראין כעשרה היינו מטעם קדושת הארון מתרבה השפע ונראין כעשרה ודא ודא חדא היא וכך היתה כונת רב הונא מעיקרא דט' נראין כעשרה דקדושת הארון נשפעת עליהם ונראין כעשרה. ובסוף אמרה בלשון שמובן ורב נחמן לא ירד לסוף דעתו שכך היה רוצה לומר מעיקרא ומ"ש אלא אמר רב הונא כאלו הדר ממאי דאמר מעיקרא. הכונה דהדר מלשון המימרא דאמר ברישא דראה דאף ר"נ לא הבין ולכן קבע לשון המימרא כך ט' נראין כעשרה מצטרפין והיינו דהדר מלשון שאמר בתחילה. ואני שמעתי באומרים דמאי דקאמר רב הונא ט' וארון ר"ת וארון הוא ואחד רואה ואינו נראה דכביכול מצטרף ור"נ הבין הפשט ורב הונא קבע לשון המימרא ט' נראין כעשרה והיינו דכביכול מצטרף:

דף מח.

אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה וכו' הקשה הרב מקראי קדש דף נ"ג דפ"ק דר"ה אמרינן אביי ורבא מדבית עלי ופירש"י פ' הזרוע אמרו דרבא לא היה כהן ושמא אמו מדבית עלי וכו' רבא דעסק בתורה חיה מ' שנין אביי דעסק בג"ח חיה שתין ופ' אע"פ חומה דביתהו דאביי אתה לקמיה דרבא אלמנה למתבע מזוני ואיך יתכן ג' מאמרים הללו. וקושיא זו של כת הקודמין היא הוא הרב תורת חיים בשיטתו שם פרק הזרוע ע"ש. גם בספ' סדר הדורות דף קמ"ד ע"ב הביא ראיה מהכא דאביי ורבא היו קטנים בני גיל בזמן אחד ע"ש באורך. ואני בעניי ראיתי בהלכות גדולות דף י"א ע"א דגריס בשמעתין

אביי ורבא בר רב חנין כריכו ריפתא קמיה דרבה וכו' אביי נפק לבראי אחוי לרקיע' ורבא בר רב חנין אחוי לטללא וכו' וכפי גירסא זו הקולות יחדלון. ולא היה צריך הרב הנז' להרחיק עדיו ולהביא מפ' אעפ"י דלקמן דף נ"ו א"ל בר הדיא לרבא אביי שכיב ומתיבתיה אתייה לגבך. ואחר זמן רב ראיתי דהכי גריס הרב המאירי ז"ל בפסקיו כ"י גם כן ככתוב בהלכות גדולות אביי ורבא בר רב חנין:

ואיהו סבר רובא דמנכר וכו' עמ"ש בברכי יוסף סי' נז"ר ודברים אחדים דף ק"פ ע"ש:

דף מט.

הטוב והמטיב צריכה מלכות וכו' עמ"ש אני בעניי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סימן קפ"ט ובספר הקטן מחזיק ברכה שם ומשם באר"ה:

דף מט:

שבתות וי"ט דלא סגי דלא אכיל וכו' עיין מ"ש התוספות והרשב"א בחי' והרא"ש בפסקיו והר"ן בסוכה ויש לי שקלא וטריא בדבריהם והארכתי בתשובותי בס"ד. ועמ"ש הרב דבר משה ח"א ח"מ סי' קכ"ג ומה שהקשה על הרא"ש לק"מ ועוד יש להשיב בדבריו ודוק:

דף נ.

בשאלה שאני וכו' עמ"ש אני בעניי בספרי הקטן ראש דוד פ' שמיני ושם הבאתי דברי הרב תאוה לעינים ודברי הרב דברי אמת ע"ש:

בהדי פלוגתא למה לך וכו' עמ"ש הט"ז סי' קס"ז ומ"ש אני בעניותי בברכי יוסף ומחזיק ברכה ע"ש:

דף נא:

שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי. צריך להבין מה היתה כונתה בדברים הללו ואי תימא שאינם דברי חכמה למה נכתבו בתלמוד הקדוש. ואפשר לומר דעולא לא רצה לשלוח לה כוס של ברכה משום דאין פרי אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש. וילתא סברה דהן לו יהי כדברי דרשה זו ה"ד בבנים אמנם הא אמרינן דאין הברכה מצויה בביתו של אדם אלא בשביל אשתו וכמ"ש פרק הזהב ומוכרח דהך דרשה לענין בנים אבל שאר מילי הברכה בשביל אשתו והי"ל לשגר כוס של ברכה וכדתניא משגרו לאנשי ביתו וכמ"ש פרק הפועלים לשגר לה כוס של ברכה. ואיהו משום דגולה ממקומו

לא שת לבו לחילוק זה כמ"ש פ"ק דמגילה מיום שגלינו מארצנו וכו' זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו ולמדנו שהגולה ממקומו אין דעתו מיושבת עליו וה"נ עולא אף שחכם גדול הוא להיותו גולה לא נתישב ודימה כל דבר לפרי הבטן ולא היא וז"ש ממהדורי שאינם במקומם מילי דברים בעלמא שאינם מיושבים בדעתם להיותם גולים ממקומם ואינם מכוונים להלכה. ומסמרטוטי כלמי כונתה על דרך שאמרו בכתובות דף י"ז לא תסמכו לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין ופירש"י לשון סמרטוטין כלומר שאין נותנין טעם הגון לדבריהם עכ"ל בסנהדרין דף י"ד הוא הדבר שרמזה לו שאין טעם בדבריו כסמרטוטין שעמדו כני"ם ואינם הגונים וגם דבריו לא יכונו שאין בהן בנותן טעם ודוק ואחר כמה שנים בא לידי ספר זרע ברך ח"ג על ברכות וראיתי שכיונתי לדעתו ז"ל בחלוקת ממהדורי מילי דף ל"ו ע"א והוא האריך מאד במאמר זה ע"ש:

ד"א ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. איכא למידק אטו ב"ש לית להו דתדיר קודם והא מקרא נפקא וכמ"ש ריש פרק כל התדיר וי"ל דסברי ב"ש דהכא לא שייך הא דתדיר קודם דאינו אלא בשני דברים נפרדים אבל הכא מי גרם ליין שיבא וכו' ובזה לא נאמר תדיר קודם. א"נ ב"ש סברי תדיר ומקודש מקודש קודם וקידוש מקודש והכי אתמר בירושלמי פרק בא לו ויש בזה אריכות דברים אין כאן מקומו:

דף נב.

ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול כתבו התוס' ד"ה ורבי יהושע בתוך דבריהם וז"ל האי תנא סבר טפי מרבי יהושע וכו' ע"ש וק"ק דהש"ס בהדיא קאמר ורבי יהושע היא ומריהטא דלישנא דהתוס' משמע דהוא תנא אחר דסבר טפי וא"כ לאו רבי יהושע היא. לכן נראה להגיה אות אחת בדבריהם במקום מ"ש מרבי יהושע צ"ל דרבי יהושע וכונתם כמ"ש בפסחים דף קי"ד דדקדקו זה מלשון רבי יהושע עצמו ודוק:

דף נב:

תיכף לנט"י סעודה וכו' כתבו התוס' והא דלא חשיב לה לעיל וכו' משום דשנויה במשנה לא חש למתנייה ומקשים דגם סמיכה משנה היא והרב ברכת הזבח במנחות דף צ"ב כתב דהתוס' כיונו למ"ש תהר"י דלא חשיב אלא אותן הנלמדים מקראי וכו' ע"ש ולנו בעניותנו לא הונח לנו כמ"ש בברכי יוסף סימן קס"ו ועתה ראיתי בתוס' ישנים כ"י שכת' וז"ל והא דלא חשיב וכו' משום דהך דהכא שנויה במשנה לא חש למחשבה אי נמי

כל הני דלעיל מפיק בירושלמי מקראי עכ"ל הראת לדעת דתרי שינויי הוו ודלא כהרב ברכת הזבח:

ת"ר בש"א מכבדין את הבית וכו' שאם אתה אומר נוטלים לידים תחילה נמצא מפסיד אוכלים אבל נטילת ידים בתחילה לב"ש לא ס"ל מ"ט משום פירורין ובה"א וכו'. יש מי ששאל דהא דקאמר אבל נט"י וכו' יתר וטפל דכבר אמר שאם אתה אומר נוטלים לידים תחילה נמצא מפסיד אוכלים והא תו למה לי. ונראה דרש"י שכתב ה"ג ובה"א אחר שפירש מפסיד אוכלים בא לשלול גירסא זו. אבל יש לקיימה דז"ש אבל נט"י בתחילה לב"ש וכו' הם דברי האמוראים על המשנה שלא פירש הטעם. והתלמוד סידר הברייתא מקודם ואחר זה סידר דברי האמוראים כי זה היה פי' האמוראים הראשונים על המשנה וזה פשוט ליודע ובקי בסגנון סדר התלמוד שבידינו:

אמר רבא בברא כ"ע לא פליגי וכו' מתיב רב יוסף וכו' אלא אמר רב יוסף וכו' ק"ק דמאי פריך רב יוסף לרבא הלא לדידיה דברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע אמאי ב"ש נקט שברא ומוכרח לומר דסבר ב"ש דטפי עדיף למנקט לשון מבורר אע"ג דמקרא מוכח דבורא נמי לשעבר מ"מ שברא לשון מבורר יותר. וא"כ היינו דקאמר רבא דפליגי בבורא דב"ש סברי דפשטיה מוכח להווה ועתיד ובעינן לשון מבורר אף דקרא כתיב בורא ופירושו לשעבר. ולא נעלם מרבא הני קראי דמוכח מיניהו דבורא לשעבר דהא לרבא אף דברא לכ"ע לשעבר מ"מ ב"ה נקט בורא למנקט לישנא דקרא כמ"ש התוס' ומאי פריך רב יוסף. ואפשר דמשמע ליה לרב יוסף דפליגי ב"ש וב"ה בדיעבד דלשון בורא אף בדיעבד סברי ב"ש דלא יצא וצריך לחזור ולברך והיינו דק"ל לרב יוסף דכיון דמקרא מוכח דבורא לשעבר אמאי לא יצא בדיעבד מיהא:

שוב נזדמנו לידי תוס' ישנים כ"י וראיתי שכתבו וז"ל בברא ובורא כ"ע ל"פ והא דקתני האי ברא והאי בורא לא משום דבהכי פליגי אבל כל אחד נקט לשון הרגיל בו עכ"ל ובהכי ניחא מאי דדייקינן ודוק:

דף נג.

אלא ב"ש מאי טעמא קסברי מפני ביטול בית המדרש. אע"ג דבעלמא פריך טעמא דב"ש אתי לאשמועינן י"ל דהכא פרושי קמפרש להבין דעת ב"ש על דרך שכתבו התוס' פ"ק דסוכה דף ט' ע"א. ובלאו הכי הכא אצטריך לבית הלל דמדחזינן דב"ה יהבי טעמא משום ברוב עם הדרת מלך שמעי' דאי לאו מטעם זה הדין נותן כדברי ב"ש ואמטו להכי פריך מ"ט דב"ש משום דנפקא מינה טובא דבמקום דלא שייך ברוב עם הדין כב"ש וקאמר

מפני ביטול [בית] המדרש דב"ה מודה שיש לחוש כי לא שייך ברוב עם. ואהא קאמר תניא נמי הכי אעיקר טעם ביטול בית המדרש שמודה ב"ה דאע"ג דקי"ל הכא כב"ה של בית ר"ג לא אמרי אסוותא דהתם לא שייך ברוב עם והכי קי"ל ופשוט:

דף נג:

אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא. אפשר לתת טעם לרבה בר בר חנה דלא הוציא שקר מפיו ח"ו אלא קושטא קאמר והענין כי השכינה היא האם המיסרת ובדרך האדם מתלוה עם השכינה והיא מדת הדין דינא דמלכותא דינא ואפשר שזהו טעם מה שאמרו כל הדרכים בחזקת סכנה מסיבה שאנו מתחברים ומתלוים בשכינה והיא מדת הדין וצריך לדקדק מאד בדרך. וכמעט יותר צריך ליזהר בדרך בדקדוקי מצות ולישמר מחטא ולהרהר ולעסוק בתורה יותר מזמן שהוא בביתו. ומכאן תוכחת מגולה לעוברי דרך אשר נראה בעיניהם כי הליכתם בדרך פוטרתם מכל המצות. לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו שאתם במקום סכנה וכך היא המד"ה מדת הדין ואין להאריך כאן בזה וה' הטוב יכפר בעד כי"ר. וידוע דברכת המזון הוא להמשיך ברכות בחשבון לשכינת עוזנו כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל וא"כ בדרך צריך לדקדק ביותר בברכת המזון לפי האמור. הוא אשר דיבר רבה בב"ח בחכמה יסד אר"ש אנשאי יונה דדהבא יונה שהוא כינוי לשכינה דדהבא שהיא מדת הדין אשר שם הזהב שכחתי. כלומר שכחתי להשפיע לשכינה על ידי ברכת המזון ושפיר קאמר אנשאי יונה דדהבא:

והנה הרב ט"ז סי' קפ"ד רמי ומקשה מהא דלעיל בסמוך דהך תלמידא דעביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי למ"ש פ"ק גבי ר' טרפון כדאי היית לחוב בעצמך וכו' ותירץ ע"ש ותימה שנעלמו ממנו דברי רבינו יונה והתוס' קדמו שרים בזה ועמ"ש בס' הקטן מחזיק ברכה שם בס"ד:

דף נד.

ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך ר' נתן אומר הפרו וכו' אנו בעניותנו בספרי הקטן ראש דוד פ' לך לך בס"ד ע"ש דף י"ב ע"ג פירשנו פלוגתא דת"ק ור' נתן במה שהביא הרב הגדול מהר"ש אלגאזי זלה"ה בספרו הבהיר יבין שמועה כלל רט"ו פלוגתא דהרב המגיד והר"ן במ"ש אתי עשה ודחי ל"ת היכא דבעידנא דמעקר לאו מקיים עשה ע"ש באורך:

ואחר זמן רב שנדפס ספ' הקטן ראש דוד ראיתי להרב הגדול מופת הדור מהרח"א זלה"ה בספרו הבהיר ישרש יעקב דף טו"ב ע"ב שפירש משנתנו בהאי פלוגתא וכיונתי לדעת

עליון וקדוש ע"ש:

הן אמת חפשתי בתוכות דברי הרב המגיד סוף פרק י"א מהלכות גזלה ואבידה ודברי הרב נמוקי יוסף פרק אלו מציאות מה שהביא משם הר"ן ודעמיה (וס' יבין שמועה אין עמדי) ונראה דגם הר"ן מודה דצריך שיתעסק במצוה ממש ולא במכשיריה ופלוגתא דהרב המגיד והר"ן אינו אלא בהשבת אבידה דוקא דדעת הה"מ הוא דאינו נקרא מתעסק במצוה אלא בהשבה ובעידנא דעייל לבית הקברות אכתי לא מקיים מצות השבה ונראה שדעתו כדעת רבינו יהוסף שהביא הרב הנמוקי דעיקר גוף המצוה השבה בבית הבעלים והשאר מכשירי מצוה. אמנם הר"ן סבר דגוף עיקר העשה מתחיל משעת ראיתה כמ"ש הרב הנמוקי בשמו ומפורש יותר בדבריו שהביא בספר אסיפת זקנים שם פ' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל') ע"ש באורך וא"כ נמצא דמחלקותם הוא באבידה דוקא אבל כ"ע מודו דמכשירי מצוה לא מקרו בעדנא ושאני אבידה דסבר הר"ן דהרואה אבידה ולא החזירה עבר על עשה ול"ת. ומאחר שכן נתפקפק הדרך הזה שכתבתי בעניותי דת"ק ור' נתן פליגי בפלוגתא דהר"ן וה"מ. שמחלקותם אינו אלא בהשבת אבידה ואינו מחלקת כולל וכפ"ז כמעט נסתרה דרכ"י. ועתה נבא לדקדק באמרי קדוש הרב ישרש יעקב שכ' דלדעת הה"מ ה"ק עת לעשות לה' שבשעת הכנסת לבית הקברות עושה המצוה הותר ליטמא ולא כשהאבידה סוף בית הקברות עכ"ד ולישר"י לן מר דאפילו האבידה בתחילת בית הקברות לא שרי דלאו בעידנא מקרי דעיקר המצוה השבה לבית הבעלים לדעת הה"מ. [מה שדקדקתי על הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ח אבואלעפיא במ"ש בישרש יעקב כיוצא בה הקשה על הרב עצמו במ"ש במקראי קודש דף קכ"ח הרב החסיד מהר"ם יצחקי בספר אור יקרות וכמו שרמזתי לפנים במציעא על דף ל' ע"ש] ומה שייחס הדעת האחר להרב הנמוקי ק"ק דהול"ל משם הר"ן דדעת נמוקי יוסף עצמו נראה דהוא נוטה לסברא אחרת:

ומתוך מה שכתבנו אתה תחזה דמה שהקשה הרב שמע יעקב ריש פ' וארא דמ"ש הנמוקי בשם הר"ן סותר מ"ש הר"ן פ' י"ט של ר"ה אמתני' דשופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום וקאמר הש"ס מ"ט שופר עשה וי"ט עשה ול"ת וכו' דקושטא דמילתא קאמר דאפילו הוי י"ט ל"ת גרידא לא אתי עשה דמכשירי שופר ודחי ליה דבעידנא וכו' ולפי שיטתו דבמציאה דבית הקברות דכל שהוא מבקש אחר המצוה לעשותה הוי שפיר בעידן א"כ ה"נ כל שהוא יוצא חוץ לתחום לקיימה הוי שפיר בעידן וכן בכל הנהו דקתני התם במתני' ויש לישב בדוחק עכ"ל הרב שמע יעקב:

ומעיקרא קושיא ליתא דדעת הר"ן מבואר דמכשירי מצוה לא מקרו בעידנא ושאני

אבידה דמשעת ראיה כבר מתחיל העשה והכל מקרי מתעסק בגוף המצוה ומקרי בעידנא כמבואר בדבריו הנ"ל ושפיר כתב הר"ן בר"ה דכל הנך דתנן התם מכשירי מצוה הם ולא מקרי מתעסק בגוף המצוה ואינו בעידנא וכו' וזה פשוט. והנה הה"מ פ"א דשופר דין ד' הביא מ"ש בש"ס מ"ט שופר עשה וי"ט עשה [ו]ל"ת ואין עשה דוחה וכו'. וצריך לומר כמ"ש הר"ן דקושטא דמילתא קאמר. ובפי"א דאבידה כתב הה"מ דאין הגירסא כדברי הרמב"ם ורש"י ע"ש. אך יש תירוץ אחר בההיא כמו שכתבנו בעניותנו במקום אחר ודוק הטב ועמ"ש בעניותי בספ' הקטן דברים אחדים דף נ"ו ע"ג ודף קל"ג ע"ג ע"ש בס"ד .

גמרא. שעשה לי בערבות ובגמל וכו' כתבו תוס' ישנים כ"י וז"ל לא היה צריך לומר אלא שעשה לי נסים במקום הזה כדאמרינן במתני' גבי ניסא דרבים אלא חביב הי"ל להזכיר ניסא אבל חובה לא הוה דא"כ הי"ל להזכיר במשנה גבי ניסא דרבים ברוך שעשה נסים לאבותנו כזה וכזה וגם רבא לא אמר להההוא גברא דנפל עליה אריא להזכיר נס הארי. ואמאי לא קאמר שעשה לי נסים במים ובגמל או יזכיר שני המקומות ברסתקא דמחוזא ובערבות י"ל דההיא אשיתא דפריצא ליה לא היה ממש ברסתקא דמחוזא אלא סמוך לאותו מקום היה. אי נמי כיון שמזכיר בערבות הדבר ידוע שהוא מחמת צמאון מים כדאמרינן פרק כל הבשר א"ל רבינא לבני פקתא דערבו' כגון אתון דלא שכיחא לכו מיא וכן בפרק בתרא דמ"ק עושה לו חנות קטן אמר רב חסדא כגון למזבן מיא בפקתא דערבות. הרב רבינו יוסף. עכ"ל ואני בעניי בספר קטן דברים אחדים ריש דרוש ל"ב כתבתי מהרשום בדעתי לשון תוס' ישנים הנז' אפס קצהו דלא הוה בידי רק מזה שנים דחזיתיה לס' תוס' הנז'. והן עתה בא לידי בתורת שאלה וראיתי כל דבריהם כמו שהעתקתי. וכפ"ז צדקו דברי הטור ומרן שכתבו שיזכיר כל שאר המקומות וכמו שהוכיחו התוס' הנז' מהמשנה ומרבא. וגם מר בריה דרבינא לחד שינויא הזכיר גמל שלא היה ממש ברסתקא דמחוזא וגם לאידך שינויא שהיה רשום בדעתי והבאתיו בס' הקטן הנז' הרי כתבו מקודם דאינו חובה אלא מתוך חיבתו הזכיר הנס כמבואר:

דף נד:

תוס' ד"ה אבני אלגביש וה"ה מקום שנפל מחנה סנחריב וכו' דלא גרע חזקיה מאדם מסויים וכו' ע"ש. הרב לחם חמודות כתב דסברי שבט א' איקרי קהל וכו' ע"ש ואני בעניי תמהתי על דבריו בס' הקטן שער יוסף דף ן' ע"ש באורך. ועתה ראיתי בתוס' ישנים כ"י שכתבו וז"ל וה"ה דהוה מצי למתני בברייתא זו מקום שנפל שם מחנה סנחריב. ושמא

סובר כמ"ש בירושלמי דשבט א' לא מקרי קהל. מיהו קאמר סתם דעל נס אדם מסויים כמו יואב בן צרויה וכו' מברכינן שנתקדש שם שמים וכ"ש שזה הנס לחזקיה ולשארית ישראל וכו' אלא ודאי משום הכי לא חשיב ליה לפי שמקום ידוע וכו' עכ"ל:

ויראה המעיין דדבריהם ז"ל מוכיחים כמו שכתבתי בעניותי שם בס' הקטן שער יוסף ודברי הרב לחם חמודות ומע"מ קשים. ומה שכתבו התוס' ישנים הנז' כמ"ש בירושלמי דשבט א' לא איקרי קהל היינו דיש סברא זו בירושלמי דתלי ליה בפלוגתא ע"ש:

דף נה.

א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר הקב"ה למשה לך אמור לבצלאל עשה לי משכן וכו' הלך משה והפך וכו'. צריך לדעת אמאי משה הפך ואמר לו ארון תחילה. ודרך דרש אפשר לומר במ"ש הרב כלי יקר פ' פקודי דבצלאל נקרא על שם הארון וזהו בצל אל שהשרה שכינתו בישראל שם בארון אורי אור תורה וכו' ע"ש ואפשר שלכך הקדים לו משה הארון לומר שהוא העיקר ועל שמו נקרא בצלאל. וכשא"ל משה רבינו מנהגו של עולם וכו' אמר לו משה רבינו ע"ה שמא בצל אל היית וכו' רמז לו שהוא נקרא בצלאל על שם הארון ור"ל בצל אל והיינו טעמא שהקדים הארון לעשות יקר ולומר שהוא עיקר ורמוז בשמו:

ואני שמעתי משם הרב המופלא מהר"ח בכ"ר דוד אבואלעפיא זלה"ה שפירש במאמר זה במ"ש מהרימ"ט ז"ל בתשו' א"ה סי' מ"ד דכי תנן וכן היינו ממש כדין דלעיל זולת כשמפורש במשנה שיש חילוק כמו מורד ומורדת ובסוט' וכן לענין הטוב'. ועוד חילק היכא שהסבר' מחייבת להפך דלא יהיו שוים אז וכן לאו דוקא ועמ"ש משאת משה א"ה סי' ז"ך וח"ב ח"מ סוף סי' ל"א. והכא כתיב ככל אשר אני מראה אותך וכו' וכן תעשו ולפי משמעות וכן שהוא ממש ואין חילוק ביניהם הרי השוה העשיה למראה וכי היכי דהמראה היה ארון וכלים בתחילה ואח"ך משכן כן בעשיה צריך כסדר הזה. על כן בא דברו של בצלאל ואמר לו משה רבינו מנהגו של עולם וכו' רמז חילוק מהרימ"ט דהיכא דהסברא מחייבת דאינם שוים אז אמרינן וכן לאו דוקא וא"כ הכא מנהגו של עולם אדם בונה בית ואח"ך מכניס לתוכו כלים וכו' ולכן האי וכן תעשו לאו דוקא העשיה כמראה. ואמר לו משה רבינו ע"ה בצל אל היית שכך אמר לי הקב"ה והוא חילוק אחר של מהרימ"ט דשאני היכא דהמשנה מפרשת החילוק דאז וכן לאו דוקא:

דף נו:

הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה. נראה לתת טעם לדבר במ"ש בב"ר פרשה ע"ו על הגמלים ששלח יעקב לעשו וז"ל ולמה הוא נותן את הגמלים באמצע אלא אמר לו הוי רואה את עצמך כאלו אתה יושב על בימה ודן ואני נדון לפניך ואתה מתמלא עלי רחמים ופירשו המפרשים לפי שהגמלים גבוהים כבימה זו. וגמלים לשון גמילות חסד ע"ש ובזה מבואר:

דף נח.

כמה יגיעות יגע אדה"ר וכו' חרש וזרע וכו' הרואה יראה שהם אחד עשר מלאכות ונודע שכל אלו המלאכות הם לברר ניצוצות הקדושה ואתי שפיר שהם י"א כנגד י"א סמני (ו)קטורת והדברים מובנים אצל עי"ן רוג"ל פרק כתבי הקדש ודוק היטב:
פתח רב ששת וקמברך וכו' פי' דבירך ברוך שנתן מכבודו וכו' דהיא ברכת המלך וכ"כ הרב מג"א סי' רכ"ד וכן הוכחתי בס' הקטן מחזיק ברכה שם ודלא כהרב אליהו רבה ע"ש ודוק:

דף נח:

חשבתינכו עילואי בשתין רבוון וכו' עיין מ"ש הרב זהב שיבה ואני בעניי עמדתי על דבריו בס' הקטן דברים אחדים דף ס"ב ע"ש בס"ד:

דף נט:

תוס' ד"ה הטוב וכו' אך בירושלמי וכו' עיין שם לשון אך אינו מתישב דמדברי הירושלמי מוכח כרשב"ם וכן בתוס' ישנים כ"י הביאוהו ראיה לרשב"ם:
תוס' ד"ה ור"י וכו' בירושלמי וכו' אלא אפילו שחקים וכו' הרשב"א בחידושיו כתב משם הראב"ד דחדשים דנקט למעוטי מכרן וחזר וקנאן כמ"ש אשה חדשה למעוטי מחזיר גרושתו. ומכאן מקשים עמ"ש הרב משנה למלך פ"ז דמלכים דין ח' ומלבד זה דברי הרב ז"ל שם קשים טובא כמו שכתבתי בעניותי שם באורך בס"ד:

דף ס.

ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי וכו'. אפשר דהלל הזקן היה מבחינת חסד כנודע והי"ל מדת הבטחון דכתיב

והבוטח בה' חסד יסובבנו ומשו"ה אמר מובטח אני שאין זה בביתי א"נ דכל הדינים הם מצד השכינה כי היא האם המיסר' וכשהצדיק בדרך השכינה עמו כמ"ש בזהר הקדוש וזה מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך כלומר והיתה עמו השכינה ולכן אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי:

אמר רבא כל היכא דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה וכו' יש להבין מאי אתא רבא לאשמועינן ואפשר במ"ש הרשב"א בחידושיו משם הראב"ד דפי' מרישיה לסיפיה מדריש מה טעם משמועה רעה לא ייירא משום דהוא נכון במעשיו ובוטח בה' והיא הבטחה לצדיק שלא ייירא מדב' רע ומרישיה לסיפיה מדריש אין כאן הבטחה לצדיק אלא כך אמר [דוד] אדם שהוא נכון ובוטח בה' אינו ירא משמועה רעה כהלל שבטח בחסידותו עכ"ל. ובעניותנו נאמר שהלל לא בטח בחסידותו רק שהלל בטח ברחמיו יתברך והכי פירושא דקרא אדם שנכון לבו בטוח בה' בחסדיו יתברך משמועה רעה לא ייירא. והשתא רבא הוצרך לזה דבברייתא הזו דקתני מעשה בהלל קאמר ועליו הכתוב אומר משמועה רעה וכו' והפירוש הוא ועל הלל וכיוצא בו הכתוב אומר וכו'. וקשה עלה דפשט הכתוב הוא דמדריש מרישיה לסיפיה כי כן ארחות כלהו קראי והיינו דאמר דוד הע"ה משמועה רעה לא ייירא משום דהוא צדיק נכון לבו במעשיו הטובים ובוטח בה' וקאמר דהע"ה שלא ייירא משמועה רעה ואינו מתיישב לפי זה שהלל הזקן היה אומר מובטח שאין זה וכו' דהוי כאלו קרי בחיל שהוא צדיק וחסיד ומלבד שהצדיקים וחסידים בעצמן לא יתייצבו הוללי"ם וכתיב יהללך זר עוד בה דהלל הזקן גדלה ענותנותו יתר מאד כידוע על כן בא דברו של רבא ואמר דהאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה ותנא דברייתא דורש הן לו מסיפיה לרישיה נכון לבו בטוח שבוטח ברחמיו לא ייירא משמועה רעה וז"ש הלל מובטח אני שאין זה בתוך ביתי כי אני בוטח בחסדיו יתברך. וז"ש בברייתא ועליו אמר דוד המלך ע"ה משמועה רעה ללמד יצא דמסיפיה לרישיה מדריש ככל הדברים אמורים ורבא פירושא דברייתא אשמועינן:

מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות. הק' רבינו יעקב מאוריליינש פשיטא למה לא ירפאו הרופאים והכתיב והשיבותו לו זו אבידת גופו וכתיב לא תעמוד על דם רעך. ותירץ כי נתנה רשות לרופא לרפאת בשכר [דה"א] שיעשו בחנם מהאי טעמא כדפרישית. ורבי אומר שירפאו חולאים הבאים על ידי אדם אבל חלאים הבאים מעצמן אין להם לרפאות שדומים כמבטלים גזרת המלך קמ"ל שיוכלו לרפאת. תוספות ישנים כ"'י:

והרמב"ן בפירוש התורה פ' בחוקותי רוח אחרת אתו הבאתי דבריו בס' הקטן ברכי יוסף

י"ד סי' של"ו. ושם כתבתי בעניותי דלשיטת הרמב"ן צריך ישוב מאי דאמר אביי בסוגיין כאשר יראה הרואה ודוק:

דף ס:

חללים חללים וכו' רבינו בעל הטורים סי' ז' דחה גירסא זו וכתב שצ"ל חלולים חלולים אך הרב מהר"ם די לונזאנו במעריך ערך מחילים קיים גירסא זו הפך הטור ע"ש בספר שתי ידות דף ל"ז ע"ב:

נשמה שנתת בי טהורה וכו' עמ"ש בעניותי בספר הקטן ראש דוד פ' נצבים דף קנ"ו ע"א בביאור מטבע הברכה הלזו בס"ד ע"ש:

אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב וכו' שמעתי מפה קדוש הרב המופלא ח"ק כמהר"ר חיים ן' עטר זלה"ה שהיה מדקדק דבאומרו אילימא מוכח דיש לו צד אחר ומשו"ה קאמר אילימא וכמשמעות אי לימא והי ניהו הצד אחר ותו דאי יש צד אחר מאי קשיא ליה יאמר הצד אחר ורבא דפריק לא נצרכא אלא לקבולינהו בשמחה לשון לא נצרכה אינו צודק אלא על קושית הפשיטות או יתור לא על קושית הסתירה. והיה מפרש דהכא יש שני צדדים דהיינו שני פירושים במאי דתנן כשם שמברך האחד דהכונה כשם שמברך על הטובה מברך על הרעה לומר דגם על הרעה צריך לברך ומיהו הא כדאיתיה והא כדאיתיה דעל הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה דיין האמת. ועל זה קשה דמשנה יתירה היא דהא תנן בפירוש דמברך הטוב לטובה ודיין האמת לרעה. ואמאי אכפל תנא לשנות כשם שמברך וכו' ופירוש זה והקושי שיש בו הוא פשוט אין צורך לומר אותו. וז"ש אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב כך על הרעה הטוב והתנן להפך והצד אחר דיברך ברכה הראויה לו יש קושית היתור וזה לא הוצרך לפרש. ואמר לא נצרכה כלומר ודאי הפירוש הפשוט הוא העיקר וקושית היתור ל"ק דמשנתנו לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה ע"כ שמעתי מפיו ז"ל ודפח"ח וכלל זה של לא צריכא מצאתיו בשיטה מקובצת כתובות על דף ג' מהש"ס במ"ש לא צריכא דאתי וקבע וגם בפי"ג דף מ"ב מהספר. אמנם אח"ך ראיתי בס' שארית יוסף ממהר"י ן' וירגא שכתב דמלבד קושית הפשיטות והיתור נאמר על פנים אחרים ועמ"ש הרב של"ה דף ת"ז ממהר"ש ן' סיד ע"ש:

דף סא.

אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר וכו' כתב מהרש"א באגדתיה וז"ל אע"ג דבהמה ודאי לית בה יצה"ט לא הו"ל למכתב וייצר בשני יודין מ"מ ויצר ביוד אחת ה"ל למכתב

גבי בהמה לרמוז שיש לה יצה"ר עכ"ל ומקשים דהא כתיב ויצר את כל חית השדה וכ"כ רש"י בחומש דגבי בהמה נכתב ויצר ביוד אחת וגם הרב הטורים בפרפראותיו כתב כן. ואפשר דכונת מהרש"א לומר דהו"ל למכתב פעם אחרת ויצר גבי בהמה ביוד אחת לומר דיש לה יצה"ר דחד לגופיה ואידך ויצר להשמיענו דיש לה יצה"ר וז"ש הרב מהרש"א הו"ל למכתב כלומר מלבד הכתוב בה ודוחק:

ת"ר כליות יועצות וכו' אמרו חכמי הנתוח כי במראה אשר חידשו הנקרא טי"ל איסקופיי"ו נראים ורדים דקים מאד קטנים הרבה מאד כחוט השערה ובהם רואים שיש קנים חלוקים דקים מאד מאד מן הכליות למוח ובמוח בתים קטנים רבים ומהלב נשפע רוח חכמה לכליות ועולה למוח וז"ש כליות יועצות שמכינות החכמה מהלב ועולה למוח וז"ש רז"ל גבי אברהם אבינו ע"ה שהיו כליותיו נובעות חכמה שהיה השפע הבא מן הלב נובע כנהר שאינו פוסק ועיין מה שפירש"י ז"ל:

דף סא:

אם נאמר בכל נפשך וכו' עמ"ש בס' הקטן דברים אחדים דף ל"ד ע"ד בס"ד:

אמרו לו רבינו ע"כ וכו' שמעתי שפירשו המקובלים שס"ת ואהבת את ה' אלהיך הם אותיות כה"ת והוא שם קדוש ומועיל להנצל מכל צרה וז"ש לו עד כאן כלומר שהי"ל לומר ואהבת וכו' ג"כ ויכוין שם הנז' וינצל והוא השיב כל ימי הייתי מצטער וכו' והיה מאריך באחד ולא רצה לכוין בשם הנז' לקדש שמו. וזה רמזו רז"ל במאמרם בילקוט ויבטחו בך יודעי שמך מהיכן מלא עזבת דורשיך ה' ס"ת עזבת דורשיך ה' הוא שם הנז' ובזה יבטחו הצדיקים שלא תאונה אליהם רעה וז"ש יעקב אבינו ע"ה כדבר הזה תדברון ר"ת שם הנז' אל עשו במצאכם אותו. ואחז"ר בא לידי ספר מקדש מלך ובסוף פ' משפטים דף צ"ז ע"ב מהספר כתב פירוש הנז' משם הרמ"ז ושם כתב דר"ע אמר ואהבת ג"כ וממ"ש יצאת נשמתו באחד לא משמע כן.

דף סב.

בתר דמלך עמ"ש התוס' ועמ"ש הרב סדר הדורות דף קמ"ד ומ"ש בעניותי בספרי הקטן מחזיק ברכה א"ח סוף סי' קצ"ט בס"ד ע"ש ודוק הטב:

דף סב:

אתא ר' אבא נחר ליה וכו' עמ"ש הרב זהב שיבה ומ"ש בעניותי בספרי הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' ג' ע"ש. ודע דשם בדף ג' ע"ב קודם ד"ה ודע יש השמטה וצ"ל ודוק בדברי המפרש הטב ועיין רש"י סוף ברכות ודע דבחי' הראב"ד כצ"ל:

א"ת אדם אלא אדום. עמ"ש אני בעניי בספרי הקטן דברים אחדים דף צ"ג ע"ד ועיין בזהר חדש בלק דף פ"ו ע"ב דפוס ויניציא: וכיון דמנינהו לא שקיל מינייהו כופרא עמ"ש הרא"ם פ' תשא ומ"ש הרב באר שבע פ"ק דתמיד ועמ"ש בעניותנו בקונטריס זה ביומא דף כ"ב בס"ד ע"ש .

דף סג.

א"ר הונא בר ברכיה משום ר' אליעזר הקפר כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו וכו' [אפשר לומר שהכונה כל המשתף שם שמים בצערו היינו שמקבל היסורין באהבה ומכוין למתק הדינין והגבורות ולכן עם הדין של יסורין מצד הגבורה יהי לו מושך חסד זו אהבה לעורר מיתוק הגבורות בהמשכת החסדים וליחד קודשא בריך הוא ושכינתיה וזה רמז באומרו כל המשתף ש"ם שמי"ם שכינה עם קב"ה בצערו שמכוין בצערו אהבה למתק הגבורות כדי שיהיה יחוד עליון כופלין לו פרנסתו כי מן הבא"ר ההיא השב"ע השבי"ע והשפיע בצחצחות מן הבריכה העליונה] פירש הרב עיון יעקב דאף שיש לו דוחק בפרנסתו נותן צדקה לעניים אחרים ע"ש וכפי זה יש להמתיק דברי המאמר דהצדקה הוא ליחד קב"ה ושכינתיה וידוע כי שם הוא רמז לשכינה כמ"ש ויעש דוד שם ושמים הוא קב"ה כמ"ש ואתה תשמע השמים וז"ש כל המשתף מחבר שם שמים קבה"ו שמיחדם ע"י הצדקה כופלין פרנסתו שנאמר והיה אותיות השם המיוחד המתיחד במעשה הצדקה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל וכמ"ש והי"ה מעשה הצדקה שלום וגם הכא והיה על דרך זה שד"י בצריך ישפיע לך שאם תעשה צדקה ויתיחד השם בצערך ירבה השפע וכס"ף תועפות לך:

באתר דלית גבר תמן הוי גבר וכו' אמר אביי וכו' בששניהם שוין. ראיתי למופת הדור הרב ישרש יעקב שכתב וז"ל וא"ל דבפ"ק דע"ז אמרינן וכו' והא רבא אורי ותי' בשוין וכו' הרי דבשוין שרי הפך סוגיין וכו' ויראה דה"ט דההיך דרבא אורי שהוא היה מבני עירו וכו' משא"כ בר קפרא מיירי באכסנאי הבא לעיר וכו' ע"ק [על]מורם י"ד סי' רמ"ה דחכם שבא לעיר שיש בה חכם יכול להחזיק ברבנות אם ראוי לכך וכו' ואלו סוגיין צווחת שאסור להורות גם בשוין אא"כ גדול ממנו והוא התיר כיון שראוי לכך הפך סוגיין

וצ"ע עכ"ל ועם האדון הסליחה דלא זכר שר שקושיתו ואופן תירוצו היא קושית ותירוץ התו' בסוטה דף כ"ב ע"ב דשם הקשו התוס' מסוגיין להההיא דפ"ק דע"ז ותירצו דהכא בסוגיין מיירי באכסנאי ע"ש באורך. ואשר תמה על מור"ם בי"ד לק"מ דמור"ם מיירי כשהחכם הבא מחדש קבע דירתו בעיר כמו החכם של העיר ובהא שרי בשוין ובר קפרא מיירי באכסנאי שאינו תושב והכי דייקי דברי התוס' בסוטה שכתבו אבל אם קבוע בעיר כמותו ושוה לו מותר והך דבר קפרא באדם שנכנס לעיר וכו' ע"ש. ומפורש בדברי מהר"י וייל ומהרא"י שמהם מקור דברי מור"ם דנ"ד היה על מהר"י מברונא שקבע דירה ברגנשפורק והיה שם מהר"ר אנשיל ע"ש באורך ועיין בדרכי משה ואין להאריך כאן:

אפילו לדבר עבירה עיין מה שפירש רש"י והרשב"ץ בפירושו לאבות דף ל"א פירשו כפשוטו והאריך בזה ע"ש:

דף סג:

אלא הוא מטמא וכו' והתניא חכם שאסר וכו' פירוש ודאי שהיה סברא לטהר דאם היה טמא ודאי לא היו מטהרין אלא דיש סברות לטהר ומשו"ה לא פריך אלא מכח חכם שאסר. ועמ"ש מהרש"א בס' לחם סתרים בקונטריס אחרון דף קי"ו ע"ב. [ובמקום אחר כתבתי בעניותי דהגם דהיו צדדין לטהר ודאי כמ"ש. לא קי"ל כוותייהו דסוף סוף היה להם לעמוד על מיצוי הדין ולא יתירו ולא יטהרו. ולא משום דלא נגררו בתריה יעשו בנפשם של ישראל שקר להתיר להם האיסורים והטומאות. והכי דייק לשון התלמוד קסברי כי היכי דלא נגררו בתריה והול"ל כי היכי דלא נגררו בתריה לחוד ולא יאמר קסברי, ומדקאמר קסברי מוכח דלית הלכתא כוותייהו, וכיוצא בזה כתבתי אני השפל בספרי הקטן שער יוסף דף ק"ה דמדאמר התם קסבר מוכח דאינה הלכה:

ואביטה נפלאות מתורה מכהן גדול הרב ההסיד הרמ"ך ביד"ו המלאה יד מלאכי אשר באות תקמ"ח בשפלנו זכר לנו כי מטא לפתח"א אייתי בידי"ה הכלל הנז' ומרום שבתו אל ארץ הביט וסייען מדברי גדולי המורים ובפרט מהסמ"ג סוף עשין קל"ג וכן כתב בספר התרומה הלכות ארץ ישראל ועיין למהרש"ל בים של שלמה יבמות דף נ"א ע"ד ע"ש.

ובהא דקאמר הש"ס בשלמא הוא מטהר והם מטמאים לחומרא עיין מה שהקשה ותירץ הרב ברך יצחק סדר קרח דף פ"ז ע"א עיין בדבריו ז"ל ודוק הטב]:

בכבוד אכסניא כתבו תוס' ישנים כ"י לפי שהיו מתאספים התלמידים שם ודברו על לב בעלי בתים כדי לקרבם ולפרוש כפיהם:

כתוב בסוף פירוש רש"י ראיתי כתוב בספר זה מה שלא כת[ו]ב בשאר ספרים. סכותה לראשי ביום נשק א"ר יוחנן אלו יומי ניסן ויומי תשרי שנושקים זה את זה ונ"ל פי' שהתלמידים נושקים זה את זה שהולכים כל אחד למקומו בניסן לאסוף תבואה ובתשרי לאסוף יין ושמן כדא"ל רבא לרבנן לא תיתו קמאי ביומי ניסן ותשרי וכו' ולפי שמהלכים בדרכי' צריכי' שמיר' ורבינו יעקב הגיה ולא היא שנושקים לילות וימים ששוים הם. עכ"ל תוס' ישנים כ"י ועוד האריכו בזה והביאו דרשת ירושלמי פ' האשה שלום שהקציר נושק חורף עש"ב. ונראין הדברים שבגמרא של רש"י היה כתוב דרשה זו הכא והיינו דפירשה על התלמידים דבר הלמד מענינו דאי כפי' ר"ת מאי בעי הש"ס הכא בדרשא זו:

דף סד.

אפילו אומנא לביתיה לא קרא עמ"ש אני בעניי בס' הקטן שער יוסף בשילהי הוריות בס"ד:

אר"א אר"ח תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו' אפשר בחקירת המפרשים דיעקב ועשו חלקו העולמות ועה"ז לעשו וא"כ איך אנו נהנים ומתענגים בעה"ז ותירצו דהעולם היה אבד אם לא קבלנו התורה וזכינו בכל וז"ש ת"ח מרבים שלום בעולם שיוכלו ישראל ליהנות ולהתענג בשבתות וי"ט וכיוצא שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך קרי ביה בוניך ע"ד שאמרו תבנה בעה"ז וכתיב השם גבולך שלום חלב חיטים וכו' וע"י לימוד התורה יש רב שלום לא לבד מזונות אלא כל תענוגים וזהו ורב שלום בוניך כמו תבנה בעה"ז. א"נ אפשר ת"ח נו"ה מרבים שלום יסוד בעולם מ' ורב שלום ע"י יסוד אבא ע"ד שלמא רבא שפי' רבינו האר"י זצ"ל א"ת בניך אלא בוניך בנין זו"ן. א"נ במ"ש בתשו' לחד מקמאי שהשיבו לו מן השמים על דבר כתיבת חידושים בחה"מ. אוהב ה' שערי ציון שערים המצוינים בהלכה שמחדשין חידוש בהלכה ומעמידין אותם על ביאור אותם שערים נאהבים לפני המלך יותר מכל משכנות יעקב וכל אותם המחשבים מחשבות וסברות בהלכה חמורה ופסקים חמורים אהוב ונחמד לפני המלך העליון ואם על אבידת כסף התירה תורה בחה"מ מלאכה כ"ש על אבידת המרגליות יקרות שהם סברות ומחשבות התורה. התורה היקרה שיש לכתבם וכו' עכ"ל ואפשר שז"ש וכל בניך למודי ה' כנגד רוב ישראל שלומדים בתורה לשמה דנקראים בנים כמ"ש בזהר הקדוש כל מאן דעסיק באוריתא איקרי בן. אך החשוב יותר הוא העוסקים בהלכה ומפלפלים ועושים בנינים קיימים בסברות ישרות אמיתיות וז"ש ורב שלום אשר הוא חשוב הרבה וגורם לרוב שלום בוניך הבונים בתורה ע"י פלפול אמת יקר בעיני ה' ורב שלום: